

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΤΟΣ 32ον

ΜΑΡΤΙΟΣ 1969

ΑΡΙΘ. 299

ΠΟΥ ΠΗΓΑΙΝΕΙ Η ΝΕΟΤΗΣ;

Ο κόσμος εις τὸν αἰῶνά μας, ὁ μηχανοκρατούμενος κόσμος, ἀπέμεινε «χωρὶς ψυχὴν».

Περισιγγεται θανασίμως ἀπὸ τὴν ὕλην καὶ ἀσφυκτικῶς κυριολεκτικῶς μέσα εις τὰς ἀποπνικτικὰς ἀναθυμιάσεις τῆς.

Ἡ ἀτμόσφαιρα ἔχει μολυνθῆ ἀπὸ παντὸς εἴδους θλαθερὰ μολύσματα.

Ἰδέαι καὶ ἀντιλήψεις παρακμῆς καὶ καταπτώσεως διαδίδονται ἀστραπιαίως καὶ διαθιθρόσκουν θεσμούς ἀξίας, πολιτισμούς.

Τὰ πάντα εις τὴν ζωὴν τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου καταλήγουν εις τὴν λατρείαν ἑνὸς ἀκράτου, ἐξευτελιστικοῦ καὶ ὑπονομευτικοῦ τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας καὶ τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, ὕλισμοῦ.

Τὸ ἀπάνθρωπον πνεῦμα, πνεῦμα μίσους, διαιρέσεως, ἀναταραχῆς, ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ἀνωμαλίας καὶ καταστροφῆς, κυριαρχεῖ εις τὴν παραγμένην καὶ σπαρασσομένην ἀπὸ ἐμφυλίου διχασμοῦ καὶ πολέμου αὐτὴν ἐποχὴν.

Ἡ τεχνοκρατία πάλιν ἐναγκαλιζέται θανάσιμα τὸν χωρὶς πνευματικὴν συγκρότησιν σύγχρονον ἀνθρώπον.

Καὶ ἐρωτήματα δεξιάτα τὸν τρυποῦν ἡμέραν καὶ νύκτα. Ἡ τεχνικὴ πρόοδος, οἱ πύραυλοι, τὰ διαστημόπλοια, οἱ ἠλεκτρονικοὶ ἐγκέφαλοι, τὰ ραντάρ, τὰ ἀεριωθούμενα, ὅλα αὐτὰ τὰ γιγαντιαία καὶ καταπληκτικὰ, τί εἶναι; Ὑπόσχεται ἢ ἀπειλή; Ὑπόσχεται γιὰ κάτι καλύτερο ἢ ἀπειλή μελλοντικοῦ ὀλέθρου;

Πῶς νὰ λησμονήσῃ κανεὶς τὰ λόγια τοῦ εἶπε ἓνας ἀπὸ τοὺς πρωτεργάτας εις τὴν κατασκευὴν τῆς ἀτομικῆς θόμβας: «Φαίνεται πῶς κάναμε καλὰ τὴν δουλειὰ τοῦ διαβόλου! Ἄν οἱ ἐπιστήμονες δὲν ὑψώσουν τὴν φωνή τους, θὰ τῆ πῶς δὲν ἔχουν φωνή».

Μέσα εις αὐτὸν τὸν κόσμον τὸν παραπαίοντα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ σάν τὸν μεθυσμένον, τὸν θρυμματισμένον, τὸν διαλελυμένον, τὸν χωρὶς ἠθικὸν ἔρμα, τὸν κατατρυχόμενον ἀπὸ τὴν νόσον τοῦ αἰῶνος, ποῦ λέγεται ἀνησυχία, ταραχὴ, φόβος, ἀθεβαιότης, ἀπελπισία, ὅπου ἀπέθανεν ὄχι ὁ Θεός, ὅπως ἰσχυρίζονται μερικοὶ «ἄφρονες», ἀλλὰ ὁ ἀνθρώπος, ὁ ἀληθινὸς ἀνθρώπος, ζῆ καὶ ὁ αὐριανὸς κόσμος, ἡ νεότης.

Πολυθρύλητον πλέον τὸ πρόβλημα. Διότι καὶ ἡ νεολαία ἀναπνεύουσα μία τέτοια ἀτμόσφαιρα ἀμφιβολίας, ἀγωνίας καὶ ἀπελπισίας, βλέπουσα καὶ ζῶσα αὐτὸν τὸν χρεωκοπημένον κόσμον, συμμετέχουσα εις τὴν ὕλομανίαν καὶ συντελοῦσα καὶ αὐτὴ εις τὴν ἠθικὴν ἀπαθλίωσιν, μένει χωρὶς περὶ δὴ, δίχως πνευματικὸν καὶ ἠθικὸν ὑπόβαθρον, χωρὶς σταθερὸν καὶ σωστὸν προσανατολισμόν.

Δὲν τὴν βλέπετε; Χλωμὴ, ταραγμένη, πυρέσσουσα, φωνάζει, γελᾷ, διασκεδάζει, μὰ καὶ ψάχνει νὰ βρῆ τὸν ἀληθινὸν δρόμον, τὴν σωστικὴν διέξοδον.

Ἄλλὰ μάταια, τὰ ἀναζητεῖ, γιὰτὶ δὲν ἔχει ἀληθινούς, φωτισμένους ὁδηγούς. Ὅπως δὲν εἶχαν καὶ αἱ προηγούμεναι

γενεαί τῶν πρώτων δεκαετιῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνος.

Ἐξηπατήθησαν καί αὐταί ἀπό τοὺς τότε ὀδηγούς των ποὺ διεκήρυσσαν ὅτι ὁ 20ὸς αἰὼν θὰ ἦτο τάχα ὁ αἰὼν τῆς εἰρήνης, τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς εὐτυχίας. Καὶ εἶδαν ὅτι ὄλα αὐτὰ ἦσαν ἀπατηλαὶ ὑποσχέσεις, ψέματα.

Ψέμα ὅτι ἡ ἀποικιοκρατικὴ πολιτικὴ, ποὺ ὑπῆρξεν ἐπιχειρήσις φοβερᾶς καταπίεσεως καὶ τῆς ἐλλεινοτέρας ἐκμεταλλεύσεως, ἀπέθλεπε τάχα εἰς τὸν ἐκπολιτισμὸν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν καθυστερημένων χωρῶν!

Ψέμα ὅτι ἡ νίκη τοῦ 1918 θὰ ἐξήλειφε πρὸς τοὺς πολέμους καὶ τὰ αἷτια τῆς κακοδαιμονίας τῶν λαῶν!

Ψέμα ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη!

Ψέμα ὁ κομμουνισμὸς καὶ τὸ δανεισμένον τρίπτυχό του: «λευτεριά στὸ λαό, φωμί, εἰρήνη!...».

Ἄλλὰ καὶ ἡ σημερινὴ νέα γενεὰ πάλιν βλέπει ὅτι τὴν ἐξηπάτησαν καὶ αὐτὴν οἱ ἴδιοι οἱ ἐξαπατηθέντες ἀπὸ τοὺς τότε πρεσβυτέρους των!

Φαῦλος κύκλος. Καὶ μέσα εἰς τὸν φαῦλον αὐτὸν κύκλον κλυδωνίζεται ἡ σημερινὴ νεότης.

★ ★ ★

Ἡ ἐμπιστοσύνη ἀπέστη πλέον ἀπὸ τὴν γῆν τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ὅταν χαθῆ ἡ ἐμπιστοσύνη, τότε πῶς μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ συνεννόησις καὶ συνεργασία καὶ ἀρμονικὴ συμπόρευσις μεταξύ τῶν γενεῶν καὶ τῶν ἡλικιῶν;

Ἔτσι ἓνα τμήμα ἀρκετὰ μεγάλο τῆς Εὐρωπαϊκῆς καὶ Ἀμερικανικῆς νεολαίας θαδίζει μέσα εἰς τὸ χάος. Τὴν δέρνει ὁ πιὸ φοβερός μηδενισμός. Ἐχασε ὄχι ἀπλῶς τὴν ψυχὴν της, ἀλλὰ κάθε στήριγμα, κάθε προσανατολισμὸν.

Αὐτὸ ποὺ ἀπαντοῦσαν αἱ «μινιφοροῦσες μαινάδες» τοῦ Παρισιοῦ εἰς τὴν ἐρώτησιν: «τί κάνετε ἐσεῖς; δὲν θλέπετε τὴν καταστροφὴν σας; ποῦ πάτε;» δειχνεὶ ἀκριβῶς εἰς ποῖον ἀπύθμενον θυθὸν ἔπεσε ἡ νεολαία αὐτή. Μόλις ἤκουσαν τὴν ἐρώτησιν, ποῦ τοὺς ἀπηύθυναν

οἱ δημοσιογράφοι, ἔστεκαν γιὰ λίγο ξαφνιασμένες καὶ ὕστερα χασκογελῶντας ἀπαντοῦσαν: «Ποῦ πᾶμε; Στὸ ποῦθενά!...».

Καὶ συνέχιζαν τὸν φρενήρη δρόμον τους πρὸς τὸ παράλογον, πρὸς τὰς ἀκαταλόγιστους πράξεις, πρὸς τὸ μὴ δέειν, πρὸς τὴν ἐξουθένωσιν, τὸν σωματικὸν καὶ ψυχικὸν χαμῶ.

Ὁ Μαρκοῦζε ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος μετὰς δυσκολοχωνεῦτους φιλοσοφικὰς κομμουνιστικὰς κοινωνικὰς θεωρίας του, ὁ μηδενιστικὸς καὶ χαώδης σαρτριζμὸς ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἐδηλητηρίασαν εἰς βαθμὸν ἀφάνταστον ἓνα πλῆθος νέων τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς, ὥστε αὐτὸ πλέον ἢ νὰ ἐντάσσεται εἰς τὴν στρατιάν τῶν ἐξάλλων καὶ ὑστερικῶν Μπήτλς, ἢ νὰ γίνεταὶ ὄργανον τῶν κομμουνιστικῶν ὀλοκληρωτικῶν θεωριῶν καὶ νὰ ὀρμᾷ μετὰ τὸν δαυλὸν εἰς τὸ χέρι διὰ νὰ θάλῃ φωτιὰ εἰς τὸν κόσμον.

Ἴδου πῶς περιγράφει τὸν σημερινὸν νέον, τὸν ἐκπρόσωπον αὐτῆς τῆς νεότητος, ὁ γνωστὸς Edmond Rostand.

«Νέε, ποῖος εἶσαι;

—Τί σ' ἐνδιαφέρει; Ἄπαντᾶ αὐτός. Εἶμαι ἓνας ἀνὼνυμος. Ἐνας, κουρασμένος ἀπὸ τὴν ζωὴν, χωρὶς νὰ τὴν ἔχω κἂν ἀκόμη δοκιμάσῃ καλά-καλά, σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ δὲν δίδει τίποτε τὸ ἀνώτερο καὶ ὅπου οἱ ἄνθρωποι μᾶς μιλοῦν γιὰ ἰδανικὰ καπνίζοντας τὴν πίπα τους...»

Καὶ συνεχίζει:

—Τί εἶμαι; Δὲν ξέρω... Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ κακό. Εἶμαι; Θὰ ἤθελα νὰ εἶμαι μᾶ... δὲν εἶναι εὐκολο!»

Σκέψεις κομμένες, σακατεμένες, ἀκατανόητες, ποὺ τίς ροκανίζουν καὶ τίς τρῶνε χίλια σαράκια.

Ἔτσι μαζῇ μετὰ τὸν χαμῆνον κόσμον τῆς γενεᾶς τῶν πρεσβυτέρων ἔχομεν τώρα καὶ τὴν «χαμένην γενιά» τοῦ Χεμινγκουαίη, «τὴν ἀπελπισμένην νεολαία» τοῦ Ντανιέλ Ρόπς, «τὰ ὀργισμένα νιάτα» τοῦ Osborne, «τὴν κουρασμένην γενιά», «τοὺς ἐκρηκτικὸς, τοὺς φθαρμένους νέους», ἄλλων διανοητῶν, ἢ τοὺς ἐξάλλους Μπήτλς καὶ τοὺς ὑστερικὸς χίπτις καὶ

γίππις και προβό και τούς δούλους του
Ἔλ. ἔς. Ντί.

Και πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς και ἀνάμεσα εἰς αὐτοὺς τὸς ὑπονομευτὰς και ἐμπρηστὰς και πεζοδρομιακοὺς ἀναρχικοὺς, τὸς χωρὶς Χριστὸν αὐτοὺς ἀθέους νέους, πὸ ὑψώνουν εἰδωλικὰς θεότητας ἐν μέσῳ εἰκοστῷ αἰῶνι, πὸ ὀμνύουν εἰς τὰ ὀνόματα σκοτεινῶν μορφῶν ὡς τοῦ Μάο, τοῦ Φιντέλ, τοῦ Γκεβάρα, τοῦ Στάλιν, τοῦ Τρότσκι και πὸ πετοῦν εἰς τὰς κοινωνίας τὴν φωτιά τοῦ μίσους, τῆς καταστροφῆς και τοῦ ὀλέθρου.

Ἐνθυμηθῆτε τὸς ἠοροβοποιοὺς τοῦ Παρισιοῦ τοῦ παρελθόντος Μαΐου. Ἄναλογοισθῆτε ἐκείνους πὸ προηγήθησαν εἰς τὴν Ἄγγλιαν μὲ τὸν διαβόητον ἐκείνον ἀσιάτην ἀναρχικόν, εἰς τὴν Γερμανίαν μὲ τὸν Κοὲν Μπεντίτ, εἰς τὴν Ἄμερικὴν, εἰς τὴν Ἀσίαν, ἔως ἐκείνους τελευταῖα εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅλους αὐτοὺς τὸς αὐτοαποκαλουμένους «ἀναμορφωτὰς» πὸ ἀνεστάτωσαν τὴν ὑψηλὸν μὲ τὰς ἰαχὰς των και τὰς θόμβας Μολότωφ και τὰς πυρπολήσεις και τὰς καταστροφὰς.

Ἄλλ' ὅλοι αὐτοί, και κυρίως οἱ κυριαρχοῦντες εἰς τὰς νεανικὰς αὐτὰς ἐξεγέρσεις, δὲν παρουσιάσθησαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν μὲ τὴν ἀληθινὴν μορφήν των, τὴν θάρβαρον, τὴν ἀγρίαν και ἔστιν ὄτε κτηνώδη.

Εἰς τὴν Κίναν ἐπὶ παραδείγματι οἱ ἐρυθροφρουροὶ τοῦ Μάο κατεκάλυψαν τὰς φοβεράς καταστροφὰς πὸ ἔκαμαν, τὸς ποταμοὺς αἵματος πὸ ἔχυσαν, τὰς φαυλότητας πὸ διέπραξαν, τὸν παλιμπαρθαρισμὸν και μηδενισμὸν των, κάτω ἀπὸ τὸ χρυσοῦν κάλυμμα και τὸν κτυπητὸν και ὄραϊον τίτλον τῆς «Μορφωτικῆς και Πολιτιστικῆς Ἐπαναστάσεως»!

Εἰς τὴν Γαλλίαν και ἀλλαχοῦ, τὰ ὀδοφράγματα, τὰς καταλήψεις πανεπιστημιακῶν χώρων και τὴν θεθῆλωσίν των μὲ ἄνευ προηγουμένου ἠθικὰ ὄργια, τὴν διακοπὴν θείων λειτουργιῶν εἰς τὸς ναοὺς, τὴν καταστροφὴν ξένων περιουσιῶν και τὴν καταθάρβαρσιν τῆς ἀνθούσης οἰκονομίας εἰς τὰς μεγά-

λας και πλουσίας χώρας των και τέλος τὴν ἀνατροπὴν τῶν πάντων, παρουσίασαν ὡς ἀγῶνα τάχα κατὰ τῆς ἐξουθενωτικῆς «πατερναλιστικῆς και καταπιεστικῆς κοινωνίας», ἢ διὰ τὴν θελίωσιν τάχα τῆς πανεπιστημιακῆς διαρθρώσεως και διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν δῆθεν ἐνὸς νέου κόσμου χρηστοτέρου και πραγματικὰ ἐλευθέρου!

Ἄς θυμηθοῦμε μερικὰ ἀπὸ τὰ προσφιλῆ των συνθήματα:

«Τρέξατε, τρέξατε!», ἐκραύγαζαν μὲ τὶς θραχνιασμένες φωνές τους, «ὁ παλιὸς κόσμος εἶναι πίσω σας». Νὰ τρέξουν πρὸς τὰ πὸ; Δυστυχῶς δὲν ἀντιλαμβάνονται ὅτι μὲ ὅσα ἔκαμαν δὲν ἐθάδιζαν πρὸς τὰ ἐμπρός, ἀλλ' ἐγύριζαν πίσω, πολὺ πίσω εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν Ἀθάρων και τῶν λοιπῶν ἀγρίων ὀλοθρευτῶν.

«Τὸ πεζοδρόμιο, νὰ ἢ δύναμις!», προσέθεταν μὲ καύχησιν. Τὸ ἐήλωμα δηλαδὴ τῶν πεζοδρομιῶν, αἱ πλάκες και ἢ ἀσφαλτος πὸ ἐσφενδονίζουσαν κατὰ τῶν συνανθρώπων των και κατὰ τῶν ὄργων τῆς τάξεως και τῆς προστασίας τῆς ζωῆς τῶν πολιτῶν, αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν δύναμιν τῆς νεότητος πὸ περιέπεσαν εἰς τὸν νεοπαρθαρισμὸν!

«Ὁ ἐργάτης δὲν εἶναι ἕνα ρομπὸτ» συνέχιζαν. Και τὸν δυστυχισμένον ἐργάτην τὸν κάμνουσαν ἕνα ἄβουλον ἀφιονισμένον και φανατισμένον ρομπὸτ τῶν πολιτικῶν και ἀναρχικῶν σκοπῶν των!

«Μόνη ἢ ἀλήθεια εἶναι ἐπαναστατική». Σύμφωναι. Ἄλλὰ ποιά ἀλήθεια; Ἡ ἀλήθεια τοῦ Μάρξ; Ἡ ἐκείνη τοῦ Στάλιν; Αὐτὴ τοῦ Τίτο; Ἡ ἄλλη τοῦ Μάο; Ἡ ἐκείνη τοῦ Κάστρο; Διότι ὅσοι εἶναι οἱ ταγοὶ τοῦ κομμουνισμοῦ, τόσαι και αἱ ἀλήθειαι των πὸ ἀλληλογρονθοκοποῦνται ἀνηλεῶς τὰ τελευταῖα χρόνια!

«Ἡ ζωὴ εἶναι χάος» ἐξεφώνιζαν. Και πραγματικὰ ὅπως ἤθελαν νὰ κάμουν τὴν ζωὴν, ὄχι μονάχα τὴν ἰδικὴν των, ἀλλὰ και τῶν ἄλλων, ἦτο ἕνα χάος ἐγωῖσμοῦ, σκοτεινῶν και ἀβυσσαλέων ἐνστίκτων, χωρὶς κάποια ἀκτίνα φωτὸς μέσα εἰς τὴν φοβερὰν νύκτα.

★ ★ ★

Ἄλλ' ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι εἰς τὴν οὐσίαν των ἀπροσδόκητα καὶ παράδοξα. Εἶναι συνέπειαι τοῦ ὀξέος κακοῦ ποῦ ἔχει πιὰ ριζώσει εἰς τὰς ψυχὰς τῆς νεότητος τῆς ἐποχῆς μας. Καὶ ἦτο ἐπόμενον αὐτὸ κάποτε νὰ ξεσπάσῃ. Καὶ ἐξέσπασε σὰν κεραυνὸς εἰς ἓνα γαλήνιον οὐρανόν. Τὸ λάθος τοῦ χωρὶς ψυχὴν καὶ Θεὸν σημερινοῦ κόσμου ἦτο ὅτι εἶχεν ἐφησυχάσει εἰς τὴν ἐσφαλμένην ἰδέαν ὅτι ἡ πλημμυρίς τοῦ κακοῦ, ποῦ εἶχε κατακλύσει μικροὺς καὶ μεγάλους, θὰ ἔμεινε χωρὶς ἄλλας θαυτέρας ἐπιπτώσεις. Καὶ ἐνομίσθη ἀπὸ πολλοὺς ὅτι τὸ ζωντανώτερον τμῆμα τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ νεότης, θὰ περιορίζετο εἰς τὴν ἀπλῆν ἀπόλαυσιν τῆς ὕλης, ἢ εἰς μίαν ἀφ' ὕψηλοῦ θεώρησιν τῶν συγχρόνων ἰδεῶν καὶ κοινωνικῶν ρευμάτων.

Ἐλησμόνησαν ὅτι ἡ νεολαία ἤμπορεῖ μὲν τώρα νὰ ἐμφανίζεται ὡς ἀπεροφημένη μόνον ἀπὸ τὰς ἀνέσεις καὶ τὴν κατάκτησιν τῶν ἡδονῶν ἢ ἀπὸ τὰς θεωρητικὰς συζητήσεις, ὕστερα ἀπὸ ὀλίγον ὅμως, θλῆπουσα μέσα τῆς νὰ χάσῃ φοβερὸν τὸ κενὸν καὶ τὸ ἀνικανοποίητον νὰ τὴν κατατρήχῃ ὀδυνηρά, ξεσηκώνεται καὶ ἐξεγείρεται μυκωμένη, ἐτοιμὴ νὰ θύσῃ καὶ νὰ ἀπολέσῃ.

Ἀποτελεῖ ἐπίσης λάθος τὸ νὰ μὴ λαμβάνωμεν σοβαρὰ ὑπ' ὄψιν τὰς ἀλλοκότους ἀντιλήψεις καὶ παραδοξολογίας ἐνὸς τμήματος τῆς νεότητος. Ὅχι μονάχα διὰ τὰς ἐπιπτώσεις ποῦ αὐταὶ θὰ ἔχουν ἐπὶ τῆς ὅλης κοινωνίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν καταλυτικὴν ἐπίδρασιν ποῦ ἀσκοῦν ἐπὶ τῆς εὐρυτέρας μάζης τῶν ἀνθρώπων.

Εἰς μίαν ἀφίσσαν εἰς τὴν Σορβόννην εἶχε γραφῆ: «Ἡ ἐπαναστάσις εἶναι μιὰ γιορτὴ»!! Καὶ σὰν γιορτὴ τὴν ἐπῆρε ἓνα πλῆθος ἀνυπόπτων νέων, ποῦ δὲν εἶχε καμμίαν σχέσιν μὲ τὸν κομμουνιστικὸν ἀναρχισμόν, διὰ νὰ τὴν κάμῃ φωτιὰ καὶ καταστροφὴ καὶ ἐξαπόλυσιν πνεύματος ὀλέθρου καὶ ἀποτροπαίων πράξεων.

Ἀκριβῶς αἱ θορυβώδεις ἐκτονώσεις τῆς εὐρωπαϊκῆς νεολαίας εἶναι ἀπόρροια αὐτῆς τῆς τρομερᾶς πνευματικῆς

καὶ διανοητικῆς νόσου ποῦ τὴν κατατρήχει. Σύνθημά τῆς ἔγινε τὸ «π ἀ ρ ἄ λ ο γ ο ν». Δι' αὐτὸ ὅσα συνετάραξαν τὴν Εὐρώπην, εἶναι ἐκτὸς πάσης λογικῆς. Ἡ νεότης ξεσηκώνεται κατὰ βάθος ἐναντίον τοῦ ἰδίου τοῦ καθεστώτος τῆς ζωῆς. Οἱ ἐπαναστατημένοι αὐτοὶ νέοι ἐπαναστατοῦν κατὰ τῆς λογικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς, ἔστω καὶ ἂν νομίζουν ὅτι ὅσα κάνουν εἶναι λογικώτατα! Ἀποτελεῖ καὶ αὐτὸ ἓνα ἀπὸ τὰ παράλογα ποῦ συνθέτουν τὴν ταραγμένην νεανικὴν νοοτροπίαν.

Πολὺ ὀρθὰ παρατηρεῖ ἓνας ξένος δημοσιολόγος, ὁ Ρενάτο Μπυρζῶ, ὅτι ὅλα αὐτὰ «εἶναι ἀντίθετα πρὸς τὴν πορείαν τῆς ἱστορίας. Δὲν εἶναι μία πορεία πρὸς τὰ ἐμπρός. Εἶναι ἐπιστροφή πρὸς τὰ ὀπίσω».

Καὶ ἀληθινὰ ἀποτελοῦν τὴν πλέον κραυγαλέαν καὶ στείραν ἄρνησιν.

Ἄρνησιν τῆς λογικῆς, ἄρνησιν τῆς ἠθικῆς, ἄρνησιν τῶν αἰωνίως δεδομένων ἀξιῶν, ἄρνησιν καὶ αὐτοῦ τοῦ διεθνοῦς, τοῦ οἰκουμενικοῦ πνεύματος ποῦ ἐπιστεύετο ἀφελῶς μέχρι πρό τιος ὅτι διακρίνει τὴν Εὐρωπαϊκὴν νεότητα.

Ἄρνησιν ἀκόμη καὶ αὐτῆς τῆς ἐπαναστάσεως, ἀφοῦ ἐπανάστασις σημαίνει ὄχι ἀναποδογύρισμα καὶ καταστροφὴν τῶν ἀξιῶν, ποῦ ἐπῆραμεν ἀπὸ τὸ παρελθόν, ἀλλὰ κοινωνικὴν μεταμόρφωσιν καὶ πορείαν πρὸς τὰ ἐμπρός.

Ἄρνησιν τέλος καὶ αὐτῆς τῆς «ἀμφισθητήσεως». Διότι, ἐνῶ θέτουν τὰ πάντα ὑπὸ ἀμφισθήτησιν: κύρους πρεσβυτέρων, ἠθικὰς καὶ πνευματικὰς ἀξίας, πατρικὴν ἐπιβολὴν, τὸν Θεόν, τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν κοινωνίαν, τὸ ἔθνος, κάθε ἐξουσίαν ποῦ ἐπιβάλλεται, δὲν θέτουν ὅμως κατὰ τὴν ἰδίαν λογικὴν «ὑπὸ ἀμφισθήτησιν» τὸν τρόπον τῆς σκέψεώς των, τὴν ὀρθότητα τῶν ἀπόψεών των, τὸ λογικὸν τῶν πράξεών των, τὴν πορείαν των!

Εἶπαμε: Ὁ παραλογισμὸς ἀνήχθη εἰς ἀξίωμα ζωῆς διὰ τὴν σύγχρονον ξένην νεότητα. Αὐτὸς ὑπῆρξε ὁ καρπὸς τοῦ παγανιστικοῦ πνεύματος τῶν ὀδηγῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς καὶ Ἀμερικανικῆς νε-

ολαίας. Τώρα ό σημερινός κόσμος δρέπει τούς καρπούς αὐτοῦ τοῦ πνεύματος καί θά τούς δοκιμάση ἀκόμη πικροτέρους ἢ αὐριανή ἀνθρωπότης. Διότι τήν ἀνθρωπότητα αὐριον θά τήν ἀποτελέση ἡ σημερινή νέα γενεά.

Ἄλλωστε οἱ νέοι εἶναι, ὅπως ὀρθά ἐλέχθη, οἱ ἐκφρασταί τῆς ψυχολογίας τοῦ καιροῦ μας. Καί εἶναι ἐπίσης γνωστόν, ὅτι ἡ κρίσις ποῦ διέρχεται σήμερα ἡ νεολαία εἶναι ἀντανάκλασις τῆς γενικωτέρας κρίσεως ποῦ δέρνει τόν σημερινόν κόσμον.

Καί ἀληθινά. Ἡ ἐποχή μας εἶναι θαρφορτος, ὅπως ὑπεγραμμίσθη καί προηγουμένως, ἀπό γεγονότα ξεπεσμοῦ. Πολλοί ἀξία ἔχουν πωχῶνει, ἄλλοι ἔχουν κουρελιασθῆ, καί ἄλλοι κείτονται πεσμένοι χάμω. Τά ἦθη καί αἱ ἀρεταί εἶναι καταχωμένοι ἀπό τήν θάναυσον ἐπιδρομήν ἑνός κύματος σαρωτικοῦ, ποῦ τά ἐπέταξε ὄλα κάτω. Ὅταν τά παιδιά, οἱ νέοι ὄχι μονάχα ἔξω, στό δρόμο, στήν παρέα, στόν κινηματογράφο, μά καί στό σπίτι ἀπό τούς ἴδιους τούς γονεῖς δέν ἀκοῦνε παρὰ γιά κομπίνες, γιά μεγάλα καί ἄνομα κέρδη, γιά πράξεις φαυλότητος, γιά στάρ καί γενικά γιά τά σύγχρονα εἰδῶλα, ποῦ παρουσιάζονται νά ἔχουν ἔλξιν ἀκαταμάχητον, τότε τί μπορεῖ νά σταθῆ ὄρθιο μέσα τους;

Ἄλλοίμονον, ἂν ἀφεθῆ ἡ νεότης ἀνυπεράσπιστος εἰς τό ἀκάθεκτον ρεῦμα τοῦ κακοῦ! Καί ξέρομε ὄλοι μας πολὺ καλά μέ πόσῃν ἀκαριαίαν ραγδαιότητα μεταδίδονται καί ἐγκλιματίζονται οἱ σάπιες ιδέες καί ἡ σάπια ζωή, ἀφ' ὄτου τά τεχνικά μέσα τῆς ἐπικοινωνίας, ὁ τύπος, τό ραδιόφωνο, ὁ κινηματογράφος, τό βιβλίον καί τέλος ἡ τηλεόρασις ἔχουν σμικρύνει τās γεωγραφικάς καί χρονικάς ἀποστάσεις.

Θά πῆ ὄμως κανεῖς. Γιατί αὐτή ἡ ἐπιμονή εἰς τά ὄσα συμβαίνουν εἰς τήν ξένην νεολαίαν καί τά ὄσα τήν χαρακτηρίζουν;

Ἄπλουστατα διότι ὄλα αὐτά ἔρχον-

ται σάν κύματα καί πρὸς τά ἐδῶ. Εἶναι μόδα. Καί ἡ μόδα εἰς τήν ἐποχήν μας δέν συγκρατεῖται ἀπό ὄρια Ἐθνῶν. Διαδίδεται καί κυριαρχεῖ παντοῦ. Εἶναι ρεῦμα ὀρμητικόν, ἀκατάσχετον ποῦ ἐντός ἐλαχίστου διαστήματος κατακλύζει τήν ὄψῃλιον!

Μὴν ἀπατώμεθα.

Καί ἐδῶ ἦλθαν τά κύματα αὐτά τοῦ κακοῦ, ἡ θά ἔλθουν καί θά κυριαρχήσουν ἀσφαλέστατα, ἂν δέν στηθοῦν προχώματα, ἂν δέν ὑπάρξη ταχεῖα ἀνάσχεσις καί θετική, δημιουργική ἀντιμετώπισις.

Ἢδη, μολοντί μικρὸν τμήμα τῆς Ἐλληνικῆς νεολαίας παρεσύρθη ἀπό τās ἐξαλλωσύνας τῆς ξένης νεολαίας, ἐν τούτοις ἀπὸ τῆς στενωτέρας ἠθικῆς πλευρᾶς σχεδὸν τό σύνολον ὑπέστη ὄχι μικράν καθίζησιν τά τελευταῖα χρόνια. Ὅπως ἐπίσης ἕνα μεγάλο τμήμα τῆς ἐμολύνθη ἀπὸ τό ὄλιστικόν μικρόβιον, καί ζῆ ἐν τῇ πράξει τόν ὄλισμόν. Μία ἀκόμη μερίς, ὄχι ἀσήμαντος, ἐπηρεάσθη ἀπὸ τās ἀριστεράς ἰδέας, ἐνῶ ἄλλο τμήμα τῆς ὑπέστη ἀνεπανόρθωτον δηλητηρίασιν ἀπὸ τόν ἄθεον κομμουνιστικόν ἀναρχισμόν.

Ἢμπορεῖ θέθαια οἱ ὄροι ἐδῶ εἰς τήν Πατρίδα μας, νά μὴ εἶναι τόσον εὐνοικοὶ διὰ μίαν κατακλυσμαίαν διείρδυσιν τῶν πολυπληθῶν μολυσμάτων ποῦ λυμαίνονται τήν νεότητα τῶν ἄλλων χωρῶν. Ἄλλ' αὐτό καί μόνον δέν Ἢμπορεῖ νά σώση τήν κατάστασιν, οὐδὲ νά μᾶς κάμη νά ἐφυσχάσωμεν.

Δέν εἶναι ἀπλῶς καί ὡς ἔτυχε ποῦ ὁ καθηγητῆς κ. Ἄλ. Σιριντάνης ἀπὸ ἐτῶν κρούει τόν κῶδωνα τοῦ κινδύνου καί διὰ σοφῶν ὄμιλιῶν καί δι' ἔμπεριστατωμένων ἄρθρων εἰς τό γνωστόν περιοδικόν «Συζήτησις» ἐζητοῦσε καί ἐξακολουθεῖ καί ζητῆ μέ ἐπιμονήν ἀξίαν ἡγέτου, νά θεωρηθῆ τό πρόβλημα τῆς πνευματικῆς ἀνυψώσεως τῆς νεολαίας ὡς τό «ὑπ' ἀριθμόν ἕνα πρόβλημα». Οὔτε δι' ἀπλῆν φιλολογίαν τό Ἰνστιτοῦτον Ἰατρικῆς Ψυχολογίας καί Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς Ἰδρυσε τμήματα ἀγωγῆς καί προνοίας καί ποιμαντικῆς

της νεολαίας και δι' ὀμιλιῶν, ἄρθρων και βιβλίων προέβαλε και προβάλλει συνεχῶς ἐπείγουσαν τὴν ἀνάγκην τῆς ἐμφανίσεως «τοῦ νέου ἀνθρώπου» εἰς τὸ πρόσωπον και τῶν πρεσβυτέρων, ἀλλὰ κυρίως τῆς νέας γενεᾶς. Οὐδὲ ματαίως ἡ Χ.Ε.Ε.Λ. διὰ τῆς «Ἑλληνοχριστιανικῆς Ἀγωγῆς» και διὰ σχετικῶν βιβλίων ὑπογραμμίζει τὴν σημασίαν τοῦ παιδευτικοῦ ἔργου παρὰ τῆ νεότητι και τὴν ἀνάγκην τῆς τονώσεως τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς μορφώσεώς της. Ἀλλὰ και αἱ «Ἀκτίνες» ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν, καθὼς και τὰ Συνεργαζόμενα Χριστιανικὰ Σωματεῖα ὁ «Ἀπόστολος Παῦλος», διὰ τοῦ ὅλου ἔργου των και διὰ τῶν περιοδικῶν των πρὸς αὐτὸν τὸν στόχον, τὸν κύριον και ζωτικώτατον, ἔστρεψαν ἀμέριστον τὴν προσοχὴν των, ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν και ὄχι ὀλιγώτερον ἐσχάτως, ἀκριβῶς διότι ἀντιλαμβάνονται τὴν βαρύτητα τοῦ πράγματος και τὸ ἐπεῖγον τῆς συνασπίσεως ὄλων τῶν πνευματικῶν δυνάμεων, ὥστε ἡ Ἑλληνικὴ Νεότης ὄχι μόνον νὰ περιφρουρηθῆ ἀπὸ τὴν ἕξωθεν πλημμυρίδα τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ και νὰ ἀποβῆ «φῶς τοῖς ἐν σκότει» και «ἄλας» διὰ τὸν σαπισμένον κόσμον.

Τέλος ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκο-

πος Ἀθηνῶν Κοσ. Ἱερώνυμος εὐθὺς ἅμα τῇ ἀναρρῆσει του εἰς τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον ἐκήρυξεν ἐπείγουσαν τὴν ἀνάγκην ἀναλήψεως ἐκστρατείας ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν ἠθικὴν και πνευματικὴν ἀνάπλασιν τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας. Ἦδη δὲ ἤρχισε πραγματοποιούμενον τὸ πρὸ ὀλίγου ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἀλεξάνδρου Ν. Τσιριντάνη, κατὰ σύστασιν τοῦ Μακαριωτάτου, καταρτισθὲν πρόγραμμα πνευματικῆς τροφοδοσίας τῆς νέας γενεᾶς, τὸ ὁποῖον ἀπηχεῖ τὰς σκέψεις και τοὺς πόθους κάθε Ἑλληνοσ διὰ μίαν νέαν πνευματικὴν δημιουργίαν.

Δὲν ὑπολείπεται πλέον παρὰ ὅλοι οἱ δυνάμενοι και μάλιστα οἱ ἐμφορούμενοι ἀπὸ τὰς αἰωνίους ἀρχὰς τοῦ Εὐαγγελίου, και οἱ ἀναγνώσται θέβαια τῶν «Ἀκτίνων», νὰ ἐργασθοῦν και βοηθήσουν με ὅλας τὰς δυνάμεις των διὰ τὴν εὐδόωσιν τοῦ ὑψηλοῦ ἔργου τῆς πνευματικῆς ἀνυψώσεως και ψυχικῆς τονώσεως τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας, διὰ νὰ παίξῃ αὐτὴ, μέσα εἰς τὸν ταραγμένον σημερινὸν κόσμον, ρόλον ἀληθινῆς ἀναδημιουργίας.

Ἀρχιμ. ΠΕΤΡ. Δ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΑΣ

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Τὰ θεμέλια τοῦ νέου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐτέθησαν, ὡς γνωστόν, μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821· αὐτὴ ἀποτελεῖ τὸ ὀρόσημον καὶ τὴν ἀφετηρίαν τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας. Τῆς Ἐπαναστάσεως ὅμως προηγήθη μία ἄλλη ἐργασία, ἡ ὁποία ἐπέφερε τὴν ἀφύπνισιν τοῦ Ἔθνους καὶ τὴν πνευματικὴν του ἀναγέννησιν ἀπὸ τὸ σκότος τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς δουλείας, προηγήθη μία πνευματικὴ προετοιμασία, ἡ ὁποία ἐδημιούργησε τὰς προϋποθέσεις διὰ μίαν ἐθνικὴν ἀναγέννησιν. Ἡ πνευματικὴ ἐκείνη προεργασία δὲν ἀπέβλεψε μόνον εἰς τὴν προπαρασκευὴν καὶ τὸν ἠθικὸν ἐξοπλισμὸν τοῦ Ἔθνους διὰ τὸν μέγαν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν θεμελίωσιν ἐνὸς νέου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς «παλαιᾶς δόξης» τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν εἴσοδον αὐτῆς εἰς τὴν χορείαν τῶν πολιτισμένων Ἐθνῶν. Τὴν πορείαν τοῦ Ἔθνους πρὸς τὴν πρόοδον καὶ τὸν πολιτισμὸν εἶχεν ἀνακόψει ἡ τρομερὰ λαίλαψ τῆς δουλείας, ἡ ὁποία μάλιστα ἐπέφερε σημαντικὴν ὀπισθοδρόμησιν καὶ ἀφάνταστον πνευματικὸν σκότος. Τὸ θάρυ ἔργον τῆς ἀποτινάξεως τῶν ἀλύσεων τῆς πνευματικῆς αὐτῆς δουλείας, τῆς ἀνορθώσεως καὶ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ Ἔθνους ἀνέλαβε κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ Παιδεία. Οἱ δύο αὐτοὶ παράγοντες συνεργάζονται ἁρμονικῶς καθ' ὅλα τὰ ἔτη τῆς δουλείας. Ἐνταῦθα ὅμως θὰ ἐξετάσωμεν μόνον τὸν ρόλον τῆς Παιδείας κατὰ τὰ σκληρὰ ἐκείνα χρόνια τῆς ἐθνικῆς δοκιμασίας, διὰ νὰ ἐκτιμήσωμεν τὴν εὐεργετικὴν αὐτῆς ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἀναγέννησιν, τὴν πρόοδον καὶ τὸν πολιτισμὸν τοῦ Ἔθνους μας.

Κατ' ἀρχὴν ἄς ἴδωμεν ποία ἦτο ἡ κατάστασις τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τοὺς

πρώτους μετὰ τὴν ἄλωσιν αἰῶνας. Ὅπως εἶναι γνωστόν, μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἕνα πνευματικὸν σκότος ἐξηπλώθη εἰς ὀλόκληρον τὴν χώραν. Αὐτὸ ζωγραφίζει ἄριστα ἕνας στίχος δημοτικοῦ ἄσματος: «Ὁ ἥλιος ἐσκοτίδισε καὶ τὸ φεγγάρι ἐχάθη», ψάλλει ἡ λαϊκὴ μούσα. «Ἡ Ἑλλάς παντάπασιν ἔρημος καταλέλειπται ἀνδρῶν σοφῶν τε καὶ βιβλίων», γράφει κάποιος. Οἱ λόγιοι καὶ οἱ μορφωμένοι ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς ἐζήτησαν καταφύγιον εἰς τὴν Δύσιν· ὅλοι σχεδὸν μετέβησαν εἰς τὴν Εὐρώπην παίρνοντες μαζί των τὰ χειρόγραφα μετὰ τὰ ἀρχαῖα κείμενα καὶ τὰ βιβλία τῶν σοφῶν λογίων τοῦ Βυζαντίου· ἐκεῖ εἰργάσθησαν διὰ τὴν διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Δύσεως.

Καθ' ὃν χρόνον ὅμως ἡ Εὐρώπη μετὰ τὸ φῶς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀναπτύσσεται καὶ προοδεύει εἰς τὸν πολιτισμὸν, ἡ Ἑλλάς, ἡ πατρις τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν, θυθίζεται εἰς τὸ σκότος τῆς ἀπαιδευσίας καὶ τῆς δουλείας. Ἡ πλέον τρομερὰ πληγὴ, ἡ ὁποία ἐπλήγωσε «κατάκαρδα» τὸ Ἔθνος — ἕνα Ἔθνος ὑπερήφανον διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν λαμπρὰν πολιτιστικὴν του παράδοσιν — ἦτο ἡ στέρησις τῆς παιδείας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ του. Καὶ δὲν ὑπάρχει χειροτέρα μορφή δουλείας ἀπὸ αὐτὴν, ἡ ὁποία συνδυάζει τὴν πολιτικὴν ὑποδούλωσιν μετὰ τὸ πνευματικὸν σκότος καὶ τὴν ἀπαιδευσίαν. Οἱ κατακτηταί, ἀφοῦ ἔσπειραν παντοῦ τὸν ὄλεθρον καὶ τὸν τρόμον, ἐστέρησαν τὸ Ἔθνος καὶ ἀπὸ τὴν παρηγορίαν, τὴν ὁποίαν θὰ τοῦ ἔδιδεν ἡ καλλιέργεια τῶν γραμμάτων. Ἡ τρομερὰ λαίλαψ τῆς δουλείας ἔδιωξεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τὰς μούσας, αἱ ὁποῖαι προστατεύουν τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Ἐνα κατάμαυρον πέπλον τῆς χειροτέρας νυκτὸς

ήπλωθη εις τὸν ἑλληνικὸν ὀρίζοντα.

Μέσα εις τὸ ἀπέραντον αὐτὸ σκότος διακρίνονται μερικὰ φωτεινὰ σημεῖα. Δὲν ἦτο δυνατόν νὰ σήσουν τελείως τὰ φῶτα εις τὴν χώραν τῶν φώτων καὶ τὴν πατρίδα τοῦ πολιτισμοῦ. Διτηρήθησαν λοιπὸν καὶ κατὰ τὸ διάστημα τῆς δουλείας ἰκάποιοι σπινθήρες κρυμμένοι εις τὴν στάκην, οἱ ὅποιοι κατ' ἀρχὰς ἐσκόρπιζον ἀμυδρὸν φῶς, ἀλλὰ σιγά-σιγά ἐμεγάλωσαν καὶ ἔγιναν φωτεινὰ ἐστία, αἱ ὅποια ἐσκόρπισαν ἀφθονον φῶς εις τὸν ἑλληνικὸν ὀρίζοντα. Καὶ τοῦτο διότι μέσα εις τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν πνευματικὴν ἀναστάτῳσιν τῆς ἐποχῆς εὐρέθησαν μερικοὶ ἥρωες τοῦ πνεύματος, οἱ ὅποιοι δὲν ἐπτοήθησαν ἀπὸ τὰ δεινὰ τῆς δουλείας καὶ δὲν ἐζήτησαν καταφύγιον εις τὴν Δύσιν· αὐτοὶ μετέφερον τὸν πυρὸν τῆς παιδείας εις ὄρεινὰ καὶ ἀπόκρυφα μέρη, εις τὰ μοναστήρια καὶ τὰ «κρυφὰ σχολεῖα», καὶ ἐκεῖ τὸν διετήρησαν ἀσθεστον καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς δουλείας· οἱ πνευματικοὶ αὐτοὶ ἥρωες διετήρησαν τὴν παράδοσιν, τὴν πίστιν καὶ τὸ ἔθνικόν φρόνημα τῶν ὑποδούλων· εις τοὺς ἀφανεῖς αὐτοὺς πνευματικούς ἐργάτας καὶ ἀγωνιστὰς ὀφείλει τὸ Ἔθνος τὴν πολιτιστικὴν ἐπιβίωσιν καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν του.

Κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας τῆς δουλείας (15ον καὶ 16ον) τὸ πνευματικὸν σκότος ἦτο πυκνόν, τὰ σχολεῖα ἐλάχιστα καὶ οἱ λόγοι εὐάριθμοι. Ἡ κυριώτερα σχολὴ ἦτο ἡ Πατριαρχικὴ ἢ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολὴ εις τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡ ὁποία ἰδρύθη ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Γ. Γενναδίου ἢ Σχολαρίου. Εἰς αὐτὴν ἐσπούδαζαν οἱ μέλλοντες ἀξιωματοῦχοι τῆς Ἐκκλησίας, οἱ Μεγάλοι Διερμηνεῖς τῆς Πύλης κ. ἄ. Εἰς τὴν ὑπόλοιπον χώραν διετήρησαν τὸ φῶς τῆς παιδείας κυρίως τὰ κατώτερα σχολεῖα, τὰ ὁποῖα ἐλειτούργουν εις τοὺς νάρθηκας τῶν ναῶν ἢ εις οἰκήματα παρ' αὐτοὺς ἢ εις τὰς μονὰς. Αὐτὰ εἶναι τὰ περίφημα κρυφὰ σχολεῖα, καὶ ὠνομάσθησαν οὕτω διότι ἦσαν ἀνεπίσημα τρόπον τινὰ, ἐλειτούρ-

γουν κρυφίως καὶ χωρὶς τὴν ἄδειαν τῶν κατακτητῶν. Αὐτὰ ἦσαν συνήθως κατώτερα σχολεῖα, δηλ. σχολεῖα κοινῶν γραμμάτων, ἔδιδον στοιχειώδεις μόνον γνώσεις, ἐλάχιστα δὲ ἔδιδον μεγαλύτεραν τινὰ μόρφωσιν, μέσῃν ἢ ἀνωτέραν. Διὰ τοῦτο ἡ ἀγραμματοσύνη τότε ἦτο γενικὴ. Ὁ Κ. Κούμας, ὁ ὁποῖος ἐμελέτησε τὸν ἀρχιερατικὸν κώδικα τῆς Μητροπόλεως Λαρίσης, εὔρε μέχρι τοῦ 1730, ἀσυνταξίας πολλὰς καὶ ἀνορθογραφίας καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ὑπογραφὰς τῶν Μητροπολιτῶν. Ἀπὸ αὐτὸ συμπεραίνει τις διὰ τὸ ἐπίπεδον τῆς παιδείας τοῦ ὑπολοίπου λαοῦ⁽¹⁾.

Ἀλλὰ ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καὶ μᾶλλον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ' ἀρχίζει κάποια κίνησις. Ἡ σύνοδος τῶν ὀρθοδόξων Πατριαρχῶν, ἡ ὁποία συνεκλήθη εις τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ 1593 ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου Β' τοῦ Τρανοῦ, ὤρισεν εἰς τὸν 79 κανόνα αὐτῆς τὰ ἐξῆς: «Ἐκαστον ἐπίσκοπον ἐν τῇ αὐτοῦ παροικίᾳ φροντίδα καὶ δαπάνην τὴν δυναμένην ποιεῖν, ὥστε τὰ θεῖα καὶ ἱερὰ γράμματα διδάσκεσθαι, βοηθεῖν δὲ κατὰ δύναμιν τοῖς ἐθέλουσι διδάσκειν καὶ τοῖς μαθεῖν προαιρουμένοις, ἐὰν τῶν ἐπιτηδείων χρεῖαν ἔχωσιν». Δηλαδὴ προτρέπει τοὺς κατὰ τόπους Ἐπισκόπους νὰ φροντίσουν διὰ τὴν ἰδρυσιν σχολείων, νὰ βοηθήσουν δὲ τοὺς διδασκάλους καὶ τοὺς μαθητὰς, ἐνισχύοντες μάλιστα τοὺς ἀπόρους.

Τὴν προσπάθειαν τῶν σχολείων καὶ τῶν λογίων διὰ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἔθνους ἐβοήθησαν καὶ τὰ τυπογραφεῖα, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν πολλαπλασιάζονται. Ὀλίγα τυπογραφεῖα ἰδρύθησαν εις τὴν ὑπόδουλον χώραν, κυρίως χάριν τῶν ἀναγκῶν τῆς Ἐκκλησίας (ἐκτύπωσις λειτουργικῶν καὶ ἄλλων θρησκευτικῶν βιβλίων). Τὰ ἀξιολογώτερα ἰδρύθησαν εις τὸ ἐξωτερικόν, κυρίως εις τὴν Βενετίαν, τὴν Βιέννην καὶ ἀλλαχοῦ (περίφη-

(1) Κ. Κούμας, Ἱστορία τῶν Ἀνθρωπίνων Πράξεων, ἐν Βιέννῃ 1832, τ. ΙΒ', σελ. 554-5.

μα είναι τὰ τοῦ Ζ. Καλλέργη καὶ Νικ. Βλαστοῦ εἰς Βενετίαν, τῶν Γλυκέων κ.ἄ.). Ἐκτὸς τούτων καὶ τὰ ξένα τυπογραφεῖα (π. χ. τοῦ Ἄλδου Μανουτίου) συχνὰ τυπώνουν ἑλληνικὰ βιβλία διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν ἰδίων τῶν Εὐρωπαϊῶν (π. χ. ἀρχαῖα κείμενα) καθὼς καὶ διὰ τοὺς Ἕλληνας. Πολλοὶ πλούσιοι ὁμογενεῖς διέθεταν χρήματα διὰ τὴν δωρεὰν ἀποστολὴν βιβλίων εἰς τὰς ἐκκλησίας, τὰς κοινότητας καὶ τὰ σχολεῖα τῆς πατρίδος. Τώρα πλέον τὰ παιδιὰ δὲν περιορίζονται εἰς τὰ χειρόγραφα βιβλία, τὰ ὁποῖα εἶναι δυσανάγνωστα ἔχουν εἰς τὴν διάθεσίν των καὶ τὰ ἔντυπα, τὰ ὁποῖα μελετοῦν εὐκολώτερον, φωτίζονται καὶ παρακολουθοῦν δι' αὐτῶν τὰς προόδους τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλοσοφίας.

* * *

Ἡ ἐκπαιδευτικὴ κίνησις ἐνισχύεται περισσότερο κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα, καὶ φθάνει εἰς τὸ κατακόρυφον αὐτῆς 30-40 ἔτη πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως. Κατ' ἔτος ἰδρύονται νέα σχολεῖα εἰς διάφορα μέρη. Τώρα ἀκμάζουν αἱ περίφημοι ἀνωτεροὶ Σχολαὶ τῶν Παραδουναβίων Ἡγεμονιῶν (Ἰασίου καὶ Βουκουρεστιου), τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ Ἀθῶνος, τοῦ Μεσολογγίου, τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Τριπόλεως, τῆς Δημητσάνης, τῶν Ἰονίων Νήσων, ἢ Ἰόνιος Ἀκαδημία τῆς Κερκύρας καὶ τόσαι ἄλλαι.

Ὁ 18ος αἰὼν εἶναι ἐποχὴ πνευματικοῦ ὄργανου εἰς ὀλόκληρον τὴν χώραν οἱ πνευματικοὶ ἡγέται τοῦ Ἑθνους, οἱ Πατριάρχαι καὶ Ἐπίσκοποι, ὁ Κοραῆς, ὁ Καποδίστριας καὶ ἄλλοι συνιστοῦν ἐπανειλημμένως τὴν ἴδρυσιν σχολείων καὶ μὲ κάθε τρόπον βοηθοῦν εἰς αὐτό. Ἡ Ἐκκλησία καὶ αἱ Κοινότητες ἔχουν πρῶτιστον μέλημα τὴν ἴδρυσιν σχολείων, παρὰ τὰ πενιχρὰ οικονομικὰ μέσα, τὰ ὁποῖα συνήθως διαθέτουν. Ὁλος ὁ λαὸς περιβάλλει μὲ στοργὴν καὶ ἐνδιαφέρον τὸ ἔργον τῶν σχολείων εἰς αὐτὸ στήριζονται αἱ ἐλπίδες καὶ τὰ ὄνειρα τοῦ Ἑθνους διὰ μίαν καλυ-

τέραν αὔριον, διὰ μίαν ἐλευθέραν καὶ πολιτισμένην ζωὴν. Ἀκόμη καὶ σύλλογοι ἰδρύθησαν, ὅπως π.χ. ἡ Φιλόμουσος Ἑταιρεία, διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ἔργου τῶν σχολείων, καὶ ἔρανοι ἔγιναν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν κυρίως διὰ τὴν συντήρησιν καὶ τὸν πολλαπλασιασμόν τῶν σχολείων καὶ τὸν ἐφοδιασμόν τούτων μὲ βιβλία καὶ ἄλλα ἐποπτικὰ μέσα.

Οἱ μαθηταὶ κατὰ δεκάδας καὶ ἑκατοντάδας ἔτρεχον εἰς τοὺς σοφοὺς διδασκάλους τῆς ἐποχῆς, διὰ νὰ φωτισθοῦν καὶ νὰ πάρουν ἐφόδια, διὰ τῶν ὁποίων θὰ ὠφελήσουν τοὺς ἑαυτοὺς των, τοὺς συμπολίτας των καὶ τὸ Ἔθνος. Οἱ διδάσκαλοι διακρίνονται διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀρετὴν των. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἔχουν σπουδάσει εἰς διαφόρους σχολὰς τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀκόμη δὲ καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν, καὶ εἶναι κάτοχοι εὐρείας μορφώσεως μαζί μὲ τὴν μόρφωσιν ὅμως συνδυάζουν τὴν φιλοπατρίαν, τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν διὰ τῶν προσόντων των αὐτῶν ἐπιβάλλονται εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ καὶ τῶν μαθητῶν, καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ παραδείγματός ἐνισχύουν τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν ὅλων. Ἡ πνευματικὴ ἀκτινοβολία των δὲν περιορίζεται εἰς τὸ σχολεῖον συχνὰ κάμνουν κηρύγματα εἰς τὸν λαὸν καὶ ἔργα φιλανθρωπίας ἄλλοι ἀντιγράφουν βιβλία σταχυολογοῦντες ἀποσπάσματα ἀπὸ περίφημα συγγράμματα ἄλλοι γράφουν ἰδικὰ τῶν βιβλίων ἢ μεταφράζουν ἔργα ξένων ἐπιστημόνων καὶ φιλοσόφων διὰ τὸν φωτισμόν τοῦ Ἑθνους. Τὸ κύριον ὄνειρον τῆς ζωῆς των, τὸ ἰδανικόν των ἦτο ἡ πνευματικὴ ἀναγέννησις, ἢ μόρφωσις τοῦ λαοῦ, ἢ ὁποῖα θὰ ἐπέφερον, ὅπως ἐπίστευον, καὶ τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν, διότι θὰ ἔκαμνε τοὺς Ἕλληνας ἀξίους νὰ τὴν κατακτήσουν μὲ τὰς ἰδίας των δυνάμεις καὶ χωρὶς ξένην βοήθειαν. Διὰ τοῦτο ὠνομάσθησαν Διδάσκαλοι τοῦ Γένους, διότι δὲν περιώρισαν τὸ ἔργον των εἰς μίαν στενὴν περιοχὴν, ἀλλὰ προσεπάθησαν νὰ μορφώσουν καὶ νὰ ἀναπτύξουν πνευματικῶς ὀλόκληρον τὸ Ἔθνος.

Ἡ χορεία τῶν λογίων καὶ τῶν διδασκάλων τοῦ Γένους αὐξάνει κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα καὶ περισσότερο κατὰ τὸν 18ον. Οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν εἶναι κληρικοί, διότι εἰς αὐτὸν τὸν τομέα ἐστρέφοντο οἱ μορφωμένοι τῆς ἐποχῆς· πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἦσαν λόγιοι περιωπῆς καὶ συγγραφεῖς ἀξιόλογοι καὶ θαυμαστοὶ τόσον διὰ τὸ πλῆθος καὶ τὴν ἀξίαν τῶν βιβλίων, τὰ ὁποῖα ἔγραφαν, ὅσον καὶ διὰ τὸν ζῆλον των πρὸς φωτισμὸν τοῦ Ἔθνους. Οἱ διδάσκαλοι τοῦ Γένους, λέγει ὁ Ἰ. Μ. Παναγιωτόπουλος, εἶναι ἀντίθετοι ἀπὸ τοὺς λογίους τῆς Ἀναγεννήσεως· ἐκεῖνοι ἐπῆραν ἔξω διὰ νὰ μεταδώσουν τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν, τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εἰς τοὺς Εὐρωπαίους· αὐτοὶ ἔρχονται ἀπὸ τὴν Εὐρώπην, ὅπου ἐσπούδασαν, φέροντες ἀπὸ ἐκεῖ τὴν παιδείαν καὶ τὸν πολιτισμὸν, διὰ νὰ φωτίσουν καὶ νὰ ἐξυψώσουν τὸ Ἔθνος. Καὶ οἱ δύο ὁμοῦς ἔχουν τὸ ἴδιον ὄνειρον: ἐργάζονται διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, οἱ μὲν ἀποθλέποντες εἰς τὴν βοήθειαν τῶν ξένων, οἱ δὲ ἐνισχύοντες τὸ φρόνημα τῶν ὑποδούλων, διὰ ν' ἀποτινάξουν μόνοι μίαν ἡμέραν τὸν τουρκικὸν ζυγόν.

Δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα τὰ ὀνόματα τῶν διασήμων ἐκείνων ἀνδρῶν — θὰ εἶναι ἄλλωστε τόσον μακρὸς ὁ κατάλογος — οὔτε ν' ἀπαριθμήσωμεν τὰ ἔργα των. Θὰ ἀναφέρωμεν μόνον τὰ κυριώτερα εἶδη τῶν βιβλίων, τὰ ὁποῖα ἐξέδωσαν, καὶ αὐτὰ θὰ μᾶς βοηθήσουν νὰ καταλάβωμεν τὸ πνευματικὸν κλίμα καὶ τὰς πνευματικὰς ἀναζητήσεις τῆς ἐποχῆς. Τὰ περισσότερα βιβλία τότε ἦσαν θεθαίως θρησκευτικοῦ περιεχομένου (Ἐκκλησιαστικὰ βιβλία, Εὐαγγέλια, Ψαλτήρια, Λόγοι Χρυσοστόμου, Μ. Βασιλείου καὶ ἄλλων Πατέρων, Κατηχήσεις, Βίοι Ἁγίων, ἐπίσης ἔργα ἀναφερόμενα εἰς τὰς διαφορὰς μὲ τοὺς Καθολικοὺς καὶ τοὺς Διαμαρτυρομένους, ὅπως τὰ περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἡ Ὀρθόδοξος Ὁμολογία κ. ἄ.). Τὸ πλῆθος τῶν ἐκδοθέντων θρησκευτικῶν βιβλίων μαρτυρεῖ τὴν ἀγάπην καὶ τὸ ἐν-

διαφέρον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ πρὸς αὐτά, τὴν δίψαν του διὰ τὴν θρησκευτικὴν μόρφωσιν καὶ τὸν πόθον διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς πίστεως, ἡ ὁποία ἦτο τὸ στήριγμα καὶ ἡ παρηγορία τῶν ὑποδούλων. Ἐκτὸς τῶν θρησκευτικῶν ὁμοῦς ἐτυπώνοντο καὶ πολλὰ φιλολογικὰ βιβλία, ὅπως ἀρχαῖα κείμενα, γραμματικά, λεξικά, χρηστομάθειαι κ. ἄ. Περὶ φημος εἶναι ἡ προσπάθεια τοῦ Κοραῆ διὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν ἀρχαίων κειμένων εἰς τὴν σειρὰν τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης. Ἐπίσης ἐτυπώθησαν πολλὰ φιλοσοφικὰ βιβλία ἀναφερόμενα εἰς τὴν Λογικὴν, τὴν Μεταφυσικὴν, τὴν Ἠθικὴν, ἐπιστημονικὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰ Μαθηματικά, τὴν Φυσικὴν, τὴν Γεωγραφίαν, τὴν Ἀστρονομίαν, καθὼς καὶ μερικὰ λαϊκὰ λογοτεχνικά.

Ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος ἔχομεν μίαν στροφὴν πρὸς τὰς φιλοσοφικὰς καὶ ἐπιστημονικὰς μελέτας· ἡ κίνησις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ρεαλισμοῦ καὶ ἐγκυκλοπαιδισμοῦ εὐρίσκει ἀπήχησιν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα· κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, ὅπως εἶναι γνωστὸν, εἰς τὴν Εὐρώπην ἀναπτύσσεται ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἐπιστήμη· παραλλήλως δὲ εἰς τὰ σχολεῖα τονίζεται ἡ διδασκαλία τῶν ἐπιστημονικῶν μαθημάτων. Αὐτὸ ἐπιδρᾷ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διὰ τοῦτο ἐκδίδονται πολλὰ βιβλία ἐπιστημονικὰ καὶ φιλοσοφικά. Δι' αὐτῶν γίνεται σοβαρὰ προσπάθεια νὰ μεταδοθῇ ἡ νεωτέρα φιλοσοφία καὶ ἐπιστήμη καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Περὶ φημοὶ λόγιοι καὶ διδάσκαλοι τοῦ Γένους, ὅπως ὁ Θ. Κορυδαλλεύς (πρῶτος νεο-ἑλλήν φιλόσοφος), ὁ Βικέντιος Δαμωδός, ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις κ. ἄ. γράφουν φιλοσοφικὰ βιβλία καὶ μεταφράζουν ξένα, ἐνῶ ἄλλοι ἐκδίδουν παντὸς εἶδους ἐπιστημονικὰ βιβλία (μαθηματικά, φυσικά, ἀστρονομίαν, γεωγραφίαν κλπ.) καὶ δι' αὐτῶν βοηθοῦν τὸ ἔργον τῶν σχολείων καὶ γίνονται ἐισηγηταὶ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν εἰς τὸν τόπον μας.

Τέλος κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐκδίδονται καὶ μερικὰ παιδαγωγικὰ βιβλία. Καὶ ἐδῶ ἔχομεν εὐρωπαϊκὴν ἐπίδρασιν. Σύνηθες εἶναι τὸ «Περὶ παίδων ἀγωγῆς»

του Πλουτάρχου, τὸ ὁποῖον μεταφράζεται καὶ παραφράζεται, καθὼς καὶ πολλὰ ἄλλα μὲ τὸ ὄνομα «παιδαγωγία...». Ἐκδίδονται ἐπίσης καὶ συστηματικώτερα διδακτικὰ βιβλία. Τὰ παλαιὰ μαθηματάρια, τὰ ὁποῖα περιεῖχον ποικίλην ὕλην, καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία (Ὁκτώηχος, Ψαλτήρι κλπ.) ἀντικαθίστανται τώρα μὲ ἔντυπα καὶ πιὸ μεθοδικὰ βιβλία. Ἀλφαθητάρια ἐκδίδονται εἰς πολλὰς ἐκδόσεις χάριν τῶν μικρῶν μαθητῶν τῶν κατωτέρων σχολείων, ἐκλογαὶ κειμένων (χρηστοθήβαι, ἐγκυκλοπαιδεῖαι φιλολογικῶν μαθημάτων λέγονται συνήθως αὐτά), ἀκόμη δὲ καὶ ἐγχειρίδια μαθηματικῶν, φυσικῆς, γεωγραφίας, ψυχολογίας καὶ ἄλλων ἐπιστημῶν διὰ τοὺς μαθητὰς τῶν ἀνωτέρων σχολείων.

Ἡ κίνησις αὕτη ἐζημιώθη ἀπὸ τὴν διμάχην περὶ τὸ γλωσσικὸν ζήτημα· πολλοὶ ὅπως ὁ Π. Κοδρικᾶς, ὁ Ν. Δούκας κ. ἄ., ἤθελαν νὰ ἐπαναφέρουν αὐτοῦσιν τὴν ἀρχαίαν διάλεκτον· εἰς ἀντίδρασιν ἄλλοι προέτειναν τὴν ἀκαλλιέργητον τότε λαϊκὴν γλῶσσαν (Μοισιόδοξ, Καταρτζῆς, Ρήγας, Βηλαράς, Χριστόπουλος), ἐνῶ ὁ Κοραῆς προέτεινε μέσσην ὁδὸν (ἀποκάθαρσιν τῆς λαϊκῆς γλῶσσης μὲ στοιχεῖα τῆς ἀρχαίας καὶ χρησιμοποίησιν μιᾶς ἀπλῆς καθαρευούσης). Δυστυχῶς δὲν ἐπεκράτησεν ἡ ἄποψις τοῦ Κοραῆ, ἡ ὁποία θὰ ἀπῆλλασσε τὸ Ἔθνος ἀπὸ ἕνα μάταιον καὶ ἄκαρπον ἀγῶνα, ἕνα καὶ πλεόν αἰῶνα μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν.

Οἱ κατάλογοι τῶν τυπωθέντων ἐπιτουροκρατίας βιβλίων, τοὺς ὁποίους ἔχει δημοσιεύσει εἰς δύο τόμους ὁ Ἄθ. Παπαδόπουλος Βρετός (Βιβλιοφύλαξ τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας), καθὼς καὶ ὁ Σάθας, ὁ Δεκινιάλας, ὁ Legrand κ. ἄ. μᾶς δίδουν μίαν εἰκόνα τῆς πνευματικῆς κινήσεως καὶ τῶν διαφορῶν τῆς ἐποχῆς, ἀντικατοπτρίζουν τὴν προσπάθειαν τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Ἔθνους καὶ εἰσαγωγῆς εἰς τὸ εὐρωπαϊκὸν πνεῦμα. Δὲν προωρίζοντο θεβαίως ὅλα τὰ βιβλία διὰ τὰ σχολεῖα· πολλὰ ἀπέβλεπον εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ

κοινοῦ καὶ τὴν ἐκλαίκευσιν τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων· καὶ αὐτὰ ὁμως ἦσαν σημαντικὰ βοηθήματα τῶν σχολείων· διὰ τοῦτο αἱ σχολικαὶ βιβλιοθηκαὶ τῆς ἐποχῆς εἶναι γεμάται ἀπὸ παντὸς εἶδους ἐπιστημονικὰ καὶ φιλοσοφικὰ βιβλία. Ἐκτὸς τούτων ἀφθονοῦν καὶ τὰ χειρόγραφα βιβλία, τὰ καλούμενα μαθηματάρια, τὰ ὁποῖα περιεῖχον ποικίλην ὕλην, ἀναφερομένην κυρίως εἰς τὴν θεολογίαν, τὴν γραμματικὴν καὶ ἄλλας τινὰς ἐπιστημονικὰς καὶ ἱστορικὰς γνώσεις. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ἡ γραμματικὴ καὶ ἄλλα μαθήματα συντάσσονται κατ' ἐρωταπόκρισιν· τοῦτο φανερῶναι ὅτι ἡ ἐρώτησις ἦτο ἡ κυρία μορφή διδασκαλίας. Ἐπίσης ἔχομεν ἀφθονα βιβλία καὶ χειρόγραφα ἀναφερόμενα εἰς ἕν παρημελημένον σήμερον λογοτεχνικὸν εἶδος, τὴν ἐπιστολογραφίαν. Βασικὸν βιβλίον ἦτο ἡ ἔκθεσις περὶ ἐπιστολικῶν τύπων τοῦ Θ. Κορυδαλέως. Αἱ ἐπιστολαὶ εἶχον περίπου τὴν θέσιν τῶν ἐκθέσεων εἰς τὰ σημερινὰ σχολεῖα· αὐτὰς συχνὰ ἀντέγραφον καὶ ἐμελέτων οἱ μαθηταὶ μὲ θάσιν ἐπιστολάς διασῆμων ἀνδρῶν.

★ ★ ★

Τόσον ἡ ταχεῖα αὔξησις καὶ ὁ πολλαπλασιασμός τῶν σχολείων κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα, ὅσον καὶ ἡ ἀφθονία τῶν ἐκδιδόμενων βιβλίων μαρτυροῦν τὴν δίψαν τοῦ λαοῦ διὰ μόρφωσιν καὶ παιδείαν, τὸν πόθον τοῦ νὰ σπάσῃ τὰς ἀλύσεις τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς ἀπαιδευσίας καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ φῶς τοῦ πολιτισμοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ αἰὼν οὗτος ὀνομάζεται καὶ αἰὼν τοῦ ἑλληνικοῦ διαφωτισμοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι θεβαίως διαφορετικὸς ἀπὸ τὸν εὐρωπαϊκόν, (ἐκεῖνος μὲν ἀποβλέπει εἰς τὴν δημιουργίαν δημοκρατικῶν πολιτευμάτων, αὐτὸς δὲ εἰς τὴν πνευματικὴν πρόοδον καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἔθνους). Ἡ ὅλη πνευματικὴ κίνησις τῆς ἐποχῆς μαρτυρεῖ ὅτι τὸ ἔργον τοῦ κρυφοῦ σχολείου καὶ τῶν ἄλλων σχολείων τῆς ὑποδοῦλου χώρας ἤρχισε νὰ καρποφορῇ. Κατῶρθωσε νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν τοῦ ἔθνους εἰς τὴν

καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων, εἰς τὴν προσοικειώσιν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Αὕτη ἀκριβῶς εἶναι ἡ πνευματικὴ ἀφύπνισις καὶ ἀναγέννησις, ἡ ὁποία συντελεῖται κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν. Τὸ ἔθνος τώρα φωτίζεται, λαμβάνει συνείδησιν τῆς ἀξίας καὶ τῶν ἰδανικῶν του, αἰσθάνεται δυναμωμένον καὶ ἰκανὸν νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ ὄνειρά του. Μία γενικὴ αἰσιοδοξία ἐπικρατεῖ. «Ὅταν τὰ φῶτα λάμπωσι, λέγει ὁ Κοραῆς, ἡ δουλεία ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ παύσῃ». «Ὁ Ἀπόλλων ἐγκαθίσταται εἰς τὸ ἀρχαῖον αὐτοῦ Παλάτιον» γράφει κάποιος, ὁ δὲ Ἰγνάτιος Οὐγγροβλαχίας ἔλεγε πρὸς τοὺς μαθητὰς τοῦ Λυκείου τοῦ Βουκουρεστίου τὸ 1810: «Αἱ Μοῦσαι δὲν ἐλησμόνησαν τὴν παλαιάν των κατοικίαν, τὸν Ὀλυμπον καὶ τὸν Παρνασσόν· ἐκεῖ θέλουν ἐπιστρέφει, ὕστερα ἀπὸ τόσον μεγάλον γῦρον ποῦ ἔκαμαν εἰς τὴν Εὐρώπην».

Ἡ πνευματικὴ αὕτη ἀναγέννησις εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ θαυμασιώτερα φαινόμενα τῆς ἱστορίας τῆς τουρκοκρατίας, διότι ἀποδεικνύει τὴν θαθεῖαν καὶ φλογερὰν ἀγάπην τοῦ Ἑλλήνου πρὸς τὴν παιδείαν καὶ τὸν πολιτισμὸν. Καὶ ἐνῶ οἱ κατακτητὰι ἐπιβάλλουν τὸ σκότος, τὸ Ἔθνος μας ζητεῖ τὸ φῶς· καὶ τὸ εὕρισκει καὶ κατορθώνει μάλιστα μετὰ αὐτὸ νὰ σταθῇ ὑψηλότερον πνευματικῶς ἀπὸ τὸν κατακτητὴν του καὶ νὰ μείνῃ πνευματικῶς ἐλεύθερον.

Εἶναι περιττὸν νὰ τονίσωμεν ὅτι μετὰ τὴν διάδοσιν τῶν γραμμάτων καὶ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἑθνους, ἀναπτύσσεται συγχρόνως καὶ ἡ ἐθνικὴ συνείδησις, γιγαντοῦται ὁ πόθος τῆς ἐλευθερίας, ἀνάπτει εἰς τὰς ψυχὰς ἡ ἰερά αὐτῆς φλόγα, ἡ ὁποία ἐπρόκειτο μίαν ἡμέραν νὰ πυρπολήσῃ τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων, νὰ παρουσιάσῃ τὸν ἠρωϊσμὸν, τὰ δλοκαυτώματα καὶ τὴν θαυμασίαν φαντασμαγορίαν τοῦ 1821.

Πόσον ἐπηρέασε τὰς ψυχὰς καὶ τὰ πνεύματα τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 21 ἡ παιδεία, φαίνεται καὶ ἀπὸ τοὺς λόγους καὶ τὰ ἔργα τῶν ἰδίων. Ὁ φιλικὸς καὶ ὁ διδάσκαλος εἰς τὴν Ὀδησὸν Ἰω. Μα-

κρῆς, ἀπὸ τὰ Ἀμπελάκια τῆς Θεσσαλίας, ἔγραφε τὸ 1819: «Ἡ πατρίς εἶναι μία θεὰ καὶ εἰς αὐτὴν χρεωστοῦμεν νὰ θυσιάζωμεν τὸ πᾶν. Ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ὀρθὴ καὶ ἐλεύθερος ἀγωγὴ τῶν τέκνων τῆς ἦσαν δύο μεγάλα ἐλατήρια τῆς καρδίας ἐκείνων τῶν προγόνων μας». Αὐτὰ τὰ λόγια, γραμμένα δύο ἔτη πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως δεικνύουν τὴν τεραστίαν ἐπίδρασιν τῆς παιδείας καὶ τὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς. Ἀνάλογα εἶπαν ἀργότερα καὶ οἱ στρατηγοὶ Μακρυγιάννης καὶ Κολοκοτρώνης, τοὺς ἥρωας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἀνέφερον ὡς ἐμπνευστὰς τοῦ λαοῦ εἰς τὸν ἀγῶνα του διὰ τὴν ἐλευθερίαν. Αὐτὰ δὲ ἀκριβῶς ἔκαμαν γνωστὰ εἰς τὸν λαὸν τὰ σχολεῖα ἢ τὰ βιβλία. Τὸ πνεῦμα αὐτὸ ἐκφράζεται εἰς ὅλα τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν Ἀγωνιστῶν.

Καὶ δὲν ἔχομεν μόνον τὰ λόγια· καὶ τὰ ἔργα τῶν ἀγωνιστῶν μᾶς φανερῶνουν τὴν ἐπίδρασιν τῆς παιδείας εἰς τὴν συνείδησιν αὐτῶν καὶ τοῦ λαοῦ. Πρῶτη φροντίς των μετὰ τὰ πρῶτα ἐπαναστατικὰ γεγονότα καὶ κυρίως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἦτο ἡ ἴδρυσις σχολείων. Πολλὰ ἀπὸ τὰ διατάγματα τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας καὶ τῶν ἐπαναστατικῶν κυβερνήσεων ἀναφέρονται εἰς τὴν ἴδρυσιν σχολείων καὶ τὴν ἀνασύστασιν τῶν παλαιῶν, τὰ ὁποῖα ἔκλεισαν λόγῳ τοῦ πολέμου. Διδάσκαλοι ἀναζητοῦνται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἢ ἀνακαλοῦνται ἀπὸ τὴν Εὐρώπην, σχολεῖα ἐπισκευάζονται καὶ λειτουργοῦν. Ἡ κίνησις αὕτη δυναμώνει πλέον μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Κυβερνήτου, ὁπότε ἡ τάξις ἀποκαθίσταται πλήρως. Τώρα τὸ ἔθνος εἶναι ἐλεύθερον νὰ ἀπολαύσῃ τὸ ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τόσα ἔτη τοῦ ἐστέρησεν ἡ δουλεία, τὴν παιδείαν. Εἰς αὐτὴν στηρίζονται αἱ ἐλπίδες ὄλων διὰ τὸν ἐκπολιτισμὸν τοῦ Ἑθνους καὶ τὴν ἀξιοποίησιν τῶν μεγάλων θυσιῶν τῆς Ἐπαναστάσεως.

Ὅλα αὐτὰ μαρτυροῦν ὅτι τὰ σχολεῖα ὄχι μόνον μετέδωσαν τοὺς θησαυροὺς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς παραδόσεως καὶ ἐνεψύχωσαν δι' αὐτῶν τοὺς ἀγωνι-

στάς, ἀλλὰ ἐνέπνευσαν ἐπίσης καὶ τὰ ἰδανικά τοῦ ἀγῶνος καὶ τὸ ὄνειρον διὰ μίαν νέαν, ἐλευθέραν καὶ πολιτισμένην Ἑλλάδα. Τὰ σχολεῖα ἠτοίμασαν τὰ ἐργαλεῖα καὶ τὰ ὄπλα, διὰ τῶν ὁποίων ἔσπασαν αἱ ἀλύσεις τῆς δουλείας καὶ ἐθεμελιώθη ὁ νέος ἑλληνικὸς πολιτισμός. Ἡ μεγάλη ἐξέγερσις τοῦ 1821 ὑπῆρξε κατὰ μέγα μέρος ἀποτέλεσμα τῆς προεργασίας, τὴν ὁποίαν ἔκαμαν τὰ σχολεῖα κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς δουλείας, μιᾶς ἐργασίας ἢ ὁποία ἀνεπτέρωσε τὸ φρόνημα τῶν ὑποδούλων, τοὺς ἔδωσε πίστιν, ἰδανικά, δύναμιν καὶ ἐνθουσιασμόν, διὰ ν' ἀναλάβουν καὶ νὰ φέρουν εἰς πέρας ἕνα τόσον μέγαν ἀγῶνα. Καὶ τοῦτο δὲν ὑπῆρξε τυχαῖον γεγονός, ἀλλὰ σκόπιμος καὶ συνειδητὴ ἐνέργεια. Οἱ λόγιοι, οἱ πνευματικοὶ ἡγέται τοῦ Ἑθνους καὶ οἱ διδάσκαλοι ἐγνώριζαν πολὺ καλά, ὅτι μὲ τὴν διὰδοσιν τῆς παιδείας εἰργάζοντο ἐμμέσως διὰ τὴν ἱεράν ὑπόθεσιν τῆς ἐλευθερίας, διὰ τὴν προπαρασκευῆν τοῦ Ἑθνους δι' αὐτήν.

Ὡστε πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 προηγήθη μία ἄλλη ἐπανάστασις ἢ ὁποία τὴν προητόιμασε καὶ ἔθεσε τὰ θεμέλια τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ. Αὕτῃ ἦτο ἡ πνευματικὴ ἀναγέννησις τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ, ἢ ὁποία εἶναι ἔργον τῶν σχολείων καὶ τῶν λογίων. Χωρὶς τὴν πνευματικὴν αὐτὴν ἐπανά-

στασιν θὰ ἦτο ἀδύνατος ἡ ἐξέγερσις ὀλοκλήρου ἔθνους εἰς ἕνα τόσον τιτάνιον ἀγῶνα. Διὰ τοῦτο ἕνα μεγάλο μέρος τῆς τιμῆς καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης, τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν εἰς τοὺς πρωτεργάτας τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ἀνήκει εἰς τοὺς Διδασκάλους τοῦ Γένους. Τὸ παράδειγμά των διδάσκει ὅτι ἡ παιδεία εἶναι τὸ θεμέλιον τοῦ πολιτισμοῦ μας, τὸ στήριγμα τοῦ ἔθνους. Διότι ὡς τοιαύτην τὴν εἶδον οἱ διδάσκαλοι τοῦ Γένους καὶ ὄλον τὸ ὑπόδουλον Γένος, τὴν εἶδον ὡς ὑψιστον δῶρον καὶ καρπὸν καὶ σύμβολον τῆς ἐλευθερίας. Ἡ παιδεία λοιπὸν εἶναι ἡ θάσις κάθε ἐθνικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναγεννήσεως· αὐτὸ ἀποδεικνύει ἡ ἱστορία· εἶναι τὸ κύριον μέσον τῆς ἐξυψώσεως καὶ τῆς προόδου τοῦ ἔθνους εἰς τὸν πολιτισμόν. Αὐτὴν τὴν ἱεράν ὑπόθεσιν τῆς παιδείας, ἀρρήκτως συνδεδεμένην μὲ τὴν ἑλληνοχριστιανικὴν παράδοσιν, μᾶς ἄφησαν ὡς πολῦτιμον παρακαταθήκην οἱ Διδάσκαλοι τοῦ Γένους καὶ οἱ Ἀγωνισταὶ τοῦ 21, διὰ νὰ τὴν καλλιεργήσωμεν περαιτέρω, νὰ ἀξιοποιήσωμεν τὰς θυσίας καὶ τὸν μόχθον ἐκείνων καὶ νὰ κάμωμεν τὴν χώραν μας ἀξίαν τῶν ἱστορικῶν παραδόσεων καὶ τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ τῆς.

B. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΓΙΟΤΗΣ ΚΑΙ ΥΓΕΙΑ

Γιά πάρα πολλούς ή αγιότης δέν ἔχει σχε-
σι μέ τήν υἰεία ή τή σωτηρία. Ἐναφέ-
ρεται στήν ήθική σφαίρα. Ὁ Dr. Wilfred
Grenfell, Ἄγγλος ἱατρός τῆς ἱεραποστο-
λῆς τοῦ Λαμπραντόρ, παρετήρησε, ὅτι, πρὶν
νά γνωρίσῃ τήν πραγματική πίστι, ἐνόμι-
ζε ὅτι ἕνας ἄγιος ἄνθρωπος ἦταν κάποιος
πού δέν καπνίζει, δέν πίνει, δέν χορεύει
ή θλασσημῶ, καί πού διαβάζει καθημερινά
τήν Βίβλο. Θά μπορούσε νά εἶχε προσθέ-
σει ὅτι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι συνήθως κάνουν
τούς ἄλλους ν' ἀντιλαμβάνονται τίς ἀδυ-
ναμίες καί τίς πτώσεις τους.

Ἄλλ' ἡ λέξις «ἄγιος» (holy) — στήν ἀρ-
χική τῆς ἔννοια — ἐσημαίνει κάτι τὸ τελείως
διαφορετικό. Ἐνας ἄγιος ἄνθρωπος τὴν
ἐποχή τοῦ Σαίξπηρ ἦταν ἕνα υἰείας, ὠριμο
ἄτομο, γεμᾶτο ἐνδιαφέρον γιά τούς ἄλ-
λους, ξεχειλισμένο ἀπὸ σωματική καί πνευ-
ματική ζωτικότητα.

Ἡ θιβλική σωτηρία δέν σημαίνει ἀπλῶς
σωτηρία τῆς ψυχῆς ή προφύλαξι ἀπὸ τὴν
Κόλασι. Σωτηρία σημαίνει νά εἶναι κα-
νεῖς, μέ τὸ νοῦ, τὸ σῶμα, τὸ πνεῦμα καί
τήν ψυχή, ἀνοικτός σέ ὅλα ὅσα συμβαί-
νουν γύρω μας. Ἄγιότητα καί υἰεία ὑπο-
βάλλουν οἱ ἐντολές:

«Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ
ὅλης τῆς καρδίας σου καί ἐξ ὅλης τῆς ψυ-
χῆς σου καί ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου καί
ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου» καί «Ἀγαπήσεις
τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν (Μάρκ. 16'
30, 31).

Ἐνας ἄγιος ἄνθρωπος, λοιπόν, δέν εἶναι
ἕνας αὐτοδικαιωμένος πού καταστρέφει τὴ
χαρὰ τῶν ἄλλων, ἀλλὰ κάποιος τοῦ ὁποί-
ου ή ζωὴ ὀλοκληρώνεται μέ τὴν ἀποκατά-
στασι σχέσεως μέ τὸ Θεὸ ἔτσι, ὥστε ὁ νοῦς
καί ή καρδιά, τὸ σῶμα καί τὸ πνεῦμα νά
κατευθύνονται πρὸς τούς ἄλλους μέ βαθύ
ἐνδιαφέρον.

Ἄγιότης σημαίνει σωματική υἰεία, μέ
τήν ὁποία ἀπολαμβάνομε ὅλες τίς ὑλικές
χαρές τῆς ζωῆς, γερό μυαλό πού πλαταί-
νει τούς ὀρίζοντες τῆς ἀντιλήψεως, συναι-
σθηματική σταθερότητα, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀν-
τλοῦμε μία ἔννοια ἡρεμῆς ἀποδοχῆς, ἀκό-
μη καί σέ καιροὺς ἐντάσεως, καί πνευμα-

τική ἐνότητα μέ τὸ Θεὸ, πού μᾶς καθιστᾷ
ἱκανοὺς νά αἰσθανώμεθα ἄνετα μέ τὸν ἑαυ-
τό μας καί μέ τούς γύρω μας.

Ἡ αγιότης δέν εἶναι κάποιο εἶδος ἀέ-
ρινης, πνευματικῆς πραγματικότητας. Ἄ-
φορᾷ ὀλόκληρο τὸ πρόσωπο — τὸ συναισθη-
μα, τὸ πνεῦμα, τὸ νοῦ καί τὴ σωματική
δύναμι. Εἶναι ή ἰσορροπία μεταξὺ τοῦ συν-
αισθήματος καί τῆς διανοίας, τοῦ πνεύμα-
τος καί τοῦ σώματος, τὴν ὁποίαν διαμορ-
φώνει ή πραγματική σχέσις μέ τὸ Θεὸ.

★ ★ ★

Αὐτὴ ή σχέσις μέ τὸ Θεὸ ἐκφράζεται κατ'
ἀρχὴν μέ τὴν ἰσορροπία μεταξὺ διανοίας
καί συναισθήματος. Ὁ σύγχρονος πιστός,
ὁ ὁποῖος θεωρεῖ τὴ σωτηρία μέ ὄρους τῆς
συνόλης προσωπικότητας, ἀναγνωρίζει ὅτι
ή διάνοιά του εἶναι ἐξ ἴσου σημαντική ὅσο
καί τὰ συναισθήματά του.

Ἄλλὰ, γενικῶς, τὸ συναισθημα συγγέε-
ται μέ τὴν συγκινητικότητα. Ἐπάρχουν
μορφές μαζικοῦ εὐαγγελισμοῦ, οἱ ὁποῖες
χρησιμοποιοῦν ξεπερασμένα θεολογικά
συνθήματα, πού ὑπόσχονται τίς πιὸ ἀπί-
θανες ἀμοιβές σ' ἐκείνους πού ἀφιερώνουν
τὴ ζωὴ τους στὸν Ἰησοῦ Χριστό. Ἐπάρ-
χουν κλήσεις πρὸς τὸν ἀνθρώπινο ἐγωκεν-
τρισμὸ πού θεωροῦν τὴν «ἡσυχία» τῆς ψυ-
χῆς, ὡς τὸν ὕψιστο σκοπὸ τῆς χριστιανι-
κῆς ζωῆς. Ἄλλ' αὐτὲς οἱ συγκινησιακὲς
ἐκφράσεις τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς ὀδη-
γοῦν σέ ἐκτρωτικὲς μορφές Χριστιανισμοῦ
πού δέν μποροῦν νά σταθοῦν μπροστά
στήν ψυχρὴ, σκληρὴ πραγματικότητα τῆς
ζωῆς.

Ἄτομα μ' αὐτὴ τὴ νοοτροπία, ὅταν πη-
γαίνουν στήν ἐκκλησία, ἀφήνουν τὸ μυαλό
τους στήν πόρτα μαζί μέ τὴν ὀμπρέλλα
καί τίς γαλότσες τους. Αὐτοὶ οἱ ἄνδρες
καί οἱ γυναῖκες — θρεμμένοι μέ τὴ συγκι-
νησιακὴ ἀποψι τοῦ Χριστιανισμοῦ — μπορεῖ
ἀργότερα νά θρεθοῦν ἀνίκανοι νά ὑπερα-
σπίσουν τὴν πίστι τους. Δέν ἔχουν ἰσορρο-
πία μεταξὺ τοῦ νοῦ καί τοῦ συναισθήματος.
Ἡ πίστις τους εἶναι πάρα πολὺ συναισθημα
καί πολὺ λίγο διάνοια.

Σάν Χριστιανοί, ανακαλύπτομε ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχη σύγκρουσις μεταξὺ τῆς ἐπιστήμης καὶ μορφῶν τῆς παλαιᾶς Ὁρθοδοξίας ποὺ ἀναμηνύονται σὲ ἐπιστημονικὰ θέματα, ποὺ ἐρμηνεύουν τὴ Βίβλο σάν κείμενο, καὶ ποὺ δέχονται, ὅπως εἶναι, πολὲς συμβολικὲς θεολογικὲς διακηρύξεις τῆς πίστεως. Σύγκρουσις ὑπάρχει μεταξὺ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς θρησκείας, ὅταν ὁ ἐπιστήμων ἐπιχειρῇ νὰ χρησιμοποίησῃ ἐπιστημονικὲς μεθόδους καὶ διαδικασίαις σὲ μίᾳ περιοχῇ ὅπου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθῶν, καὶ ὅταν γίνεται αὐτόκλητος εἰδικὸς σὲ μίᾳ περιοχῇ γιὰ τὴν ὁποία δὲν ἔχει εἰδικὴ ἐκπαίδευσις. Ἡ Ἀλήθεια στὴ σφαῖρα τῆς θρησκείας καὶ ἡ Ἀλήθεια στὴ σφαῖρα τῆς ἐπιστήμης δὲν εἶναι δυνατὸν μέχρι τέλους ν' ἀντιλέγουν ἢ μίᾳ τὴν ἄλλη — διότι Ἀλήθεια, εἶναι Ἀλήθεια, ὅπουδῆποτε καὶ ἂν εὐρίσκεται.

★ ★ ★

Ἡ ἀγιότης ἀπαιτεῖ ἐπίσης στενὴ ἐνότητα μεταξὺ πνεύματος καὶ σώματος. Μερικοὶ λέγουν ὅτι τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα εἶναι δύο τελείως διαχωρισμέναι πραγματικότητες. Λέγουν ὅτι τὸ πνεῦμα κατοικεῖ στὸ σῶμα, ὅπως ἓνα πρόσωπο ζῆ σ' ἓνα σπίτι. Ἐχουν τὴν τάσι νὰ συγχέουν τὴν ἑλληνικὴ ἀντίληψιν γιὰ τὴν ἀθανασία μὲ τὴν ἀντίληψιν τῆς Καινῆς Διαθήκης γιὰ τὴν ἀνάστασις καὶ τὴν αἰωνία ζωῆ.

Μερικοὶ πλανῶνται ἀκόμη περισσότερο. Πιστεύουν ὅτι τὸ πνεῦμα εἶναι καλὸ καὶ τὸ σῶμα κακὸ, καὶ γι' αὐτό, ὅσο ζοῦν στὴ γῆ, τὸ καλὸ πνεῦμα εἶναι δεσμώτης τοῦ κακοῦ σώματος. Πιστεύουν ἐσφαλμένα ὅτι τὸ κακὸ πρὸέρχεται ἀπὸ τὶς κανονικὲς φυσικὲς τάσεις τοῦ σώματος, ὅπως εἶναι ἡ πείνα, ἡ δίψα κ.λ.π. Ὅλα αὐτὰ ἐνισχύουν πουριτανικὲς στάσεις ἀπέναντι τοῦ σώματος καὶ ὀδηγοῦν πρὸς μορφὰς θικτωριανισμοῦ, οἱ ὁποῖες ἀκόμη σήμερα κυριαρχοῦν σὲ μεγάλο μέρος ἀπὸ τὶς σκέψεις καὶ τὶς πράξεις μας.

Ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία γιὰ τὴν ἀνάστασις μᾶς προσφέρει ἓνα κλειδί γιὰ ν' ἀντιληφθῶμε τὴ σχέση μεταξὺ πνεύματος καὶ σώματος. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου — περιγράφοντας τὴν

ἐγερσι τοῦ Λαζάρου (Ἰωάν. ια') — μᾶς προσέφερε ζωντανή, καὶ τὴν περισσότερο κατανοητὴ, ἀντίληψιν περὶ τῆς ἀναστάσεως ἀπὸ ὅποιοδῆποτε ἄλλο σημεῖο τῶν Εὐαγγελίων ἢ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου. Ἐνῶ ἡ Μάρθα ἐνοοῦσε τὴ μελλοντικὴ ἀνάστασις, ὁ Ἰησοῦς ἔδειχνε στὸ ἄμεσο παρόν: «Ἐγὼ εἶμαι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωῆ», εἶπε. Τὸ μέλλον ἐγινε ἡ παρούσα πραγματικότης. Αὐτὴν ἐνοοῦσε ὁ Ἰωάννης μὲ τὴν «αἰωνία ζωῆ».

Ἡ ζωῆ γιὰ πολλοὺς ἀνθρώπους ἀναφέρεται στὴ φυσικὴ ὑπαρξις. Ὅταν ἡ καρδιά παύη νὰ κτυπᾷ καὶ ἡ ἀναπνοὴ σταματᾷ, τελειώνει ἡ ζωῆ καὶ ἀρχίζει ὁ θάνατος. Ἀλλά, γιὰ τὸν πιστό, ἡ ζωῆ εἶναι μίᾳ μορφῆ τῆς ὑπάρξεως. Εἶναι ἡ παρούσα πραγματικότης, κατὰ τὴν ὁποία τὸ ἄτομο ἀποκτᾷ ἐμπειρία τῆς ἀναστάσεως ὡς πληρότητος καὶ ὑγείας. Ὁ ἐγωκεντρισμὸς μας, ἡ ἐρεθιστικότης μας, ἡ διαστρεβλωμένη καὶ διεφθαρμένη ἔννοια ποὺ ἔχομε γιὰ τὶς ἀξίαι, οἱ διεσπασμέναι μας συγκινήσεις, οἱ διαταραγμέναι μας σχέσεις, ὁ προκατειλημμένος μας τρόπος νὰ σκεπτόμαστε, μεταβάλλονται, ὀριμάζουν, θεραπεύονται.

Ὁ εὐαγγελιστὴς αὐτὸ τὸ ὀνομάζει σωτηρία. Ὁ ἀνθρωπιστὴς τὸ ὀνομάζει αὐτοπραγμάτωσι. Ὁ ψυχολόγος μᾶς λέγει ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ ἐπεξεργασία τῆς ὀριμάσεως. Ὁ ψυχοθεραπευτὴς τὴν ἀποκαλεῖ τελικὸ ἐπίτευγμα τῆς ψυχαναλυτικῆς μεθόδου. Ὁ διδάσκαλος τὸ ἀναφέρει ὡς ἀφύπνισι τοῦ νοῦ. Ὁ θεολόγος προχωρῶντας μᾶς βεβαιώνει ὅτι εἶναι τὸ ἔργο τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ. Ἀλλά μὲ ὅποιονδῆποτε τρόπο καὶ ἂν τὸ περιγράψωμε — εἶναι μέρος αὐτοῦ ποὺ συμβαίνει, ὅταν ἀρχίζωμε ν' ἀποκτᾷμε ἐμπειρία τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

★ ★ ★

Ἀναγνωρίζομε λοιπὸν ὅτι τὸ σύγχρονο σχῆμα μεταξὺ πνεύματος καὶ σώματος, σκέψεως καὶ συναισθήματος, δὲν ὑπῆρχε γιὰ τὸν Ἰησοῦ. Γιὰ τοὺς Ἰουδαίους, ὁ ἄνθρωπος ἦταν μίᾳ ἐνότητι.

Αὐτὸ μᾶς ὀδηγεῖ στὸ σημαντικώτερο συμπέρασμα μας. Ἐνα ὀλοκληρωμένο καὶ ὑγιὲς πρόσωπο τελείως αὐθορμητῶς εἶναι

ϊκανό νά στρέφεται κατ' εὐθείαν πρὸς τοὺς ἄλλους. Γιὰ τρεῖς ἑκατονταετίες, οἱ περισσότεροι Προτεστάνται ἔδιναν ἔμφασι σὲ μία μορφή Χριστιανισμοῦ «τοῦ ἄλλου κόσμου», ἡ ὁποία ἐνδιεφέρετο κυρίως γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ψυχῶν, ἀλλ' ἡ ὁποία λίγο ἐνδιεφέρετο γιὰ τὶς τρῶγλες, τὶς φυλετικὲς διακρίσεις, ἢ τὴν οἰκονομικὴ ἀνισότητά. Τρεῖς ὅροι χαρακτηρίζουν αὐτὴ τὴν ἐγωκεντρικὴ, ἀτομιστικὴ, ἐξωγήϊνη μορφή τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ὁ πρῶτος ὅρος εἶναι ὁ «ἀτομικισμός». Ὁ τόνος ἐτίθετο στὸ ἄτομο καὶ στὴ σχέση του μὲ τὸ Θεό. Ἡ ἀτομικὴ ἠθικὴ ἀντικατέστησε τὴν κοινωνικὴ ἠθικὴ — μία ψυχὴ ἀπὸ τὴν ἀντιμετώπισι τῶν δαιμονικῶν στοιχείων στὴν ἀνθρώπινη κοινωνία.

Ὁ δεῦτερος ὅρος εἶναι «τάσις γιὰ τελειότητα» (perfectionism). Τὰ ἄτομα ἐνεθαρρύνοντο νὰ ζοῦν «ἠθικῶς». Ἐπίστευαν, ὅτι, ἂν τὰ ἄτομα ἔλεγαν ἀπλῶς, ὅτι ἐπέστρεφαν στὸ Χριστό, τότε, αὐτομάτως, θὰ ἤρχετο ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Αὐτὴ ἡ τάσις τῆς «τελειότητος», παρέβλεπε ὅτι ὁ ἄνθρωπος σὰν ἄτομο σχετικῶς εἶναι ἠθικός, ἀλλ' ὅταν ἐμπλέκεται σὲ δυναμικὰ συστήματα, τὰ ὁποία περιλαμβάνουν πολλὰ ἄτομα, ἀρχίζει νὰ ἐμφανίζεται ἡ ἀνηθικότης σὲ διαστάσεις σχεδὸν δαιμονικῆς. Ἀκόμη καὶ οἱ πιστοὶ — ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν τὴν ἐμπειρία τῆς πληρότητος καὶ τῆς ὑγείας — τὸ θεωροῦν αὐτὸ σὰν μία συνεχῆ διαδικασίαν σωτηρίας, σὰν μία κίνησι πρὸς τὴν αὐτοπραγμάτωσι, ἡ ὁποία δὲν ἔχει ἀκόμη ἀρχίσει ν' ἀποκτῆ τὶς πραγματικὲς τῆς διαστάσεις. Ἀναγνωρίζουν καὶ δέχονται τὸ γεγονός ὅτι δὲν εἶναι ἀκόμη πραγματικοὶ πιστοὶ. Εὐρίσκονται μόνο στὸ δρόμο νὰ γίνουν.

Ὁ τρίτος ὅρος ποὺ χαρακτηρίζει τὸ Χριστιανισμὸ «τῆς ἄλλης ζωῆς» τῶν τελευταίων τριῶν ἑκατονταετιῶν εἶναι ὁ «πιετισμός». Ὁ χριστιανικὸς τρόπος ζωῆς κατὰ πολὺ περιοριζέτο στὴν προσευχή, τακτικὴ ἀνάγνωσι τῆς Βίβλου, ἠθικὴ ζωὴ, καὶ μία καλοπροαίρετη, συχνὰ προσστατευτικὴ, σχέσι πρὸς τοὺς ἄλλους.

Στις 20 Μαΐου 1961, ἡ Γενικὴ Συνέλευσις τῆς Ἡνωμένης Πρεσβυτεριανῆς Ἐκκλησίας υἱοθέτησε δήλωσι, ἡ ὁποία διεκήρυττε ὅτι αὐτὲς οἱ ἀτομικὲς μορφὲς πρῶ-

στεως δὲν ἀρκοῦν. Στὸ ὑψηλότερο σημεῖο αὐτοῦ ποὺ ὀνομάζομε «ἐπιστροφή στὴ θρησκεία», ἡ Γενικὴ Συνέλευσις ἀνέφερε ἀνάλογη πτῶσι στὴν ἠθικὴ συμπεριφορά:

«Ἡ ἐπιστροφή στὴ θρησκεία, ἀνεφέρετο, δὲν εἶχε ἀναλόγους καρπούς. Ἀντιθέτως, ἐνῶ ἡ καμπύλη τοῦ θρησκευτικοῦ ἐνδιαφέροντος ἀνέρχεται, κατέρχεται ἡ καμπύλη τῆς ἠθικῆς ὑγείας. Ἐδῶ εὐρίσκεται ἡ βαρυτέρα ἀντιλογία τῆς ἔθνικῆς μας ζωῆς — σταθερὰ ἄνοδος τοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴ θρησκεία, σταθερὰ πτῶσις τῆς ἠθικῆς πρακτικῆς».

Ὁ Dr. Hugo Thompson, καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς θεολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Macalester στὸ St. Paul, Minnesota, περιέγραψε τὴν ἀνησυχία μεταξὺ φοιτητῶν καὶ φοιτητριῶν γιὰ τὴν ἀνάγκη ἀναδιοργανώσεως στὴν κοινωνικὴ μας διαμόρφωσι καὶ τὴν ἀνικανότητά τῆς Ἐκκλησίας νὰ κάνῃ κάτι γι' αὐτήν. Ἀνέφερε μία νέα, ποὺ ἐπεθύμει τὴν προώθησι τῆς συναδελφωσύνης μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν. Ὅπως καὶ ἄλλοι, διηρωτᾶτο, τί ἔκανε ἡ Ἐκκλησία;

«Εὐρίσκω πολὺ δύσκολο, ἔλεγε, νὰ πηγαίνω στὴν Ἐκκλησία, ὅταν ὅλοι γύρω μου ἀκοῦν προσεκτικὰ τὸ κήρυγμα, ψάλλουν ἕμνους δοξολογίας καὶ κλίνουν τὰ κεφάλια τους σὲ στάσι προσευχῆς, μόνον γιὰ νὰ φύγουν ἀπὸ τὴ λειτουργία χωρὶς νὰ ἔχουν καμμία πρόθεσι νὰ κάνουν κάτι, ὥστε ὁ Χριστιανισμὸς ν' ἀνταποκρίνεται στὶς σημερινὲς καταστάσεις. Σ' ὅλο τὸ ἔθνος, στὸ θορρᾶ καὶ στὸ νότο, θλέπω κύκλους γυναικῶν, συγκεντρώσεις νέων, ἀνδρικὲς ὁμάδες συζητήσεως, ἀλλὰ τί κάνουν ὅλοι αὐτοί; Ἡ Ἐκκλησία ἔπρεπε νὰ εἶναι Ἐκκλησία δράσεως — γιὰ μένα εἶναι νεκρά, ἢ φέρεται σὰν νὰ ἦταν». («The Christian Century», March 22, 1961).

Αὐτὰ τὰ ἀνήσυχια λόγια μᾶς ὑπενθυμίζουν, ὅτι οἱ χριστιανικὲς Ἐκκλησίαις ὀφείλου ν' ἀναλογισθοῦν, ἐπὶ ὑψηλοτέρου πεδίου, ὥστε, αὐτὸ ποὺ πιστεύουν, νὰ μπορῇ νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν ἔθνικὴ ζωὴ κατὰ τρόπο δυναμικὸ καὶ ἐποικοδομητικὸ.

Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι κατὰ παράδοσιν ἡ περισσότερο ρεαλιστικὴ θρησκεία τοῦ κόσμου. Ἱστορικῶς δὲν μᾶς ἀφορᾶ ἀπλῶς ἡ σωτηρία τῶν ψυχῶν, ἡ εἰρήνη τοῦ πνεύ-

ματος και ή προώθησις τής θετικής σκέψευς· μᾶς ἀφορᾷ ὁ λ ὁ κ λ η ρ ο τὸ πρόσωπο — ή ψυγή, τὸ πνεῦμα, ὁ νοῦς και τὸ σῶμα.

Γι' αὐτὸ ἔμεῖς οἱ Χριστιανοὶ μποροῦμε και ὀφείλομε νὰ ὀμιλοῦμε και νὰ ἐνεργοῦμε με πνεῦμα ἀδελφότητος και ἐνδιαφέροντος. Ἡ πίστις μας πρέπει νὰ ἐπιρεάζη τὴν κοινὴ γνώμη γιὰ τὰ ἐγκλήματα, τὶς σχέσεις ἐργασίας, τὶς φυλετικὲς διακρίσεις, τὰ διεθνή ζητήματα και τὰ οικονομικὰ

προβλήματα. Οἱ ἀντιλήψεις μας πρέπει νὰ προσφέρουν ὀδηγητικὲς γραμμὲς γιὰ τὶς οἰκογενειακὲς σχέσεις και τὴν ψυχικὴ ὑγεία. Δὲν εὐρισκόμεθα πάντοτε ἀπὸ τὸ ἴδιο μέρος τοῦ φράκτη με τοὺς ἄλλους πιστοὺς σὲ κάθε πρόβλημα — ἀλλὰ τὸ βασικὸ μας κίνητρο εἶναι τὸ βαθὺ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ καλὸ τῶν συνανθρώπων μας.

GEORGE C. BONNELL

ΕΛΕΓΙΟ ΣΤΗΝ ΑΠΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Μάσκες παντοῦ καγχάζουσες μάσκες,
Πλημμύρισαν οἱ δρόμοι τῆς Γῆς ἀπὸ μάσκες
κι' ἔχει χαθεῖ τὸ πρόσωπο πίσω ἀπ' αὐτές.

Ποιὸς θὰ μᾶς ὑποσχεθεῖ τώρα τὴ λύτρωσι;
Ποιὸς θὰ μᾶς τραγουδήσει ξανά τὴν ἐλπίδα;
Ποιὸς θὰ μᾶς δείξει τὸ χαμένο δρόμο,
τὴν ἔξοδο τῆς περιπέτειας;

Στὸ κοιμητήρι τοῦ "Ἀρλιγκτον σταμάτησε
γιὰ μιὰν ἀκόμη φορὰ νὰ χτυπᾷ ἡ καρδιά τῆς Γῆς.

«Μικροὶ μαῦροι και μικρὲς μαῦρες
νὰ μπορέσουν μιὰ μέρα στὴν Ἰαλαμπάμα νὰ δώσουν τὰ
χέρια

σὲ μικροὺς ἄσπρους και σὲ μικρὲς ἄσπρες».
Μιὰ πιστολιά στὴν καρδιά
μιὰ πιστολιά στ' ὄραμά σου
Μάρτιν Λουθερ Κίγκ.
Γιατί;

Σένα ρωτῶ, λευκέ, σένα ποῦ περπατᾷς
στὶς λεωφόρους τῆς Νέας Ὑόρκης και τοῦ Σικάγου
με τὴν ἀνόητη ἔπαρση τῆς λευκότητός σου,
μ' ἔνα πιστόλι κρυμμένο κάτω ἀπ' τὴ μασχάλη:
Γιατί;

Ν' ἀκούσουμε και πάλι τὴ φωνὴ σου Οὐὼλτ Οὐίτμαν
Ν' ἀκούσουμε και πάλι τὸ τραγοῦδι σου.
Νὰ σ' ἀκούσουμε νὰ μᾶς λές:
πὼς «ὁ καθέννας μας εἶναι ἀπόλυτος»,
πὼς «ὁ καθέννας μας εἶναι ἀπαραίτητος»,
πὼς «ὁ καθέννας μας—ἄντρας ἢ γυναίκα—
ἔχει ὄλα τὰ δικαιώματά του πάνω στὴ Γῆ»,
πὼς «ὁ καθέννας μας ἔχει τὴ θέση του
μέσα στὰ αἰώνια σχέδια τῆς Γῆς».
Και νὰ κάνουμε και πάλι κουράγιο γερο - Οὐὼλτ Οὐίτμαν
Και νὰ πιστέψουμε και πάλι στὴν Ἰαμερικὴ σου
Και νὰ πιστέψουμε και πάλι στὸν ἸΑνθρωπο.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΜΑΡΙΝΑΚΗΣ

ΤΟΜΑΣ ΜΕΡΤΟΝ

Οι γραμμές αυτές γράφονται με θαυμάσια λύπη.

Πριν από είκοσι χρόνια, στο ίδιο ε-
τοῦτο περιοδικό, στις «Ἀκτίνες», είχαμε
δώσει, πρωτόφαντο τότε στην Ἑλλά-
δα, τὸ μήνυμα πὼς καινούργιο ἀστέρι
ἀνάτειλε στὸ στερέωμα τῶν παγκοσμί-
ων χριστιανικῶν γραμμάτων.

Ὁ Τόμας Μέρτον, ἓνα ἄγνωστο μέ-
χρι τὸ 1948 ὄνομα, κατακτοῦσε, ἀπ' τὴ
μιά μέρα στὴν ἄλλη, τὸ ἀναγνωστικὸ
κοινὸ τῆς Ἀμερικῆς κι' ὀλόκληρου τοῦ
ἀγγλόφωνου κόσμου.

Τὸ βιβλίο πού, ἀπ' τὴν πρώτη κιόλας
στιγμὴ τῆς κυκλοφορίας του, ἀνέβηκε,
σάν πύραυλος, στὴ λίστα τῶν πιὸ δια-
θασμένων βιβλίων, τῶν «μπέστ σέλλερς»
καὶ πού, ἀμέσως, ἄρχισε νὰ μεταφρά-
ζεται καὶ σ' ἄλλες γλώσσες, ἦταν ἡ
αὐτοβιογραφία ἑνὸς Τραπιστοῦ, μὲ
τὸν τίτλον του παρμένο ἀπὸ τὸ «Καθαρ-
τήριο» τοῦ Δάντε: «Τὸ ὄρος μὲ τὰ ἑπτὰ
Δώματα».

Μέσα σὰ ἐίκοσι χρόνια πού ἀκολού-
θησαν, ὁ Μέρτον ἔγινε ἓνας ἀπὸ τοὺς
πολυγραφοτέρους συγγραφεῖς τῆς ἀγ-
γλικῆς γλώσσας κι' ἡ ἀπήχησή του ἦ-
ταν παγκόσμια. Τὰ βιβλία του μετα-
φράστηκαν σὲ πολλὲς γλώσσες, ὡς καὶ
στὰ Ἰαπωνικά.

Ὁ νέος καλόγηρος ἦταν τότε τριαν-
τατριῶν ἐτῶν, ἔγινε ἀμέσως διάσημος.
Τὸ βιβλίο του ἐκεῖνο χαρακτηρίστηκε
σάν τ' ὀμορφότερο ἀνθοβόλημα τοῦ Κα-
θολικοῦ Ρομαντισμοῦ — καί, ἐκ τῶν ὑ-
στέρων, χαρακτηρίζεται σάν τὸ τελευ-
ταῖο ἀριστούργημα τοῦ εἴδους του. Ἡ
ἐπίδρασή του, ἀπ' τὴν ἀρχή, στάθηκε
τόσο μεγάλη, ὥστε οἱ νέοι ἄρχισαν νὰ
γεμίζουν τὰ μοναστήρια τῆς Ἀμερικῆς
καὶ τῆς Εὐρώπης. Οἱ πιὸ πολλοὶ ἀπ' αὐ-
τοὺς ἦταν ἀποφασισμένοι ν' ἀσπασθοῦν
τὸ μοναχικὸ βίον, ὅπως τὸ εἶχε κάνει ὁ
ἴδιος ὁ Μέρτον, στὸ τέρμα τοῦ ταξιδιοῦ
του, ἀπὸ τὴν ἀπιστία καὶ τὴν πολὺ κο-
σμικὴ ζωὴ, στὴ θαθεῖα χριστιανικὴ πί-
στη καὶ στὴν αὐστηρότερη ἀσκητικὴ ἀ-

πομόνωση, γιὰ νὰ μπορέσει, μέσα στὴ
σιωπὴ, ν' ἀκούσει τὸν ψίθυρο τοῦ Θεοῦ,
πού, κάποτε, θὰ πρέπει νὰ ἦταν κεραυ-
νὸς ἀλλὰ πού, μὲ τὸ Χριστό, ἔγινε αὐρα
γλυκεῖα κι' ἀπαλή κι' ἀνεπαίσθητη καὶ
χρειάζεται ὅλη τὴ σιωπηλὴ ἔνταση
μιάς μεγάλης ἀγάπης γιὰ νὰ μπορέ-
σουμε νὰ τὴ συλλάβουμε.

Ἦταν κι' ἄλλοι πού, ἐπηρεασμένοι
ἀπὸ τό: «Ὅρος μὲ τὰ ἑπτὰ Δώματα»
ἐμπαιναν στὰ μοναστήρια ὄχι γιὰ τε-
λειωτικὴ ἀφιέρωση, ἀλλὰ γιὰ νὰ μελε-
τήσουν, μὲ πιὸ ὄριμο τρόπο, τὴν πίστη
πού δέχτηκαν στὸ βάπτισμά τους — ἢ,
ἀκόμα, ν' ἀναζητήσουν τὸ δρόμο αὐτῆς
τῆς ἴδιας τῆς πίστεως, πού δὲν τὴν εἶχαν
γνωρίσει ποτὲ ὡς τότε καὶ πού ἡ εἰλι-
κρινὴς αὐτοβιογραφία ἑνὸς ἀφανοῦς
καλόγηρου, τὴν ἔκανε νὰ φαντάζει στὰ
μάτια τους σάν τὴ θαυμαστότερη ἀν-
θρώπινη περιπέτεια.

Γιὰ τὸ πρῶτο ἐκεῖνο βιβλίο τοῦ Μέρ-
τον καὶ γιὰ τὴν ἐπίδραση πού εἶχε πά-
νω στοὺς νέους τῆς ἐποχῆς του καὶ στὸ
ἀναγνωστικὸ κοινὸ ὅλου τοῦ Δυτικοῦ
κόσμου καὶ πού, ὕστερα ἀπὸ εἴκοσι ὀ-
λόκληρα χρόνια, ἐξακολουθεῖ νὰ που-
λιέται ἀκόμα καὶ στὰ βιβλιοπωλεῖα τῆς
Ἀθήνας, σὲ διάφορες γλώσσες (παρε-
κτὸς ἀπὸ ἑλληνικά!) μιλήσαμε ἐκτε-
νῶς σὲ τεύχος τῶν «Ἀκτίνων» τοῦ
1949(*).

Ἀπὸ τότε, ἀκολούθησε ὀλόκληρη βι-
βλιοθήκη. Τὸ ἓνα βιβλίο διαδεχόταν τὸ
ἄλλο, γραμμένα ὅλα στὴ θαθεῖα σιγὴ
τοῦ Μοναστηριοῦ τῆς Παναγίας τῆς
Γεθσημανῆ, στὴν πολιτεία τοῦ Κεντάκου
τῆς Ἀμερικῆς, συγγράμματα ὅλα θα-
θεῖας πνευματικῆς ἐμπειρίας καὶ σοθα-
ρῆς μελέτης, πεζὰ, ποιήματα, ἄρθρα
σὲ πάμπολλα περιοδικὰ.

Τόσο δὲ πλούσια ἦταν ἡ συγκομιδὴ
πού, κάποτε, ὁ ἴδιος ὁ Μέρτον, εἰρω-
νευόμενος τὴ φαινομενικὰ ἀντιφατικὴ
του κλήσι, ἔλεγε γιὰ τὸν ἑαυτό του:

(*) «Ἀκτίνες», τόμος 1949 σ. 120 ἐπ.

«Μπήκα στο Τάγμα τῶν Τραπιστῶν γιά νά μάθω νά σωπαίνω κι' ἔχω γίνει ὁ πιό φλύαρος καλόγηρος τοῦ κόσμου».

Στήν ἔντονη αὐτή διανοητική του ἐργασία, τόν βοήθησαν πολὺ οἱ διάφορες γλώσσες πού κατεῖχε καί πού, ἐξάπαντος, θά τόν βοήθησαν ν' ἀποκτήσει καί τήν τόσο πλατεῖα καί οἰκουμενική του σκέψη.

Εἶναι ἀλήθεια πῶς ὅταν μπήκε στο μοναστήρι, στά εἰκοσιεῖς του χρόνια, δέν εἶπε τίποτα στόν ἡγούμενο τοῦ Τάγματος γιά τὸ συγγραφικὸ του ταλέντο, πού εἶχε ἀρχίσει νά δείχνεται ἀπὸ τὰ παιδικὰ του κιόλας χρόνια. Δέν φανταζόταν ὅτι τὸ ταλέντο αὐτὸ θά τόν ἀκολουθοῦσε ἐπίμονα σ' ὅλη του τὴ ζωὴ, τώρα μάλιστα πού ἡ ζωὴ του ἀλλάζε ριζικά. Κι' ἔτσι, προτίμησε νά σωπάσει, πιστεύοντας πῶς μαζί μ' ὅλα τὰ κοσμικά καί τὰ περιττά, εἶχε ἀφήσει, ἔξω ἀπ' τὴν πόρτα τοῦ μοναστηριοῦ, καί τὴ λογοτεχνική του σταδιοδρομία. Ἦταν τόσο συνεπαρμένος, πρῶτα ἀπὸ τὴν κλήση τοῦ βαπτισματός του, πού μόλις τὴν εἶχε γευθῆ — κι' ἀμέσως κατόπι, ἀπὸ τὴ θαυμαστὴ κλήση τῆς σιωπῆς, πού τόν μετέφερε σὲ κόσμους παραδεισένιους, ὥστε δέν ἀνέφερε τίποτα γιά τὸ συγγραφέα πού, κλεφτὰ κι' ἐνάντια στὴ θέλησή του, φαίνεται πῶς εἶχε περάσει μαζί του τὸ κατῶφλι τῆς Παναγίας τῆς Γεθσημανῆ.

«Ὅλα ὅμως δέν ἔγιναν ὅπως τὰ εἶχε λογαριάσει ὁ ταπεινὸς δόκιμος Τραπιστής: ὁ ἡγούμενος ἔμαθε πῶς ὁ νεαρός του μοναχός, ὅταν ἦταν στόν κόσμο, εἶχε κιόλας ἀρχίσει καριέρα συγγραφέως. Χωρὶς νά χάσει καιρὸ τοῦδωσε μιὰ γραφομηχανὴ καί τόν διέταξε ν' ἀρχίσει πάλι νά γράφει. Ὁ Μέρτον, ἀντιστάθηκε ὅσο τοῦ ἐπέτρεπε ἡ ὑπακοὴ στοὺς ἀνωτέρους του — κι' ὅπως ἦταν φυσικό, στὸ τέλος ὑπέκυψε κι' ἀρχισε νά γράφει.

Ἀπὸ κείνη τὴν ἡμέρα, δέν σταμάτησε πιά νά γράφει.

Ἔτσι, δέν ἔγινε, κατὰ τὴ δικὴ του

ἔκφραση, ὁ πιό φλύαρος καλόγηρος τοῦ κόσμου, ἀλλὰ ἔγινε ὁ πιό ἀγαπημένος πνευματικὸς καί φίλος χιλιάδων ψυχῶν πού τὸν διάβαζαν μὲ θέρμη, τὸν πίστευαν θαθεῖα καί μὲ εἰλικρίνεια προσπαθοῦσαν νά ζήσουν, εἴτε μέσα στὰ μοναστήρια, εἴτε ἔξω στόν κόσμο, τὸ ἰδανικὸ τῆς χριστιανικῆς τελειότητος, τῆς Ἀγάπης πού εἶναι ὁ Θεὸς καί πού, αὐτὴ ἡ Ἀγάπη, στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ καί διὰ τοῦ Χριστοῦ, ἀπλώνει τὰ χέρια γιά νά μᾶς ἀγκαλιάσει ὅλους.

Ὁ Θεὸς κι' ἐμεῖς, ὅλοι νά εἴμαστε ἕνα.

Αὐτὸ στάθηκε τὸ μοναδικὸ κήρυγμα τοῦ σιωπηλοῦ Τραπιστοῦ, πού εἶχε γίνει ὅμως ὁ ἔμπιστος σύμβουλος τῶν μεγάλων τῆς γῆς καί τῶν ταπεινῶν.

Ἡ ἀλληλογραφία του, πού ἦταν τεράστια, δέν θά μπορούσε ποτὲ νά ἐπαρκέσει γιά τὴν καθοδήγηση ὅλων ἐκείνων τῶν ψυχῶν πού δέν τις γνώρισε ποτὲ μὲ τ' ὄνομά τους καί πού, ἐκείνες, φύλαγαν τὰ λόγια του μὲ τέτοιο ζῆλο σὰ νά ἦταν ὁ Μέρτον γι' αὐτὲς ὁ δρόμος πρὸς τὸν Οὐρανὸ.

Ἐγράψε ὅμως, τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο, τὰ πολλὰ ἐκεῖνα βιβλία του, πού θεωρήθηκαν ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὄχι μόνο μνημεῖα καθοδήγησης γιά μιὰ ζωὴ μέσα στὸ μυστήριό τοῦ Θεοῦ, ὅπως μᾶς τὸ ἀποκάλυψε ὁ Χριστός, ἀλλὰ συνάμα λογοτεχνικά μνημεῖα τῆς ἀγγλικῆς γλώσσας καί μόνο μὲ τὸν Τσῶρτσιλ μπορούσαν νά τὸν συγκρίνουν στὴν κλασσικὴ λιτότητα κι' ὁμορφιά πού εἶχε νά χειρίζεται τὴ μητρικὴ του γλῶσσα.

«Σπορά Προσευχῆς», «Ἡ ἀνοδος πρὸς τὴν Ἀλήθειαν», «Τὰ ὕδατα τοῦ Σιλωάμ», «Ἄρτος εἰς τὴν Ἐρημον», «Ὁ Τελευταῖος τῶν Πατέρων», «Ὁ Ἄνθρωπος δέν εἶναι Νησί», «Ὁ Ἄρτος τῆς Ζωῆς», «Σικέψεις τῆς Μοναξιάς», «Παράξενα Νησιά», «Τὸ Σημεῖον τοῦ Ἰωάννα», «Ἡ Σοφία τῆς Ἐρήμου», «Τὸ κοσμικὸ Ἡμερολόγιο», «Ἀμφισβητούμενα Ζητήματα», «Πνευματικὴ καθοδήγηση καί μελέτη», «Ὁ καινὸς Ἄνθρωπος», «Ζωὴ καί Ἀγιότης», «Νέα σπορά προσευχῆς», «Σπορὰ Καταστροφῆς», νά με-

ρικά άπά τὰ κυριώτερα βιβλία του, πού εἶναι τόσες δροσάτες πηγές ἀγνῆς πίστεως, ὅπως τῆς ἔζησε, μέσα στήν ἐλπίδα μας, πού εἶναι ὁ Χριστός, μιὰ ἀνθρώπινη καρδιά διψασμένη γιά τήν Ἀγάπη.

Τώρα, τὰ βιβλία τέλειωσαν. Μι' ἄλλη σιωπή, τὸ μυστήριο τοῦ θανάτου αὐτῆ τῆ φορά σφράγισε τὸν ταπεινὸ Τραπεπιστή.

Τὸν περασμένο Ὀκτώβρη, ὕστερα ἀπὸ τόσα πολλὰ χρόνια μέσα στοῦ Μοναστηρίου τῆς Παναγίας τῆς Γεθσημανῆ, ὁ Μέρτον, μὲ εἰδικὴ ἄδεια τοῦ Τάγματος, ξεκίνησε γιά τήν Ἄνω Ἀνατολή πού, ἐκεῖ, ἔντονα, τὸν καλοῦσε πάλι τὸ μήνυμα τῆς Ἀγάπης, ὅπως πλούσια τὸ εἶχε ἐξαπολύσει στὸν κόσμο, ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τῆς γῆς, χωρὶς ἐνδοιασμὸ κι' ἐπιφύλαξη, σ' ὅλες τῆς ἀνθρώπινες γλώσσες.

Στὴν ξένη γῆ, στήν πρωτεύουσα τῆς Ταυλάνδης, μακριὰ ἀπ' τὴν πατρίδα του, μακριὰ ἀπ' τὴ ζεστὴ χριστιανικὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ μοναστηριοῦ του, πού ἐκεῖ εἶχε περάσει ἀκριβῶς τὴ μισή του ζωὴ, στὰ πενηντατρία του χρόνια, ὁ Τόμας Μέρτον, κατὰ λάθος ἀκούμπησε σὲ γυμνὸ ἠλεκτρικὸ σύρμα κι' ἄσημα κι' ἀνώφελα πέθανε.

Μὲ βαθὺ πόνο, ρώτησα: Ποῦ ἦταν λοιπὸν ὁ ἄγγελός του φύλακας γιά νὰ τὸν προστατέψει;

Μοῦ ἀπάντησαν: Ἴσως νὰ τοῦ ἔβαλε τὸ χέρι πάνω στοῦ ἠλεκτρικὸ γυμνὸ σύρ-

μα ὁ ἴδιος ὁ ἄγγελός του φύλακας.

Κανεὶς μας δὲ θὰ μάθει ποτὲ τὴν ἀπάντησή.

Τὸ μόνο θέβαιο εἶναι πὼς ὁ Μέρτον πέρασε ἀπὸ τὴ γῆ. Τὴ σκάλισε, τὴν πότισε, τὴ ζωογόνησε, τὴν ἔκανε ν' ἀνθοβολήσει, νὰ δώσει πλούσιους καρπούς. Κι' ἂν αὐτὴ τὴ στιγμή νιώθουμε γεμάτοι, εἶναι γιὰτὶ μιλάμε γι' αὐτόν.

Ἄς τὸν κρατήσουμε λοιπὸν σφιχτὰ μέσα μας, ἐκείνον πού μᾶς μίλησε ὁμορφότερα ἀπ' ὅλες τῆς γλώσσες τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀφοῦ μᾶς μίλησε τὴ γλώσσα τῆς Ἀγάπης, τὴ γλώσσα τοῦ Θεοῦ.

Τὰ βιβλία του ἄς μένουν πάντα γιά μᾶς πηγές ἀνεξάντλητες καὶ ζωοδότρες, ἄς τὰ διαβάσουμε κι' ἄς τὰ ξαναδιαβάσουμε ὥσπου νὰ τὰ μάθουμε ἀπέξω κι' ὥσπου νὰ μάθουμε νὰ τὰ ζοῦμε, ὅπως τᾶζησης ἐκεῖνος ὁ ἴδιος.

Ἀνθρώποι σὰν τὸν Μέρτον δὲν σβύνουν, οὔτε ξεχνιοῦνται εὐκολά. Λάμπουν αἰώνια στὸν ἀόρατο κόσμον τοῦ Θεοῦ κι' ἐνεργοῦνε μέσα σ' ὅλους ἐκείνους πού τοὺς γνώρισαν καὶ τοὺς ἀγάπησαν καὶ προσπάθησαν ὄχι μόνο νὰ τοὺς ζήσουν, ἀλλὰ μὲ τὴ σειρά τους, νὰ μεταδώσουν τὸ λαμπερὸ τους μήνυμα.

Θὰ ἦταν προτιμότερο νὰ μὴν εἶχαν γραφῆ τὰ παραπάνω.

Ἡ θλίψη εἶναι μεγάλη.

Ἡ ἀγάπη ὁμως δλα τὰ νικᾷ.

ELENNH KAPITA

ΣΤΟΝ ΤΟΜΑΣ ΜΕΡΤΟΝ

.....

*πού πέθανε αναπάντεχα, τὸν περασμένο
Δεκέμβρη, σὴν Ἄπω Ἀνατολή κι' ἐνῶ
πρόσφερε τὴν πλούσια συμβολή του σὴν
οἰκουμενικὴ προσπάθεια νὰ γίνουμε
ὅλοι ΕΝΑ μέσα στὸ Χριστό.*

Μιά χούφτα σάρι μείναμε νὰ θρέψουμε τὴ γῆ,
Ἄπο παιδιὰ μιὰ συντροφιά πού χάθηκαν στὸ δάσος
Καὶ πού κρατᾶνε τῆς χαρᾶς τὸ μυστικόν.
Φέγγουν τ' ἀστέρια μας σ' ἄγνωστους τώρα κόσμους:
Οἱ Κέννεντυ — Λούθηρος Κίγκ —
Κι' ὁ σιωπηλὸς μας Τραππιστής
Πού εἶχε τόση παρρησία —
Κι' εἶχε γεμίσει τὶς καρδιές
Μὲ τὸ ἐγερτήριο σάλπισμα θαθειᾶς, θεϊκιάς ἀγάπης,
Μὲ τὸ γλυκὸ νανούρισμα τοῦ Κόσμου
Πάνω σ' ἐκείνη τὴν Καρδιά
Πού τόσο ἀγάπησε τὸν Κόσμο.
Ἔτσι σὲ φανταζόμουν πάντα:
Σὰν τ' αὐγινὸ πουλί,
Πάνω ἀπ' τοῦ πλήθους τὴ βοή,
Ἄπ' τῆς ψυχῆς σου τὴν ὀλόφωτη κορφή,
Νὰ στέλνεις μῆνυμα
Στὶς ἄχαρες, ἀνήλιαγες κοιλάδες,
Στὶς τιμεντένιες πολιτείες,
Τὸ μῆνυμα κι' ἡ φίλτατη φωνή
Εἶχανε γίνει τῆς ψυχῆς μας
Ἡ τρίσβαθη, γλυκειὰ ἀναπνοή.
Καὶ τώρα, πῶς νὰ σὲ σκεφθῶ;
Σωπαίνω κι' εἶσ' ἐδῶ κοντά μου —
Τόσο κοντά μου ὅσο δὲ στάθηκες ποτέ:
Ὁ σιωπηλὸς μου Τραππιστής,
Πού εἶχε τόση παρρησία,
Μέσ' τῆς καρδιᾶς μου τὴ σιωπῆ
Τὸν αὐγινὸ του ἴστορεῖ
Τῆς θείας ἀγάπης ὕμνο,
Ἄπ' τῆς ψυχῆς του τὴν ὀλόφωτη κορφή,
Ἄπ' τὴ χαρὰ τοῦ Παραδείσου.

ΕΛΕΝΗ ΚΑΡΙΤΑ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΩΝ

Σε ἐκλεκτὲς ἐπιφυλλίδες καὶ ἄρθρα, πού δημοσιεύτηκαν τώρα τελευταῖα στὸν Ἑλληνικὸ Τύπο, ἐθίγη ἐπὶ μακρὸν τὸ πρόβλημα τῆς Παιδείας καὶ τῆς ἀποδόσεως τοῦ Σχολείου (ιδίως τῆς Μ. Ἐκπαιδύσεως), καὶ τοῦτο εἶναι τιμητικὸ καὶ ἐλπιδοφόρο!...

Μὲ τὸ ἄρθρο τοῦτο δὲν ἔχουμε ἄλλο σκοπὸ ἀπὸ τὴν ἐνθύμισι μᾶς ἀλήθειας τόσο γνωστῆς καὶ τόσο, συγχρόνως, ξεχασμένης στὴν πράξι: "Ἄν θέλουμε σὰ σοβαρὰ νὰ δοῦμε στὸν τόπο τοῦτο μὲ παιδεία ν' εἶα καὶ ἀντάξια τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Ὁρθοδόξου παρελθόντος μας, ὡς καὶ τῶν ἐπιτακτικῶν κελουσιμάτων τοῦ διαστημικοῦ αἰῶνος, στὸν ὁποῖον εἰσήλθαμε, πρέπει ὄχι μόνον νὰ ἐξοπλισθῆ τεχνικὰ ὁ σχολικὸς μηχανισμὸς, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ κυρίως νὰ ἐπανδρωθοῦν τὰ σχολεῖα μὲ κατὰλληλο ἐκπαιδευτικὸ προσωπικὸ.

Οἱ ρυθμίζοντες ἐκάστοτε τὰ τῆς παιδείας θὰ πρέπει νὰ μποροῦν νὰ δώσουν διὰ τῶν ἐνεργειῶν των ἀποδείξεις, ὅτι ἔχουν ἀποδεχθῆ τίς ἐξῆς τρεῖς ἀλήθειες πού τίθενται μὲ ἐρωτηματικὴ μορφή:

1) Παραδεχόμεστε ὅτι ἡ παιδεία εἶναι ὁ πρῶτος κατὰ σπουδαιότητα συντελεστὴς ἀνανεώσεως ἐνὸς κράτους; 2) Εἴμαστε σύμφωνοι ὅτι πρέπει νὰ διατεθῆ γι' αὐτὴ τὸ μέγιστο δυνατὸν μέρος τοῦ προϋπολογισμοῦ; 3) Πιστεύουμε ὅτι ἡ ποιότης τῆς ἐκπαιδύσεως ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ποιότητα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μας κόσμου κατὰ ποσοστὸν μέγιστον;

Στὴν περίπτωσι πού ἡ κρατικὴ μερίμνα ἀπαντᾷ καταφατικῶς στὶς ἀνωτέρω θέσεις καὶ μπορεῖ ἐπομένως νὰ ἀποδείξῃ ἐκ τῶν ἔργων τὴν πίστι τῆς, περιρτεῖνουν τὰ γραφόμενα. Στὶς ὑπόλοιπες περιπτώσεις καλὸ, νομίζουμε, εἶναι νὰ θυμηθοῦμε ὅλοι μερικὲς ἀλήθειες σχετικὲς ὄχι μὲ τὴν συντήρησι—τόσο ἀπαραίτητη καὶ αὐτὴ (!)—ὅσο μὲ τὴν ἀνέυρεσι καὶ δημιουργία τοῦ ἐμφύχου ἐκπαιδευτικοῦ ὕλικου.

★

Χιλιάδες καὶ ἐφέτος οἱ πρωτοετείς σπουδασταὶ τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν καὶ

τῶν καθηγητικῶν Σχολῶν τῶν Πανεπιστημίων. Οἱ νέοι αὐτοί, ἀφοῦ ἔδωκαν δείγματα εὐρυμαθείας καὶ μνημονικῆς ἱκανότητος, ἐκρίθησαν κατὰλληλοι διὰ νὰ ἀσκήσουν τὸ ἔργον τοῦ παιδαγωγοῦ τῶν παιδιῶν μας πού δὲν διστάζουμε νὰ τὰ ὁμολογοῦμε ὡς «τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος».

Ποῖος ὅμως μπορεῖ σοβαρὰ νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι τὸ ἰσχῶν σύστημα ἐπιλογῆς τῶν ὑποψηφίων παιδαγωγῶν χαρίζει εἰς τὴν Πολιτείαν τοὺς νέους ἐκείνους πού θὰ ἀποδώσουν εἰς τὸ ἔργον τους; Ἐκτὸς ἂν ὡς ἔργον τῆς παιδείας καὶ ἰδιαιτέρως τῆς Μέσης Ἐκπαιδύσεως θεωρηθῆ ἡ ἀπόκτησις μερικῶν γνώσεων καὶ ἡ μηχανικὴ προετοιμασία τῶν τροφίμων τῆς διὰ τὰς εἰσιτηρίους ἐξετάσεις τῶν Ἀνωτάτων Σχολῶν. Τὸ Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος τονίζει πὼς ἡ Ἐκπαίδευσις «σκοπεῖ καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἀγωγήν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν νέων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀξιών τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ» (ἄρθρ. 17). Ἄλλὰ πὼς εἶναι δυνατόν νὰ μὴ μείνῃ κενὸν γράμμα ἡ εὐγενὴς αὐτὴ ἐπιδιώξις τῆς παιδείας μας, δηλαδὴ ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ἀγωγή τῶν νέων, ὅταν δὲν ἐπιδιώκωμε νὰ τοποθετήσωμε δίπλα των ὄχι ἄψυχα ἀντικείμενα (ὄργανα, βιβλία), ἀλλὰ παιδαγωγοῦσες προσωπικότητες; Ξεχνοῦμε πὼς τὸ σπουδαιότερο ἔργο τῆς ἀγωγῆς τῆς προσωπικότητος γίνεται συχνὰ en marge de la pédagogie (G. Gusdory) καὶ πὼς χωρὶς τὴν ἀκτινοβολία τοῦ Δασκάλου δὲν ἔχομε σχεδὸν ποτὲ ἠθικὴ βελτίωσι τοῦ μαθητοῦ;

Ἄλλὰ ἂς παρακολουθήσωμε μὲ τὴν φαντασία μας τοὺς νέους τούτους πού ἀφοῦ ἐκρίθησαν «κατὰλληλοι» ἐργάζονται ἤδη στὰ σχολεῖα. Εἴτε τὸ θέλουν εἴτε ὄχι, εἴτε ἔχουν προετοιμασθῆ εἴτε ὄχι, στὸ σχολεῖο καλοῦνται νὰ ἐπιτελέσουν ἔργο παιδαγωγοῦ μέσῳ τοῦ μαθήματος τῆς ἐιδιότητός των. Ἡ καθημερινὴ τους ἐπαφή μὲ τὴν «πρωτόγονη» καὶ πολλὰκις σκληροτράχηλη μᾶζα τοῦ μαθητόκοσμου εἶναι ἱκανὴ νὰ τοὺς πληροφορήσῃ κατὰ πόσον βαδίζουν τὸ δρόμο τὸ δικὸ τους καὶ κατὰ πόσον ἔπρεπε νὰ

ἀσχοῦν τοῦτο τὸ ἐπάγγελμα. Λυδία λίθος τῆς κάθε παιδαγωγούσης προσωπικότητας εἶναι ἡ ποιότης τῶν σχέσεων πρὸς ἀναπτύσσει μὲ τοὺς μαθητὰς τῆς. Ὅσοι, λοιπόν, ἀποτυγχάνουν σ' αὐτὲς—καὶ δὲν εἶναι δυστυχῶς λίγοι—προσπαθοῦν νὰ ἀναπληρῶσουν τὴν ἀποτυχία τους μὲ πολλοὺς τρόπους. Ἡ ὑποτάσσονται μελαγχολικὰ στὸ τέρας τῆς σχολικῆς γραφειοκρατίας ἢ προσπαθοῦν—ἔστω καὶ μὲ θυσία τῆς ἀξιοπρεπείας των—νὰ ἀνέλθουν προκειμένου ν' ἀναπνεύσουν ὑποτάσσοντες (ἐπὶ τέλους!) δεσποτικά καὶ ὄχι ὑποτασσόμενοι. Ἡ ἀκόμη ἐνδύονται τὸ προσωπεῖον τοῦ φίλου τῶν παιδιῶν ἢ τοῦ τυράννου ἢ καὶ τοῦ μαζοχιστικά τυραννουμένου ἀπὸ αὐτά.

Πόσα ἀνομολόγητα ἐσωτερικὰ δράματα τῶν ἐκπαιδευτικῶν θὰ ἐλύοντο, πόσον λιγότεροι κλονισμοὶ τῆς σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ὑγείας τῶν ἀφανῶν αὐτῶν ἡρώων θὰ παρετηροῦντο, πόσα ἀνεπανόρθωτα σφάλματα συμπεριφορᾶς καὶ χειρισμοῦ τῶν παιδιῶν θὰ ἀπεφεύγοντο, ἂν ἡ Πολιτεία ἀπεφάσιζε ἐπὶ τέλους νὰ προσέξῃ τὴν ποιότητα τῶν ἀτόμων, στὰ ὁποῖα ἐμπιστεύεται τὰ σχολεῖα τῆς!

Ὅσο καὶ ἂν φωνάζῃ ὁ Πλάτων τόσους αἰῶνες τώρα («οὐκοῦν αἰσχρὸν καὶ δῆλον, ὅτι ἀνευ τέχνης τῆς περὶ τ' ἀνθρώπων», Φαίδ. 39), ἐμεῖς συνεχίζομε νὰ θεωροῦμε ὡς παιδαγωγικὴς σχολῆς ἰδρύματα πρὸς μὲ τὸν τρόπο τῆς λειτουργίας των ὄχι μόνον δὲν διδάσκουν «τὴν περὶ τ' ἀνθρώπου τέχνην», ἀλλὰ καὶ διατηροῦν τοὺς σπουδαστὰς των, ἐν πολλοῖς, σὲ κατάστασι ψυχολογικῆς ἀνωριμότητος καὶ νοοτροπίας μαθητοῦ καὶ ὄχι Δασκάλου. Ἰδιαίτερα γιὰ τοὺς σπουδαστὰς τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν, δὲν εἶναι μυστικὸ πὸς οἱ περισσότεροὶ κατέφυγαν σ' αὐτὲς εἴτε διότι ἦσαν πτωχοὶ καὶ θὰ ἐτελείωναν τὶς σπουδὰς των ἐντὸς διετίας (!), εἴτε διότι ἦσαν ὡς μαθηταὶ ἀδύνατοι καὶ δὲν θὰ ἐπετύγχανον στὶς ἄλλες Σχολὰς. Πρέπει ἡ Πολιτεία νὰ ἔχει ἰκανότητες Κίρκης γιὰ νὰ μισρῇ ἀπὸ τέτοιο ὕληκὸ νὰ φτιάχῃ τοὺς ὑπ' ἀριθμὸ 1 ἡγέτας τῆς, δηλαδὴ τοὺς ἡγέτας τῶν παιδιῶν τῆς...

Συνεχίζομε νὰ τροφοδοτοῦμε τὰ Γυμνά-

σια μὲ «παιδαγωγούς» πρὸς ὡς μόνη παιδαγωγικὴ κατάρτισι ἔχουν, ὄχι σπάνια, τὴν ἐπὶ μερικὰ ἔτη καὶ ἐπὶ μῆ ὄρα ἐβδομαδιαίως ἀκρόασι μαθημάτων Γενικῆς Παιδαγωγικῆς καὶ Ψυχολογίας καὶ ἐπὶ πλεόν τὴν συμπλήρωσι κάρτας ὀλίγων παρουσιῶν (ἀληθινῶν ἢ ψευτικῶν), σὲ κάποιο πειραματικὸ σχολεῖο τοῦ Πανεπιστημίου...

Καιρὸς νὰ πιάσωμε τὸ πρόβλημα ἀπὸ τὴν ἄκρη του, νὰ θελήσωμε μὲ λύσεις ποιότητος μᾶλλον, παρὰ ποσότητος, νὰ ἀντιμετωπισθῇ ἡ Ἑλληνικὴ Παιδεία. Ἄν μὲ γνησιώτερη στοργὴ καὶ ἀποφασιστικότητι ὠργανωμένη προχωρήσωμε, τότε θὰ ἔλθῃ καιρὸς πρὸς ἡ ποιητικὴ ὑπεροχὴ τῆς Ἑκπαιδευσεως θὰ δικαιώσῃ τὰ προτεινόμενα καὶ θὰ καλῆψη σύντομα τὶς ἀναγκαῖες γι' αὐτὰ δαπάνες.

Νομίζομε, λοιπόν, πὸς εἶναι ἐπεῖγον ὅπως ἡ κρατικὴ μέριμνα φροντίσῃ: α) νὰ ἀνεύρη καὶ ἐπιλέξῃ τοὺς καταλλήλους γιὰ τὸ παιδευτικὸ λειτούργημα, β) νὰ τοὺς προετοιμάσῃ δεόντως καὶ γ) νὰ συνεχίσῃ ἐφ' ὄρου ζωῆς τῶν λειτουργῶν τῆς τὴν μέριμνά τῆς γιὰ τὴν συνεχῆ μορφωτικὴ των ἀνανέωσι καὶ τὴν εὐτυχία των.

★ ★ ★

Στὴ συνέχεια τοῦ ἄρθρου μας θὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὶς δύο πρῶτες ἀνάγκες.

Γνωρίζομε πὸς γιὰ νὰ γίνῃ κανεὶς παιδαγωγὸς ἀπαιτοῦνται γενικῶς: α) ἡ ἔμφυτος προδιάθεσις, ἡ κλίσις πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο, β) ἡ ψυχικὴ ὑγεία καὶ σωματικὴ ἀρτιμέλεια, ὡς καὶ τὸ σύνθηρες διανοητικὸ ἐπίπεδο τοῦ ὑποψηφίου. Ἄν αὐτὰ τὰ δύο ἔχῃ σὲ ἀρκετὸ ποσοστὸ ὁ νεαρὸς φοιτητῆς, θὰ ἀκολουθήσῃ γ) ἡ παιδαγωγικὴ του μύησις καὶ ἡ ἐπιστημονικο-τεχνικὴ του ἐκπαίδευσις στὶς εἰδικὰς σχολὰς, πρὸς ὅμως χωρὶς τὰ ἀνωτέρω θεμέλια δὲν μποροῦν νὰ οἰκοδομήσῃ.

Ἐνα ἔργο τόσο δύσκολο καὶ σπουδαῖο, ὅπως τὸ ἔργο τοῦ παιδαγωγοῦ, δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃται ὅπως πρέπει ἂν, σ' ἕνα σημαντικὸ τοῦλάχιστον ποσοστὸ, δὲν ἐπιτελεῖται ἀπὸ λειτουργούς πρὸς προσῆλθαν ἐθελοντικά. Ὅπως χαρακτηριστικὰ τονίζει ὁ Kerschensteiner, παιδαγωγὸς πρέ-

πει να γίνεται εκείνος που την επιτέλεσι του παιδαγωγικού έργου θεωρεί σαν τον μόνο δρόμο των πεπωμένων του. Τοῦτο σημαίνει πως στον υποψήφιο Δάσκαλο πρέπει να διακρίνεται ἡ ὑπαρξις «παιδαγωγικῆς κλίσεως». Τὰ γνωρίσματα τῆς κλίσεως αὐτῆς, ὅπως διαφαίνεται στις βιογραφίες τῶν αὐθεντικῶν παιδαγωγῶν, εἶναι περίπου τὰ ἑξῆς:

α) Δίψα ἐπικοινωνίας με τὸν συνάνθρωπο, ὡς καὶ ἰκανότης στις διαπροσωπικὲς σχέσεις. β) Σεβασμὸς τοῦ Θεοῦ, ἀναγνώρισις τοῦ ἀνθρώπου, ἐμπιστοσύνη στὴ δύναμι τῆς ἀγωγῆς καὶ ἐπιθυμία ἀναγεννήσεως τῆς κοινωνίας διὰ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἀνθρώπου - παιδιοῦ, γ) (καὶ τὸ σπουδαιότερο) ἀγάπη τοῦ παιδιοῦ καθοδηγητικῆ, ὠριμῆ, ἐνθουσιώδους, ἀλλὰ καὶ διακριτικῆ. Μέρωμα τοῦ ἔχοντος τὴν κλίσι παιδαγωγοῦ εἶναι ἡ ἀνάπτυξις καὶ πρόοδος τοῦ μαθητοῦ του. Αἰσθάνεται «ὁ πῶ ἐτυχημένος δάσκαλος τοῦ κόσμου» καὶ ἀρέσκειται νὰ εἶναι πλησίον τῶν παιδιῶν. Νοιώθει νέος καὶ τὸ βάρος τῆς ἡλικίας δὲν τοῦ ἀφαιρεῖ τὸ χάρισμα τοῦτο. Ὁ Pestalozzi δὲν ἐδίσταξε νὰ αὐτονομάζεται «μεγάλον παιδί» καὶ ὁ Kerschensteiner νὰ τονίζῃ πως παιδαγωγὸς ἀξίζει νὰ λέγεται «ἐκεῖνος πὺν φέρει μέσα του μιὰ τόσο μεγάλῃ καὶ καθάρια νεότητα πὺν τὰ βάρος τῆς ἡλικίας καὶ ἡ ὠριμότης τῆς ζωῆς ἀδυνατοῦν νὰ τὴν καταστρέψουν, διότι πρόκειται περὶ ζωντανῆς πηγῆς πὺν συνεχῶς ἀναβλύζει». Τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα πὺν συνθέτουν τὴν παιδαγωγικὴ κλίσι, εἶναι χῶροι ἱεροὶ στὴ συνείδησι τοῦ παιδαγωγοῦ. Ὁ ἀληθινὸς δάσκαλος νοιώθει ὡς ἱερούργος, πὺν καλεῖται νὰ εἰσελθῇ στὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων τῆς ψυχῆς τῶν νέων γιὰ νὰ τοὺς βοηθήσῃ· εἶναι διαποτισμένος ἀπὸ τὸ ἱερὸ μεγαλεῖο ὡς καὶ τὴν ὑψηλὴ του εὐθύνη ἔναντι τοῦ παιδιοῦ, τοῦ Ἔθνους καὶ τοῦ Θεοῦ. Ἄν τὰ ἀνωτέρω δὲν ὑπάρχουν, ἔστω καὶ ἐν σπέρματι στὴν προσωπικότητα τοῦ υποψηφίου δασκάλου, θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἀκατάλληλος, ἔστω καὶ ἂν συγκεντρώσῃ τὸ ἀνώτερον ποσοστὸ τῶν ἀπαιτουμένων μονάδων κατὰ τὶς εἰσαγωγικὲς ἐξετάσεις. Γιὰ ὅλα αὐτὰ, τὰ ψυχολογικὰ tests καὶ ἡ ἐξέτασις τοῦ ἀτομικοῦ φακέλλου (πὺν δίδουν πληροφορίες γιὰ ὅλη τὴν προσωπικότητα τοῦ υποψηφίου καὶ

ὄχι μόνον γιὰ τὶς γνώσεις του), πρέπει νὰ ἀντικαταστήσουν τὶς εἰσαγωγικὲς ἐξετάσεις τῶν υποψηφίων παιδαγωγῶν. Φωναὶ διεθνῶς ἀνεγνωρισμένων παιδαγωγῶν καὶ ψυχολόγων, ἀλλὰ καὶ ἀποφάσεις ἐδικῶν συνεδρίων, ὑποστηρίζουν ἔντονα τὴν ἀποψὶ αὐτῆ. Ἐτσι ἡ 17ῃ Διεθνῆς Συνδιάσκεψις τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως (1954) διεκήρυξε πως εἶναι ἀπαραίτητο νὰ λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν ὄχι μόνον οἱ διανοητικὲς ἰκανότητες καὶ γνώσεις τῶν υποψηφίων, ἀλλὰ ἐπίσης ἡ κλίσις των, τὰ ἠθικὰ καὶ παιδαγωγικὰ τους προσόντα, ὁ χαρακτήρας των, ἡ δυνατότης πὺν ἔχουν στὴν κατανόησι τῶν νέων, τὸ πνεῦμα τῆς ἀφιέρωσης στὴν ἀποστολὴ των, ἡ συναισθηματικὴ τους ἰσορροπία, καθὼς καὶ ἡ κοινωνικὴ των ἀντίληψις.

Στὸ Συνέδριον τῆς Jonchère (1961), πὺν ὀργανώθηκε ἀπὸ τὸ Διεθνὲς Κέντρο Προοπτικῆς, οἱ συνέδριοι ἔμειναν σύμφωνοι πως «τὰ μεταβαλλόμενα χαρακτηριστικὰ τοῦ αὐριανοῦ κόσμου ἀπαιτοῦν νὰ ρίξωμε τὸ βάρος τῶν προσπαθειῶν μας στὸ Σχολεῖο, μᾶλλον στὴν καλλιέργεια τοῦ χαρακτήρος, τῆς φαντασίας, τῆς δυνατότητος προσαρμογῆς, τῆς κοινωνικότητος, τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, παρὰ στὸ πλάτος τῶν γνώσεων». Ἐφ' ὅσον αὐτὰ πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ τὸ Σχολεῖο τοῦ μέλλοντος, ἀντιλαμβανόμεστε πως πρέπει νὰ εἶναι ὁ Δάσκαλος τοῦ σχολείου αὐτοῦ...

★ ★ ★

Ἡ ἐκπαίδευσις τώρα τῶν υποψηφίων πὺν περιγράψαμε στηρίζεται σὲ δυὸ πόλους: α) Στὴν καλὴ ἐπιστημονικὴ κατάρτισι καὶ τεχνικὴ ἐξάσκησι τῶν σπουδαστῶν. Ὁμως αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ μέσα σὲ δυὸ μόνον χρόνια (ὅπως συμβαίνει με τοὺς δασκάλους μας), οὔτε με μιὰ ἐβδομαδιαία ὥρα πανεπιστημιακῶν παραδόσεων (ὅπως γίνεται με τοὺς καθηγητὰς μας). Χρειάζεται περισσότερος χρόνος καὶ πλέον ἐκσυγχρονισμένον σύστημα ὅπως πολλὰκις ἐτονίσθη ἀπὸ ἐδικούς περισοτέρου κύρους καὶ ἀρμοδιότητος ἀπὸ τὸν γράφοντα. β) Στὴν παιδαγωγικὴ μύησι. Οἱ παιδαγωγοὶ δὲν παράγονται με τὴ διδασχὴ μόνον, ἀλλὰ

μουούνται. Προκειμένου να μεταβληθῆ σὲ παιδαγωγὸ ἕνας νέος πὸν διαθέτει τὰ προαναφερθέντα προσόντα ἐπιβάλλεται νὰ ζήσῃ δίπλα σὲ αὐθεντικούς παιδαγωγούς, πὸν μὲ τὸ πῦρ τῆς παιδαγωγικῆς ψυχῆς των θὰ φουντώσουν τὸν ἐνθουσιασμὸ τῶν μαθητῶν τους καὶ θὰ τοὺς ἐμψυχώσουν γιὰ τὴν ἱερὴ ἀποστολὴ των. Τέτοιοι Διδάσκαλοι εἶναι ἐκεῖνοι πὸν θὰ μνήσουν τοὺς νεωτέρους στὸ ἅγιο λειτούργημα τους μὲ τὶς διαπροσωπικὲς σχέσεις πὸν ἀναπτύσσουν μὲ αὐτοὺς καὶ θὰ τοὺς βοηθήσουν νὰ καλλιεργήσουν μιὰ παιδαγωγικὴ κρίσι, νὰ ἀποκτήσουν ἕνα παιδαγωγικὸ θὰ λέγαμε ἔνστικτο πὸν τοὺς καθοδηγεῖ, νὰ φέρονται μὲ παιδαγωγικὴ διάκρισι σὲ κάθε περίπτωσι. Ὁ τελευταῖος αὐτὸς στόχος πρέπει κατὰ τὴ γνώμη μας νὰ εἶναι ἡ βασικὴ ἐπιδιώξις τῶν παιδαγωγικῶν Σχολῶν.

Ἐπομένως, ἀπαραίτητο εἶναι ν' ἀναζητηθοῦν τέτοιοι καθηγηταὶ πὸν θὰ μεταδώσουν στοὺς σπουδαστὰς των φῶς καὶ φωτιὰ ἀπὸ τὴ δική τους ἔστια καὶ οἱ ὑπάρχοντες πρέπει νὰ διευκολυνθοῦν τεχνικῶς ὥστε νὰ ἀναπτύξουν προσωπικώτερες σχέ-

σεις μὲ αὐτοὺς πὸν καθοδηγοῦν. Ἐπὶ πλέον, γιὰ νὰ καρποφορήσουν, ἡ διάπλασις τῶν παιδαγωγικῶν προσωπικοτήτων, ἀλλὰ καὶ ἡ μύησις των, θὰ πρέπει οἱ μέλλοντες δάσκαλοι νὰ μὴν ἀπέχουν ἀπὸ τὴν ἐφηβικὴ ἡλικία κατὰ τὴ στιγμὴ πὸν θ' ἀρχίσι ἡ ἐκπαίδευσίς των. Τοῦτο, διότι ἡ ἐφηβεία εἶναι ἡ πλέον προσοδοφόρος χρονικὴ περίοδος γιὰ τὴ διάπλασι τῆς προσωπικότητος σύμφωνα μὲ ὠρισμένο ἰδεῶδες. Τὸ καθαρῶς ἐκπαιδευτικὸ ἔργο τῶν Παιδαγωγικῶν Σχολῶν στηρίζεται στὴν ἀνθρωποπλαστικὴ προσπάθεια πὸν θὰ συνεχισθῆ στὴν ἡλικία αὐτῇ. Ἐπομένως μιὰ Παιδαγωγικὴ Σχολὴ, ἀξία τοῦ ὀνόματός της, πρέπει νὰ διαλέξῃ τοὺς σπουδαστὰς της ἀπὸ ἕνα γυμνάσιο—πὸν περιλαμβάνεται σ' αὐτὴν—ἀνθρωπιστικῶν σπουδῶν καὶ ὅπου κυρίως συντελεῖται τὸ ἔργον τῆς παιδαγωγικῆς μῆσεως καὶ μεταδίδεται ἡ ἀγάπη στὸν ἄνθρωπο.

ΑΛΕΞ. ΚΟΣΜΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΕΠΙΜΕΡΙΣΜΟΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

Κατά τὸ ἀρξάμενον τελευταῖον τρίτον τοῦ παρόντος αἰῶνος, διὰ τὸ ὁποῖον ἔχει ἤδη ἀνοιγῆ ἢ αὐλαία τῆς πυρηνικῆς καὶ τῆς διαστημικῆς ἐποχῆς (ἢ ὁποῖα ἐδημιουργήθη ὡς συνέπεια τῆς τεχνικῆς ἐπιστημονικῆς «ἐπαναστάσεως» ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν), διαφαίνεται σαφῶς εἰς κίνδυνος, ἀπότοκος τῆς ἀνωμάλου δομῆς τοῦ ἐν γένει ἐπιστημονισμοῦ. Ὁ κίνδυνος οὗτος προκύπτει ἐκ τοῦ ἐπιμερισμοῦ εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς καὶ τὰς ἐκ τούτων προκυπούσας πολιτιστικὰς διεργασίας καὶ ἐπιτευξεις, ὅστις ἐπιμερισμὸς δημιουργεῖται ἐκ τῶν ἀναγκῶν τῶν ἐπιστημονικῶν ἐξειδικεύσεων.

Κατὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν δημιουργεῖται πληθὺς ἐπιστημόνων, ἀλλ' ἐπιστημόνων ἐξειδικευμένων καὶ οὐχὶ πλῆρων τοιούτων ὑπὸ τὴν πανεπιστημονικὴν ἔννοιαν τοῦ ὄρου. Ὁ συνεχῶς αὐξανόμενος ὄγκος τῶν γνώσεων ἐκάστης ἐξειδικεύσεως δημιουργεῖ συνθήκας ἀπομονωτισμοῦ τῶν ἀντιστοιχῶν σπουδῶν ἐντὸς στεγανῶν γενικῶς ὀρίων καὶ οὕτω αἱ πέραν τούτων ἕτεροι εἰδικαὶ καὶ ἰδίως γενικαὶ ἐπιστημονικαὶ γνώσεις παραμένουν ἄγνωστοι ἢ ἐρασιτεχνικῶς γνωσταὶ εἰς τὸν ἐξειδικευμένον ἐπιστήμονα. Ὁσηνδῆποτε πληρότητα τῆς εἰδικῆς ἐπιστήμης τοῦ καὶ ἐὰν ἔχη οὗτος, παραμένει εἰς κατὰ ποσοστὸν ἐπιστήμων - μέτοχος τοῦ γενικοῦ ἐπιστημονισμοῦ, τοῦ ποσοστοῦ τούτου συνεχῶς μειουμένου ἔναντι τῶν διηνεκῶς ἐξογκουμένων καθολικῶν γνώσεων. Καὶ ὁ γενικῶς ἐπιβλαθῆς καὶ ἀντιπολιτιστικὸς ἐπιμερισμὸς τῆς ἐξειδικεύσεως πολλαπλασιάζεται μετὰ τὴν συντελουμένην γνωσιολογικὴν «ἐκρηξιν», τὴν ὁποῖαν διαπιστοῦμεν γιγαντούμενην κατὰ τὴν παροῦσαν ἐποχὴν καὶ ἢ ὁποῖα θὰ διαπιστωθῆ πλέον «ἐκρηκτικῆ» καὶ ἀπιθάνως κολοσσιαία κατὰ τὰς προσεχεῖς γενεάς. Ἐπίσημος στατιστικὴ εἰς ΗΠΑ καθορίζει ὅτι ἅπασαι αἱ γνώσεις τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, ἀπὸ τοῦ «homo sapiens» μέχρι τῆς γεννήσεως τοῦ Θεανθρώ-

που, ἐδιπλασιάσθησαν μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, μὲ νέον διπλασιασμόν των κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος, νέον διπλασιασμόν τὸ 1950 καὶ νέον τοιοῦτον σήμερον. Καὶ ἐνῶ αἱ γνώσεις γιγαντοῦνται πληθυνόμεναι ἰλιγγιωδῶς, ἢ διὰ τῆς παιδείας γενικῶς μορφωτικῆς ἀφομοίωσης εἶναι ἀνεπαρκῆς καὶ οὕτω τὸ χάσμα εὐρύνεται εἰς θάρος τῆς συμμέτρου ἀναπτύξεως τοῦ ὕγιους ἐπιστημονισμοῦ καὶ τοῦ καθόλου πολιτισμοῦ.

Ὁ σύγχρονος ἐπιστήμων περισσότερο ἀπὸ ἄλλοτε ἐπιβάλλεται ὅπως ἀναπτύσῃ σύνθετον ἐπιστημονικὴν σκέψιν, καθόσον ἐν τῇ βιοτικῇ πράξει πᾶσα ἐξειδικεύσις δὲν ἐφαρμόζεται μονομερῶς, ἀλλὰ ἐν συνδυασμῷ καὶ ἀλληλουχίᾳ μὲ πλείστας ἄλλας, καὶ ὑπὸ τὴν ἀρμονικὴν σκέψιν καὶ καθοδήγησιν τῶν γενικῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων. Πληθὺς πολιτιστικῶν λειτουργῶν, κρατικῶν καὶ κοινωνικῶν τοιούτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων πρωτεύουσιν θέσιν κατέχουν οἱ ταγοὶ τῶν κρατῶν, καὶ παραλλήλως ζωτικαὶ προσωπικότητες ἀναγκαῖαι διὰ τὴν ἐπιθίωσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τούτων (ὡς οἱ διπλωμάται, οἱ χειρισταὶ τῆς οἰκονομίας, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐνόπλων δυνάμεων κλπ), διὰ τὰ ἀνταποκριθῶν εἰς τὰ σύνθετα καὶ δυσχερῆ προβλήματα τῆς συγχρόνου — ἰδία — ἐποχῆς, ἔχουν ἀνάγκην συνθέτου καὶ πλήρους πανεπιστημονικῆς μορφώσεως καὶ πείρας. Ὁ πνευματικὸς καὶ ἐμπειρικὸς οὗτος πλήρης ἐξοπλισμὸς, δέον ὅπως ἀποτελῆ καθ' ὅλοκληρίαν ἰδικόν των κτῆμα. Οὕτω θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποκτήσουν ὑψηλὰς ἰκανότητας δι' εὐδῶσιν τοῦ δυσχεροῦς ἔργου των. Ὁ νοῦς τῶν ταγῶν τούτων, οἵτινες ἀποτελοῦν τὰς κλείδας τῶν τυχῶν τῶν ἐπὶ μέρους κρατῶν καὶ γενικώτερον τῆς ἀνθρωπότητος, θὰ εἶναι τότε νοῦς γενικῆς καὶ πλήρους ἐπιστημοσύνης. Καὶ τότε μόνον οὗτος, ἐφ' ὅσον θὰ εἶναι συνθέτου ἐπιστημονικῆς καταρτίσεως, θὰ δύναται νὰ συλλαμβάνῃ ἐπιτυχῶς τὴν ἔννοιαν τῶν καθολικῶν

προβλημάτων και να δίδη εις ταύτα την προσήκουσαν, ευνοϊκῶς καρποφόρον λύσιν. Οὐδέποτε ὁ σύνθετος οὗτος νοῦς ἐπιτρέπεται καὶ δύναται νὰ ἀντικατασταθῇ ἀπὸ ἐξειδικευμένους συμβούλους. Ὡς ἔχει ἀποδείξει ἢ ἐπὶ τοῦ προκειμένου πείρα, καὶ πολλάκις τραγικῶς, ἕκαστος ἐκ τῶν συμβούλων τούτων θὰ ἀντιμετωπίζῃ πᾶν σύνθετον πρόβλημα ὑπὸ τὸ καλειδοσκοπίον τῆς ἐιδικότητος του, γεγονόςς ὅπερ θὰ μεγεθύνῃ ὑδροκεφαλικῶς τὴν γνωστὴν πλευρὰν ἐκάστου ἐιδικοῦ καὶ θὰ ὑποτιμᾷ ἢ καὶ θὰ ἐκμηδενίξῃ τὰς ἄλλας. Ἡ ἀναλογικῶς ὀρθολογικὴ καὶ ἀρμονικῶς δεοντολογικὴ ἐξισορρόπησις τῶν ἀπόψεων, πλειστάκις σφοδρῶς ἀντιτιθεμένων εἰς τὰ πολυμερῆ ταῦτα συμβούλια τῶν ἐιδικῶν, θὰ εἶναι δυσχερὴς, ἂν μὴ ἀδύνατος, μακροχρονίου διαδικασίας καὶ λίαν ἐλλιπῆς, καὶ θὰ ὀδηγῇ οὐχὶ εἰς ὀρθὰς λύσεις, ἀλλ' εἰς ἀνωμάλους τοιαύτας, πλειστάκις ἐπιζημίους.

Ὁ Ortega Y Grasset εἰς τὸ περισπούδαστον ἔργον του «La Revolte des Hasses» καθορίζει, ἀκριβῶς, τὴν περιεργον ὑφὴν τοῦ ἐιδικοῦ ἐπιστήμονος καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὰς ὀλεθρίας συνεπειὰς ἐνὸς στεγανοῦ διαχωρισμοῦ κατ' ἐιδικότητος τῆς καθολικῆς συγχρόνου ἐπιστήμης, τῶν ὁποίων συνεπειῶν τὰ δυσμενῆ ἐπακόλουθα ἀποτελοῦν ἤδη γεγονόςς ἀναμφισβήτητον εἰς πλείστας ἐκδηλώσεις τοῦ δημοσίου βίου.

«Εὐρισκόμεθα σήμερον», λέγει, «πρὸ ἐνὸς τύπου ἐπιστήμονος ἄνευ προηγούμενου εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ. Πρόκειται περὶ ἐνὸς ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος, ἀπὸ ὅλα ὅσα πρέπει νὰ γνωρίζῃ τις διὰ νὰ εἶναι καλλιεργημένον πρόσωπον, δὲν γνωρίζει εἰμὴ μίαν καθωρισμένην ἐιδικὴν ἐπιστήμην. Συμβαίνει τότε νὰ θεωρῶμεν ὡς ἀρετὴν τὸ γεγονόςς ὅτι δὲν ἀσχολεῖται μὲ πᾶν ὅ,τι παραμένει ἔξω τῆς στενῆς περιοχῆς, τὴν ὁποίαν καλλιεργεῖ ἐιδικώτερον. Ὁ ἐπὶ μέρος οὗτος ἐπιστήμων θεωρεῖ ὡς ἐρασιτεχνισμὸν πᾶσαν περιέργειαν διὰ τὸ σύνολον τῶν γνώσεων. Ἄλλοτε οἱ ἄνθρωποι κατενέμοντο εἰς ἐπιστήμονας καὶ ἄ-

μαθεῖς. Ὁ σημερινὸς ἐιδικὸς ἐπιστήμων εἰς οὐδεμίαν ἐκ τῶν δύο τούτων κατηγοριῶν δύναται νὰ τοποθετηθῇ. Δὲν εἶναι ἐπιστήμων, διότι ἀγνοεῖ πλήρως ὅ,τι δὲν ἀνάγεται εἰς τὴν ἐιδικότητά του· ἀλλὰ οὔτε ἀμαθὴς εἶναι, διότι εἶναι ἄνθρωπος ἀσχοληθεὶς μὲ μέρος τῆς ἐπιστήμης. Λέγομεν, ὅθεν, ὅτι εἶναι εἰς ἐπιστήμων ἀμαθὴς, διαπίστωσις ἐξόχως δυσμενῶς σοβαρὰ, ἀφοῦ σημαίνει ὅτι εἶναι εἰς «καλλιεργημένους», ὁ ὁποῖος θὰ συμπράττῃ εἰς ὅλα τὰ ζητήματα τὰ ὁποῖα ἀγνοεῖ οὐχὶ ὡς ἀμαθὴς, ἀλλὰ μὲ ὄλην τὴν ἐπίδειξιν πολυμαθείας ἐνὸς ὅστις εἰς τὴν ἐιδικὴν του σφαῖραν εἶναι εἰς ἐπιστήμων».

Συμπερασματικῶς, ὅθεν, οὐδεὶς πλήρης ἐπιστήμων ὑπάρχει σήμερον. Πολυμέρειάν τινα ἔχουν ὠρισμένοι μόνον ἐκ τῶν ἐπιστημῶν, ὡς εἶναι αἱ πολιτικά, πολεμικά καὶ οἰκονομικά.

Οὗτω, ἢ ἀπώλεια τῆς αἰσθήσεως τῆς συνθέσεως, λόγῳ ἐξειδικεύσεως, εἶναι εἰς σοβαρὸς ἀκρωτηριασμός τῆς καθολικῆς ἐπιστημονικῆς σκέψεως. Τὸ ὡς ἄνω φαινόμενον ὀδηγεῖ εἰς αὐτοκτονίαν τοῦ ἀναγκαιοτάτου καθολικοῦ συνθετικοῦ πνεύματος καὶ εἰς ἔντονον ἀναπηρίαν τοῦ πολιτισμοῦ, ὡς ἐπιτυχῶς διεπίστωσε ταύτην ὁ Bergson, λόγῳ τῆς ἀνισομεροῦς ἀναπτύξεως τῶν δύο βασικῶν σκελῶν (τρόπον τινα γενικῶν ἐξειδικεύσεων) τῆς συγχρόνου πολιτιστικῆς ἀνελιξεως, τοῦ πνευματικοῦ σκέλους λίαν καθυστερημένου καὶ τοῦ τεχνολογικοῦ λίαν ἐξειλιγμένου.

Κατόπιν τῶν ἄνω ἐπιβάλλεται ἔγκαιρος θεραπεία τοῦ φαινομένου διὰ δημιουργίας καθολικῶν ἐπιστημῶν, συνθέτων γενικῶν ἐπιστημονικῶν ἱκανοτήτων, ἀναγκαίων, ἰδίᾳ, διὰ τὰς θέσεις κλείδας τῆς διεθνούς κοινότητος, πρὸς ἀρμονικὴν σύνθεσιν τῶν πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν ἀναπτυσσομένων ἐξειδικεύσεων καὶ διὰ τὴν ὀρθολογικὴν πρόδοον (μὲ ἀρμονικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἠθικοπνευματικῆς καὶ τεχνολογικῆς συνιστώσων του) καὶ διὰ τὴν καρποφόρον ἀπόδοσιν τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ.

ΑΧΙΛ. ΤΑΓΑΡΗΣ

ROMANO GUARDINI

Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΑΝΑΚΑΙΝΙΣΤΗΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΥΠΑΡΞΕΩΣ

Τὴν 1ην Ὀκτωβρίου ἀπεχώρησε τοῦ κόσμου τούτου ὁ μεγάλος θεολόγος καὶ φιλόσοφος Romano Guardini. Ὅπως ὁ Martin Buber ἔτσι καὶ ὁ Guardini εἶχε δύο πατρίδας, τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Γερμανίαν, τῶν ὁποίων τὰ ὄρια ὑπερέβη ὀπωσδήποτε κατὰ πολὺ μὲ τὸ πνευματικόν του δυναμικόν. Καὶ ὅταν εἰς τὰ δύσκολα χρόνια τῆς φασιστικῆς Γερμανίας ὑποχρεώθη εἰς σιωπὴν, τὸ ὄνομά του διετηρήθη εἰς τὸ ἐξωτερικόν ὡς σύμβολον καὶ ἐγγυητῆς ἐνός καλλιτέρου, καταπιεζομένου τότε, πνευματικῶ κόσμου τῆς Γερμανίας.

Ἡ πνευματικὴ του ἐξέλιξις ὑπῆρξεν ἀπλή καὶ ταχεῖα. Ὅταν ὁ ἔμπορος Guardini μετώκησεν, ὡς Ἰταλὸς πρόξενος, ἀπὸ τὴν Βεροῦν τῆς Ἰταλίας εἰς τὴν πόλιν Mainz τῆς Γερμανίας, ἦταν ὁ γεννηθεὶς τὴν 17ην Φεβρουαρίου 1885 Romano ἀκόμη παιδί. Ἡ Γερμανία ἐγενεν ἢ δευτέρα, ἢ πραγματικὴ του πατρίδα. Ὁ συναισθηματικὸς Ἰταλόπαις ἐφοίτησε πρῶτον εἰς τὸ γυμνάσιον τοῦ Mainz καὶ ἐσπούδασεν ἀκολούθως Φιλοσοφίαν, Φυσικὰς καὶ Οἰκονομικὰς ἐπιστήμας εἰς τὰ πανεπιστήμια Τυβίγγης, Μονάχου καὶ Βερολίνου, καὶ ἀργότερον Θεολογίαν εἰς Τυβίγγην, Freiburg, ὅπου ἀνεκηρύχθη διδάκτωρ τὸ 1915, καὶ Βόννην, ὅπου ἀνεκηρύχθη ὕψηγητῆς τὸ 1922. Κατ' ἀρχὰς ἐδίδαξεν εἰς Βόννην ὡς ἐντεταλμένος ὕψηγητῆς. Τὸ 1923 ἐκλήθη εἰς τὴν, τῆ πρωτοβουλία τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας τῆς Πρωσσίας C. H. Becker, νεοϊδρυθεῖσαν ἔδραν «Φιλοσοφία τῆς Θρησκείας καὶ τῆς Καθολικῆς Κοσμοθεωρίας» τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου. Ἐπειδὴ ἡ νέα ἔδρα δὲν εἶχε θέσιν οὔτε εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν οὔτε εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν κί' ἐπειδὴ Καθολικὴ Θεολογικὴ Σχολὴ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου οὐδόλως ὑφίστατο, ἀπεφασίσθη ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ «κατ' ἐξαίρεσιν δια-

κανονισμὸς» τῆς εἰδικῆς περιπτώσεως: Ὁ Guardini διωρίσθη καθηγητῆς εἰς τὴν Καθολικὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Breslau κί' ἔλαθε συγχρόνως ἐπ' ἀόριστον ἐντολὴν διδασκαλίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου. Πρόκειται πράγματι περὶ τῆς συμβολικῆς ἐξελικτικῆς πορείας ἐνός ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἐπιγείου βίου του ὑπερέβη τὰ ὄρια τοῦ θρησκευτικοῦ δόγματος τοῦ ἀνήκε.

Διὰ τὴν μορφήν καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν παραδόσεών του ἐζήτησε κατ' ἀρχὰς συμβουλήν ἀπὸ τὸν φίλον του Max Scheler, ὁ ὁποῖος τὸν ἀπέτρεψεν ἀπὸ κάθε παράδοσιν ἔχουσαν σχέσιν μὲ συστηματικὴν «Φιλοσοφίαν τῆς Θρησκείας». Τοῦ συνέστησε περισσότερον τὴν ἀνάλυσιν συγγραφέων καὶ κειμένων καὶ τὴν ἀντιπαράθεσιν τούτων πρὸς τὴν χριστιανικὴν κοσμοθεωρίαν. Ἐτσι τὸν ὑπεβोधήθησεν ὁ Scheler εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῆς πραγματικῆς του μεγαλοφυΐας. Αἱ παραδόσεις του ἔγιναν σημεῖον συναντήσεως πίστεως καὶ κόσμου, τὸ ὁποῖον κατέστησε δυνατὴν τὴν ἔρευναν ἀφοτέρων τῶν περιοχῶν ὑπὸ ἀμοιβαῖον πρῆσμα. Ἐτσι εἰς τὰ ἀναφερόμενα εἰς τοὺς Σωκράτην, Δάντην, Pascal, Hölderlin, Rilke, Mörike, Dostojewskij καὶ Raabe βιβλία του ὁ Guardini ὑπερέβη τὰ ὄρια τῆς θεολογικῆς καὶ φιλοσοφικῆς ἐπιστήμης. Ὅπως καὶ εἰς τὴν ἀτομικὴν του ζωὴν ἀλληλοαναταλλάσσει πνευματικῶς τὴν «πατρίδα» τῆς συστηματικῆς Θεολογίας μὲ τὴν «πατρίδα» τοῦ κόσμου, χωρὶς ὅμως ποτὲ νὰ ἐγκαταλείπῃ τὴν πρῶτην. Βαθὺς σεβασμὸς καὶ συναισθημα εὐθύνης πρὸ τοῦ λόγου, ὡς ἐνσαρκωτοῦ τοῦ ἀνθρώπινου καὶ θεικοῦ πνεύματος, διακρίνει τὸ προφορικόν καὶ γραπτὸν γλωσσικόν του ταλέντο. Ὅμιλεῖ τὴν γλῶσσαν τοῦ μοντέρνου ἀνθρώπου, πού καὶ ὁ ἴδιος εἶναι, ἀποφεύγοντας τὰς

πομπώδεις εκφράσεις. Ἡ μέθοδος διδασκαλίας του, ἐξελικτικὸν ἀντίγραφον τῆς Πλατωνικῆς, ἀρχίζει ἀπὸ τὰ πλησιέστερα καὶ ἀνυψώνει τελικῶς τὸν ἀκροατὴν εἰς μεγάλον ὄραματισμόν. Αἱ παρυσιαζόμενα δυσκολία κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν διαφόρων θεμάτων ὑπερπηδῶνται διὰ προσεκτικῆς καθοδηγήσεως.

Κέντρον τῶν σκέψεων του εἶναι ἡ ἐξέλιξις, ὁ κόσμος, ὁ χρόνος, ἡ ἀνθρωπίνη ὕπαρξις. «Κάθε ἄνθρωπος ὑποχρεοῦται νὰ ἐπιλέξῃ ἀπάντησιν ἐπὶ τῆς σημασίας καὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ κόσμου». Κατὰ τὴν δύσκολον περίοδον τῶν εὐρωπαϊκῶν ταραχῶν πλησιάζει τὰς ἰδέας τοῦ Kierkegaard, χωρὶς ὅμως νὰ ἀσπασθῇ τὸν ὑπαρξισμὸν, παρ' ὅτι εἶναι θαυθὺς γνώστης τοῦ ἀνθρωπίνου φόβου. Γίνεται, ὅπως λέγει ὁ καθηγητὴς Helmut Kuhn, ὁ «διανοούμενος τῆς χριστιανικῆς ὑπάρξεως». Σέβεται κάθε τι ποῦ ἔχει ζωὴν, διότι προέρχεται ἀπὸ τὸν ζωντανὸν Θεόν, ἀρνείται ὅμως τὸν βιταλισμὸν τοῦ Bergson καὶ ἀντιτάσσεται εἰς τὴν μηχανοκρατίαν καὶ τὴν νοητικὴν ἀφαίρεσιν. Δὲν ἀπομακρύνεται καθόλου τῆς πραγματικότητος τοῦ ὑπερέραν καὶ τὸν ἀπασχολεῖ συνεχῶς τὸ πρόβλημα τῶν ἀντιθέσεων εἰς τὸν κόσμον. Ἐνα τῶν πρώτων φιλοσοφικῶν του ἔργων, «Ἡ ἀντίθεσις» (1925), φέρει τὸν χαρακτηριστικὸν ὑπότιτλον: «Πρὸς μίαν φιλοσοφίαν τοῦ ζωντανοῦ-συγκεκριμένου». Μισεῖ κάθε μονομέρειαν. Ἡ προσωπικότης καὶ τὸ ἔργον του χαρακτηρίζονται ἀπὸ μέτρον «ἄριστον». Ἀναγνωρίζει καὶ ἀσπάζεται τὸ γνωστὸν τοῦ Αὐγουστίνου «Credo ut intelligam» καὶ τὴν λογικὴν τούτου συνέπειαν «intelligo ut credam».

Ὁ Guardini ὑπερέβη ὡς διανοούμενος ἀπὸ τὰ νεανικά του ἤδη χρόνια τὰ ἐπιστημονικὰ ὄρια τῆς Καθολικῆς Θεολογίας, ὅχι διὰ νὰ ἀντιπαρέλθῃ τὴν πνευματικὴν πειθαρχικότητα, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀνοίξῃ τὸν δρόμον τοῦ διαλόγου. Ἀπέβη ἔτσι ὁ ἐλευθερωτὴς καὶ ἀνακαινιστὴς τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον ὁ Καθολικισμὸς εἶχε καταδικάσει εἰς ἀπομόνωσιν.

Οἱ Ἐθνικοσοσιαλισταὶ κατήργησαν «διὰ πολιτικούς λόγους» τὸ 1939 τὴν καθηγητικὴν του ἔδραν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου ὡς ἀσυμβίβαστον πρὸς τὰς ἀρχάς των. Ὁ ἴδιος, μὴ διωχθεὶς προσωπικῶς, ἐσυνέχισεν ἀθόρυβα τὸ ἔργον του εἰς ἰδιωτικὸν κύκλον διανοουμένων. Μετὰ τὸν πόλεμον ἀποδέχεται κατ' ἀρχὰς τὸ 1945 προσωπικὴν ἔδραν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Τυβίγγης. Κλησιν τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Freiburg εἰς τὴν ἔδραν τοῦ ἀποχωρησαντος Heidegger ἀποποιεῖται μὲ τὸ αἰτιολογικόν: «Δὲν εἶμαι συστηματικὸς φιλόσοφος». Τὸ 1948 ἀποδέχεται τὴν δι' αὐτὸν δημιουργηθεῖσαν ἔδραν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Μονάχου. Μέχρι τῆς ἀποχωρήσεώς του ἐκ τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας, τὸ 1964, συγκατελέγοντο μεταξὺ τῶν πολυαριθμῶν ἀκροατῶν του εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ πανεπιστημίου ὄχι μόνον φοιτηταί, ἀλλὰ καὶ παλαιοὶ θαυμασταὶ του ἐξ ὄλων τῶν πανεπιστημιακῶν σχολῶν.

Τὸ ἔργον του συνίσταται ἀπὸ 200 βιβλία καὶ φυλλάδια φιλοσοφικά, θεολογικά, παιδαγωγικά καὶ κοσμοθεωρητικά. Εἰς αὐτὸ συγκαταλέγεται καὶ τὸ γνωστὸν εἰς ὅλον τὸν κόσμον βιβλίον του «Ὁ Κύριος» (1937), προελθὸν ἀπὸ κηρύγματά του εἰς ἐκκλησίαν τοῦ Βερολίνου.

Ὁ θάνατος τοῦ Guardini θὰ διακόψῃ ἀσφαλῶς τόσο τὴν ἐπίδρασίν του, ὅσον καὶ ἡ προσωρινὴ κατάργησις τῆς καθηγητικῆς του ἔδρας εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου. Ζῆ εἰς δύο γενεάς τὰς ὁποίας ἐμόρφωσε. Ζῆ εἰς τὰ πολυάριθμα βιβλία του, μεγάλα ἔργα του καὶ μικρὰ ἄρθρα του, τὰ ὁποῖα, μεταφρασθέντα, κατέστησαν τὰ μέσα ἐπικοινωνίας ὁλοκλήρου τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ Guardini ἔγινεν ἔτσι τὸ σύμβολον μιᾶς νέας ἐποχῆς διὰ τὴν ἐκκλησίαν, παρ' ὅτι δὲν ὑπῆρξε ποτὲ μεταρρυθμιστὴς ἢ δημιουργὸς νέας ἐκκλησιαστικοπολιτικῆς κατευθύνσεως.

ΠΑΝΑΓ. ΜΠΑΛΑΧΑΜΗΣ

Η ΑΠΑΙΣΙΟΔΟΞΙΑ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΕΛΛΗΝΑ

(ΑΠ' ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ)

Τὰ κύρια στοιχεία, πού στηρίζομαι γιὰ νὰ γράψω τούτες τις γραμμές πού ἀκολουθοῦν, εἶναι τὰ τραγούδια πού ὁ πολὺς κόσμος σήμερα τραγουδάει. Στηρίχτηκα στατιστικά καὶ σὲ μιὰ «δειγματοληψία» πού ἔκανα ἀνάμεσα σὲ διάφορα ἄτομα διαφορετικῆς ἡλικίας, μορφώσεως καὶ κοινωνικῆς κατηγορίας.

Τὰ τραγούδια τοῦ συγχρόνου Ἑλληνα χωρίζονται σὲ δυὸ βασικὲς κατηγορίες (μὲ κλιμάκωση καὶ παρακλάδια ἢ κάθε μιὰ): Τὸ ἐλαφρὸ καὶ τὸ λαϊκὸ τραγούδι. Ἐλαφρὸ λέμε τὸ τραγούδι τῶν μοντέρνων ρυθμῶν καὶ χορῶν, ἐνῶ λαϊκὸ εἶναι τὸ τραγούδι πού βασικά κυριαρχεῖται ἀπὸ τὸ μπουζούκι σὰν ὄργανο καὶ χορευτικὰ ἀντιστοιχεῖ στὸ ζεϊμπέκικο καὶ στὸ χασάπικο. Φυσικά, δὲν μποροῦμε νὰ κάνουμε λόγο γιὰ κοσμοθεωρία τοῦ συγχρόνου Ἑλληνα πού νὰ ἐκφράζεται μὲ τὸ τραγούδι του, μποροῦμε ὅμως νὰ μιλήσουμε γιὰ μιὰ ὀρισμένη βιοθεωρία, ἕνα ὀρισμένον τρόπο θεώρησης τῆς ζωῆς. Αὐτὸς ὁ τρόπος θεώρησης τῆς ζωῆς δὲν εἶναι πάντα συνειδητός, ὑποσυνειδητὰ ὅμως καθοδηγεῖται ἀπὸ αὐτόν, ἀποτελεῖ αὐτὸς τὸ leit-Motiv τῆς ζωῆς του.

Ἄπ' ὅ,τι μπορῶ νὰ ξέρω, τὰ νεοελληνικά τραγούδια, περισσότερο ἀπὸ ἄλλα σύγχρονα εὐρωπαϊκὰ τραγούδια, δὲν ἔχουν ἐκεῖνο τὸ ἐπιπόλαιο, τὸ ἀνέμελο καὶ ξένοιαστο, τὴν ἔλλειψη προβληματισμοῦ πᾶνω στὴ ζωῆ, ἀλλὰ τις περισσότερες φορές προβληματίζονται καὶ θεωροῦν τὴν ζωὴ ἀπὸ μιὰ ὀρισμένη σκοπιά. Προτοῦ μποῦμε στὸ κύριο θέμα, πρέπει νὰ σημειώσουμε ἰδιαίτερα τὰ ἑξῆς:

α) Τὸ τραγούδι τοῦ νεοέλληνα, ἰδιαίτερα τὸ λαϊκὸ, γεννιέται στὸν πόλεμο, ὅσον ἀφορᾷ στὴ χροιά πού ἔχει πάρει σήμερα. Εἶναι γνωστὸ πὼς γεννήθηκε πολὺ πιὸ μπροστά, στὸν Α' παγκόσμιον πόλεμο καὶ στὸ μεσοπολεμικὸ διάστη-

μα καὶ εἶναι ἰδιαίτερα δημιουργημὰ τῆς προσφυγιάς, ὅμως διαδόθηκε καὶ πῆρεν ἔντονη τὴ σφραγίδα μετὰ τὸν Β' πόλεμο. Τὸ τονίζω αὐτὸ γιὰ νὰ πῶ πὼς στὴ μουσικὴ καὶ ἰδιαίτερα στὸ περιεχόμενο, ἔχει διαποτισθεῖ ἀπ' τὰ ἐπακόλουθα τοῦ πολέμου καὶ τὴν ἀδυναμία τοῦ νέου ἀνθρώπου νὰ ἀφομοιώσει τις νέες καταστάσεις πού ἔχουν δημιουργηθεῖ στὸ μεταξύ. β) Στὸ τραγούδι τοῦ συγχρόνου Ἑλληνα παρατηροῦμε τὸ φαινόμενο τῆς ἀλλοτρίωσης, πού τόσο πολὺ τονίζεται σήμερα σὲ διεθνῆ κλίμακα. Αὐτὴ ἡ ὑπαρξιακὴ μὴ ἔνωση κι' ἀποξένωση καὶ ἡ ἐναγώνια, κι' ὡς ἕνα σημεῖο μάταιη, τάση ἐπιστροφῆς «εἰς ἑαυτὸν» ἰδιαίτερα τονίζει τὴν ἀλλοτρίωση τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, στὴν περίπτωσή μας, τοῦ Ἑλληνα. Ἡ ζωὴ εἶναι τὸ κύριο ἀντικείμενο — θέμα τῶν τραγουδιῶν, ἡ ζωὴ ὅπως τὴ ζῆ καθέννας μοναχικά, χωρὶς ἄμεση κοινωνικὴ σχέση καὶ χωρὶς μεταφυσικὲς προεκτάσεις. Ζῆ λοιπὸν ἀτομικά καὶ ἐνδοκοσμικά. Αὐτὴ ἡ ἀτομικότητα καὶ ἡ ἐνδοκοσμικότητα δὲν ἀποτελοῦν κατάφαση τῆς ζωῆς ἀλλὰ σχεδὸν τὸ ἀντίθετον, ἂν ὄχι μιὰν ἄρνηση, τοῦλάχιστον διαμορφώνουν μιὰ βιοθεωρία προσαρμογῆς σὲ μιὰ μοιραία πραγματικότητα. Αὐτῆς τῆς βιοθεωρίας βασικὸ χαρακτηριστικὸ εἶναι ἡ ἀπαισιοδοξία. Αὐτὴ ἡ ἀπαισιοδοξία ἔχει παράδοση στὸ ἑλληνικὸ τραγούδι. Μένουμε στὸ Δημοτικὸ γιὰ νὰ μὴ προχωρήσουμε πιὸ πέρα στὴν ἱστορία. Ἡ ἀπαισιοδοξία τοῦ νεοελληνικοῦ τραγουδιοῦ ἐκδηλώνεται: α) Μὲ τὴν μελαγχολία, τὴν ἀπελπισία καὶ τὴν παραδοχὴ τῆς ἥττης· καινούργιο αὐτὸ, πού στὰ δημοτικὰ τραγούδια σπάνια συναντιέται. Σ' αὐτὰ πάντα ὑπάρχει ἡ διάθεση γιὰ πάλι. Τὸ φόντο τῶν συγχρόνων τραγουδιῶν εἶναι μαῦρο, συννεφιασμένο. Ὁ νεοέλληνας τονίζει ὅτι γεννήθηκε μὲ τὴν μελαγχολία μαζί, πὼς «τοῦγινε γυναί-

κα» του· δὲν ἐλπίζει στὸ καλύτερο αὐ-
ρίο, πιστεύει πὼς εἶναι μάταιος κάθε
ἀγώνας του: «καὶ μέχρι τώρα τί ἔχω κά-
νει;», ρωτᾷ. Κάθε προσπάθειά του πάει
χαμένη, δὲν ὑπάρχει περιθώριο γιὰ ἄλ-
λον ἀγῶνα· παραδέχεται τὴν ἥττα του
«ψυχὴ πικραμένη — τίποτα πιά δὲν σοῦ
μένει — μιὰ λέξη δὲν λές — κι' ὅμως
πάντα κλαῖς, δυστυχισμένη». β) Μὲ τὴ
συνείδηση τῆς ματαιότητος τῶν ἀνθρω-
πίνων πραγμάτων. Γιατί νὰ ἀγωνισθῆ
γιὰ κάτι τὸ καλύτερο ἀφοῦ τὰ πλοῦτη
καὶ ἡ ὁμορφιὰ σήμερα εἶναι, αὐριο δὲν
εἶναι. Ἡ συναίσθηση τῆς ματαιότητος
ὅταν δὲν θεωρηθεῖ κάτω ἀπὸ τὸ πρῖσμα
τῆς αἰωνιότητος καταντᾷ καταλυτικὸ
καρκίνωμα τῆς προσωπικότητος. Κι' ἀ-
ναρωτιέται, γιατί ἡ τόση προσπάθεια,
τὸ πάριμο τῆς ζωῆς στὰ σοβαρά, «ἀ-
φοῦ ἀργὰ ἢ γρήγορα μιὰ μέρα θὰ πε-
θάνεις;»

γ) Μὲ τὴν μοιρολατρεία καὶ τὸ φα-
ταλισμὸ, ποῦ εἶναι ἡ συνέπεια τῶν προ-
ηγουμένων ἐκδηλώσεων. Ἄφοῦ λοιπὸν
ἡ ζωὴ εἶναι γεμάτη μελαγχολία καὶ
ἀπελπισία καὶ παραδέχεσαι πὼς κάθε
σου προσπάθεια καταδικάζεται ἀπὸ
πρὶν σὲ ἀποτυχία, παραδέχεσαι τὴν ἥτ-
τα σου καὶ ἔχεις συνείδηση τῆς μαται-
ότητος τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου,
τότε «ἄς τὴ θάρκα στὸ κῦμα ὅπου θέ-
λει ἄς πηγαίνει» ὅπως θάλεγεν ὁ Κ.
Χατζόπουλος. Μεγάλο μέρος τῶν συγ-
χρόνων τραγουδιῶν κάνουν ἐπίκληση
στὴ μοῖρα. Ἐπικαλοῦνται τὴ Μοῖρα σὲ
βοήθεια κι' ἄλλοτε, καὶ πιὸ συχνὰ μά-
λιστα, παραπονοῦνται: «Μοῖρα μου μὲ
κατέστρεψες», ἢ «Μοῖρα μου μοῦ φέρ-
θηκες σκληρά». Πάντα σ' αὐτὴν ἀποδί-
δει τὴν ἀνόρθωσή του καὶ τὴ συφορά
του. Ἄς σημειώσουμε πὼς Μοῖρα ἐδῶ
εἶναι ἡ τυφλὴ καὶ ἀπρόσωπη δύναμη,
τὸ πεπρωμένο, καὶ δὲν ἔχει καμμιά σχέ-
ση μὲ τὴν Πρόνοια, τὴ θεία Πρόνοια.
Αὐτῆς τῆς Μοῖρας τὴν ἀπόφαση, παθη-
τικὰ καὶ ἄβουλα, ἀνεπηρέαστα καὶ ἀ-
νεπικοινωνήτα, περιμένει. Αὐτῆς τῆς ἀ-
παισιοδοξίας ἐπακόλουθο καὶ ἔκφραση
εἶναι ἡ μόνωση, ποῦ ἐκδηλώνεται συ-
χνὰ καὶ αὐτόματα σάν ἕνας ἀμυντικὸς

μηχανισμὸς τῆς ψυχῆς ποῦ ἀλγεῖ. Ἡ
μόνωση ἐκδηλώνεται:

α) Μὲ τὴν ἀπόσχιση ἀπὸ τὴν κοινω-
νικὴ ὀλότητα. Ὁ σύγχρονος Ἕλληνας
αἰσθάνεται πὼς ζῆ μόνος, ἔχει ἀποξε-
νωθεῖ ἀπ' τὸν κοινωνικὸ κορμό. Ζῆ κοι-
νωνικὰ ἀλλὰ μόνος, «ξένος», γιὰ τοὺς
ἄλλους, κι' εἶναι ἀκόμη θαρύτερη ἡ μο-
ναξιά του, γιατί αἰσθάνεται μόνος μέ-
σα στὴν πολυκοσμία (οἱ ὑπαρξιστὲς ἰ-
διαίτερα τονίζουν τὴ μοναξιά του, σάν
σύμφυτη κατάσταση ὅμως, ὅπως καὶ τὴν
ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου). Ὁ ἄλλος ἐπί-
σης ζῆ μόνος, κλεισμένος στὸ καθοῦκι
του, δὲν ὑπάρχει ἡ γέφυρα ποῦ νὰ ἐνώ-
νει τοὺς ἀνθρώπους μεταξύ τους. Σ' αὐ-
τὴ τὴ μοναξιά του κατηγορεῖ συνήθως
τοὺς ἄλλους, οἱ ἄλλοι ἀδιαφοροῦν, μι-
σοῦν, ἐνῶ αὐτὸς δὲν εἶναι ἔτσι: «Μό-
νος μου, μόνος μου — στὰ θάσανα στίς
μπόρες — κανεὶς δὲν ἦρθε νὰ μὲ δεῖ —
στίς δύσκολες τίς ὄρες»—. Εἶναι χαρα-
κτηριστικὸ πὼς σ' αὐτὴ τὴ μοναχικὴ
του κατάσταση δὲν ρίχνει ποτέ καὶ κα-
θόλου τὸ θάρος στὸν ἑαυτὸ του ἀλλὰ
πάντα στοὺς ἄλλους.

«Γίναν ἄσπρα τὰ μαλλιά μου, ἀπ'
τὴ σκόνη τῆς ζωῆς,
καὶ ποιὸς εἶμαι καὶ ποῦ πάω δὲν
μ' ἐρώτησε κανεὶς».

Τοῦ ἀρέσει μόνο νὰ τονίζει αὐτὴ τὴν
κατάσταση καὶ νὰ παρουσιάζεται σάν
ἕνα θῦμα χαλασμοῦ καὶ συμφορᾶς, συ-
χνὰ ἀπὸ κοινωνικὰ καὶ κοινωνιολογικὰ
αἷτια. «Εἶμαι μόνος, πάντα μόνος, σάν
ρημάδι — δίχως μάνα, δίχως σπίτι, δί-
χως χᾶδι —. Στὴν καρδιά μου λημε-
ριάζει μόνο ὁ πόνος — κι' εἶμαι μόνος,
εἶμαι μόνος, πάντα μόνος». Συνήθως
δὲν ἐπιζητᾷ ἀλλαγὴ. Θὰ λέγαμε πὼς
τὸ κλίμα του εἶναι ἀπλῶς τὸ κλάμα· ὁ
τονισμὸς αὐτῆς τῆς κατάστασης γίνε-
ται αὐτοσκοπός. Δὲν εἶναι ὁ ἐπαναστά-
της, εἶναι ὁ διαμαρτυρόμενος, πολλές
φορὲς οὔτε αὐτό· εἶναι ὁ μοιρολογητής.
Μερικὲς φορὲς ἐπιδιώκει νὰ δεῖξει μιὰ
ἀξιοπρέπεια, ποῦ ἀποδείχεται ὅμως
ψεύτικη καὶ ὑποκριτικὴ. Φωνάζει ὅτι
εἶναι μόνος, δὲν ζητᾷ ὅμως νὰ θγῆ
ἀπ' αὐτὴ τὴν κατάσταση. «Φέρτε μου τὰ

τσιγάρα μου — ένα καφέ και σπίρτα — κι' ένα μπουκάλι με πιετό — όσο μπορεί πιό δυνατό — θέλω να μείνω μόνος μου — παρέα ἐγώ κι' ὁ πόνος μου».

Συνήθως παρατηρούμε ένα «ψυχικό μαζωχισμό», τὴν ἠδονὴ στὸν πόνο. Δὲν ζητάει βοήθεια, δὲν ζητάει ἀλλαγὴ, θέλει μόνος του ν' ἀντιμετωπίσει τὸν πόνο (καλύτερα, νὰ τὸν ὑποστή παθητικά)· αὐτὸ μὲ πρῶτο μάτι μπορεῖ νὰ φανεῖ πὼς ἔχει μιὰ δόση ἀξιοπρέπειας, ἀλλὰ θαυτέρη ἐξέταση δείχνει ἕνα θεατρικισμό, ἐνδειχθὲν ἀγῶνα μοναχικοῦ, ὅτι εἶναι θῦμα, μόνον ἀγωνιζόμενο: «φέρτε μου τὰ τσιγάρα μου...», γιὰ νὰ ξέρετε καὶ σεις ὅτι ὑποφέρω. Ποτό-τσιγάρα-καφές, τὸ γνωστὸ μοτίβο τοῦ ἐπιδειξία-θύματος.

★ ★ ★

Γενᾶται τὸ ἐρώτημα: Εἶναι γνήσιος ὁ νεοέλληνας ὅταν ἐκφράζει τὴν κατάσταση τῆς μόνωσης ἢ εἶναι γι' αὐτὸν καὶ αὐτὴ ἕνας τρόπος ὑπάρξεως ἢ ἐπίδραση τοῦ συρμοῦ, ἐνῶ αὐτὸς δὲν αἰσθάνεται πάντα ἔτσι; Ἐπειὶ καὶ ἂν ἀκόμη ὑποκρίνεται τὸν ἀπομονωμένο κι' εἶναι κι' αὐτὸς ἕνας τρόπος ὑπάρξεώς του, αὐτὴ ἢ ταύτιση, ἢ ὑπόκριση ὑποδηλώνει συγγενικὴ κατάσταση. Ἡ μόνωσή του παίρνει ἕνα ἔντονο ἀπελπιστικὸ, μελαγχολικὸ χρῶμα τοῦ νευρωτικοῦ ἀνθρώπου· ἢ φύση, ὁ κόσμος κλαίει θουθὰ κι' εἶναι πιὸ ἔντονο τὸ σιγανό, θουθὸ του κλάμα. Ὁ πόνος παίρνει ὀντότητα πού τὸν σιμῶνει, τὸν ἀγγίζει. Ἀκριβῶς ὅπως ὁ ρευματικὸς διαισθάνεται τὴν μεταβολὴ τοῦ καιροῦ, ἔτσι κι' ὁ νευρωτικὸς ὀσφρίζεται, νοιώθει τὴν ψυχικὴ κρυάδα πού ἔρχεται. «Ὅλα γύρω κλαῖνε, κλαῖνε σιγά-σιγά... μὲ σιμῶνει, μ' ἀγγίζει θάρθη σὲ λίγο χιονιά». Σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση τῆς μόνωσής του τονίζει πὼς τὸν ἔφεραν ἢ ἀδικία, τὸ ψέμμα τοῦ ἄλλου, ὅτι δὲν τὸν καταλαβαίνει ὁ ἄλλος. Ἀπὸ πρὶν ἀμύνεται ἐναντία σ' αὐτοὺς πού θὰ τὸν ποῦν ἐγωκεντρικόν, ἀλλ' αὐτό, ἢ ἄμυνα πρὶν ἀπὸ τὴν ὥρα της, ἰδιαίτερα τονίζει τὸν ἐγωϊσμό του, τὴν στενὰ ἀτομικὴ ζωὴ

του. Κι' ἂν φαίνεται ἀντικοινωνικὸς αὐτὸ δὲν εἶναι ἐγωϊστικὸ στοιχεῖο, ἀλλὰ εἶναι μιὰ ἔντονη διαμαρτυρία γιὰ τὰ ἀντικοινωνικὰ στοιχεῖα τῆς κοινωνίας (τὸ ψέμμα, ἢ ἀπονιά). Δὲν δηλώνει διάθεση νὰ ἀγωνισθεῖ ἐναντίον αὐτῶν καὶ φαίνεται πὼς ἀναγνωρίζει τὸ μάταιο τῆς προσπάθειάς του· δὲν εἶναι, ἐπαναλαμπάνω, ἐπαναστάτης ἀλλὰ διαμαρτυρόμενος. «Μὲ τὸ θουθὸ θὰ γίνω φίλος — θάχλω τὰ πεῦκα συντροφιά — γιὰ νὰ μὴ θλέπω στὸ ντουιᾶ — τὸ ψέμμα καὶ τὴν ἀπονιά». Ποτὲ ὅμως δὲν θάζει αἰτία τῆς μοναξιάς του τὸν ἑαυτὸ του, οἱ ἄλλοι εἶναι ἢ αἰτία, αὐτὸς παρυσιάζεται πάντα τὸ θῦμα, μ' ἕνα σύμπλεγμα ἀθωότητος. «Δὲν θρήκα φίλο στὴ ζωὴ μου, δὲν θρήκα ἀγάπη πουθενά, κορμί-κορμί, δάκρυ μὲ δάκρυ-ἀγκάλιασα τὴ μοναξιά».

θ) Ἐκδηλώνεται μὲ τὴν ἀβεβαιότητά του γιὰ τὸ σήμερα καὶ τὸ αὔριο. Ὁ σύγχρονος Ἕλληνας φαίνεται νὰ ἔχει πικρὴ πείρα τῆς μεταβλητότητας τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ τῶν ἀνακατατάξεων πού συμβαίνουν στὸν κοινωνικὸ χῶρο· ὁ πλοῦσιος τῆς χθὲς εἶναι φτωχὸς σήμερα κι' ὁ ὑγιὴς ἀρρωσταίνει. Τώρα μὲ τὴν ταχύτητα πού ἔχουν πάρει ὅλα τὰ πράγματα, κι' αὐτὰ κινούνται ταχύτερα. «Κόσμος πάει κι' ἔρχεται, κι' ἔρχεται καὶ χάνεται — ὅπως ἕνας χεῖμαρρος στὸν μεγάλο δρόμο». Ἡ ἀβεβαιότητα γιὰ τὸ αὔριο τὸν κάνει νὰ γίνεταί μοιρολάτρης καὶ νὰ ἀδιαφορεῖ γιὰ τὰ πράγματα τῆς ζωῆς: «Μιὰ ρόδα εἶναι ἢ ζωὴ π' ἀδιάκοπα γυρνάει — καὶ δὲν γνωρίζ' ὁ ἄνθρωπος πού τρέχει καὶ πού πάει. Δόστου καὶ γυρνάει ἢ ρόδα καὶ γυρίζουμε καὶ μεῖς — ψεύτικο καὶ τιποτένιο τὸ παιχνίδι τῆς ζωῆς». Πολλὲς φορές αὐτὴ ἢ ἀβεβαιότητα δὲν καταλήγει σὲ μιὰ συμμόρφωση μὲ τὴν πορεία τῶν πραγμάτων καὶ τὴν παραδοχὴ τῶν καταστάσεων ἀλλὰ μὲ τὴν ἔντονη βίωση, τὶς ἀγχώδεις ἐρωτήσεις καὶ τὴν ἐξαψη τῶν προβλημάτων πού ἐκφράζονται μὲ κλάμα καὶ μοιρολόγι: «Αὔριο πάλι τί θὰ γίνῃ, χρόνια ὀλόκληρα ρωτῶ — καινούργια θά-

σανα, καινούργιες πίκρες με περιμένουν τὸ φτωχό». Καί

γ) Ἐκδηλώνεται ἡ μόνωση σὰν ἀγώνια γιὰ τὴν ὑγεία του καὶ τὴν ἡσυχία του. Παλιότερα τὰ τραγούδια δὲν ἀναφέρονται τόσο συχνὰ στὴν ὑγεία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἡσυχία του, τὴ γαλήνη του. Τώρα πού ἡ ζωὴ ὅσο πάει γίνεται καὶ πιὸ ἔντονη καὶ δύσκολη, μὲ συνέπεια νὰ ἀπειλοῦνται ἄμεσα ἡ ὑγεία του καὶ ἡ γαλήνη του: «Ἄς εἶχα τὴν ὑγεία μου κι' ἄς πέθαινα φτωχός». Ἐπίσης ἡ μονότονη ζωὴ τῆς ἐργασίας ταράσσει τὴν ἡσυχία του, πού τὴν θρῖσκει μόνο στὴν ἀργία τοῦ Σαββατοκύριακου: «Πάει κι' ἀπόψε τ' ὄμορφο τ' ἀπόβραδο, ἀπὸ Δευτέρα πάλι πίκρα καὶ σκοτάδι. — Ἄχ! νᾶταν λέει ἡ ζωὴ μας Σαββατόβραδο κι' ὁ χάρος νᾶρχονταν μιὰ Κυριακὴ βράδυ». Ἐδῶ πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε τίς ὀλέθριες καταβολές: φυλῆς, πολιτισμοῦ καὶ παραδόσεως. Αὐτὸ φαίνεται καλύτερα ἀπὸ τὴν εἰδικὴ σημασία πού παίρνει ἡ αἰσιοδοξία καὶ ἡ εὐτυχία στὰ χεῖλη τοῦ νεοέλληνα. Κατὰ θέση, ἡ πλάνη καὶ ἡ δυστυχία ἐπικρατοῦν στὸν κόσμο. Ἐφ' ὅσον δὲν μπορῶ νὰ μεταβάλω τὴν κατάσταση, ἄς συμβιθαστῶ μὲ τὴ ζωὴ γιὰ νὰ μπορέσω νὰ πάρω μερικὰ ψίχουλα εὐτυχίας. Πρόκειται γιὰ μιὰ παθητικὴ προσαρμογὴ. «Καὶ μὲ τὰ πλοῦτη σου καὶ μὲ τὴ φτώχεια σου — εἶσαι γλυκεῖα παληοζωή». Παραδέχεται ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι γλυκεῖα, δὲν παραλείπει ὅμως νὰ τὴν ὀνομάζει καὶ «παληοζωή». Γνωρίζοντας ὅτι εἶναι πολὺ λίγα τὰ ψίχουλα εὐτυχίας πού σοῦ προσφέρει ἡ ζωὴ, πάρτα μὲ

εὐχαρίστηση μήπως κι' αὐτὰ στ' ἀφαιρέσει ἡ Μοῖρα σου.

★ ★ ★

Ὡς αἰτιολογίες τῆς ἀπαισιοδοξίας του προβάλλει ὁ νεοέλληνας διάφορες, ὑποκειμενικὲς, πού πάντα πιστεύει πὼς εἶναι ἀντικειμενικὲς καὶ εἶναι: α) ἡ βασικώτερη, ἡ κοινωνιολογικὴ. Πιστεύει πὼς ἡ κοινωνία εἶναι τὸ πεδίο πάλης καὶ ἀλληλοφαγώματος τῶν ἀνθρώπων. Συχνὰ κάνει συσχέτιση μὲ τὴν πάλη στὸ βασίλειο τῶν ζώων. Τὰ κοινωνικὰ αἰσθήματα εἶναι ἐπιφανειακά καὶ πράγματι ὑπάρχει ἓνα κοινωνικὸ συμβόλαιο μὴ ἐπιθέσεως, συμβόλαιο ἐκεχειρίας πού συχνὰ σπάει καὶ ἐπαναφέρεται. β) ἡ μεταφυσικὴ. Ὁ κόσμος εἶναι ἔτσι πλασμένος καὶ εἶναι γεμάτος πλάνη καὶ ματαιότητα. Ἐμεῖς δὲν μπορούμε νὰ μεταβάλουμε οὔτε τὴν οὐσία, οὔτε τὰ πράγματα τοῦ κόσμου καὶ γ) μὲ μικρότερη σημασία, ἡ ἱστορικὴ. Δὲν πιστεύει ὅτι ὑπάρχει ἱστορικὴ πρόοδος. Συχνὰ ἐπανερχόμεστε κυκλικὰ στὰ ἴδια. Αὐτὰ πού συμβαίνουν τώρα, τὰ ἴδια συνέβαιναν καὶ πρὶν 50 χρόνια, τὰ ἴδια προβλήματα θὰ εἶναι καὶ μετὰ 50 χρόνια. Κι' ἐνῶ τὰ πράγματα ἔτσι ἔχουν, σχετικὰ μὲ τὴν ἀπαισιοδοξία τοῦ συγχρόνου Ἑλληνα, ὅπως ἐκφράζεται στὸ τραγούδι του, γεννιέται τὸ ἐρώτημα: Πὼς θὰ μπορέσει νὰ τραγουδάει καλύτερα; Κι' ἐπειδὴ τραγουδάει αὐτὸ πού αἰσθάνεται, πὼς θὰ μπορέσει νὰ αἰσθάνεται καλύτερα;

ΔΗΜ. ΧΡ. ΜΠΟΣΙΝΑΚΗΣ

Ε Κ Β Α Θ Ε Ω Ν

Ζούμε σὲ μιὰ ἐποχὴ πού τὰ κινήματα τῶν νέων, ἄλλα βασισμένα σὲ ἰδεολογικὸ περιεχόμενο καὶ ἄλλα ὄργανο τῆς ἀρνήσεως καὶ τῆς καταστροφῆς, παίζουν ἕναν πρωταρχικὸ ρόλο στὴν πολιτικὴ ζωὴ τῶν λαῶν. Οἱ νέοι σήμερα, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά, ὑψώνουν κραυγὴ διαμαρτυρίας μπροστὰ στὴν καταπίεσι καὶ τῆ δουλεία καὶ γίνονται ὀλοκαύτωμα στὴν Τσεχοσλοβακία, ἢ σπέρνουν τὸν ὄλεθρο καὶ τὴν καταστροφή ὅταν τὸν ἄκρατο λογισμό τους τὸν ἐκμεταλλετοῦν ἐπιτήδειοι ἀρχηγοὶ χρησιμοποιοῦντας τὸν ὡς ὄργανο ἐπιβολῆς, ὅπως στὴν Κίνα.

Σὲ μιὰ τέτοια ἐποχὴ πού κινδυνεύουν τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν νέων νὰ γίνουν μὸδα καὶ στυλ τῆς σύγχρονης ζωῆς, μὲ μοναδική, τὶς περισσότερες φορές, τὴν ἐπιθυμίαν τῆς καταστροφῆς, ἢ σκέψης γυρίζει στὶς ρίζες τῆς ἐλεύθερης νεοελληνικῆς μας ζωῆς καὶ σταματᾷ σὲ μιὰ φοιτητικὴ ἑπανάστασι πού στέκεται ὀρόσημο καὶ πρωτοπόρος στὴν ἱστορία τῶν λαῶν.

Ἦταν Ἀπρίλιος τοῦ 1820 ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ὑπασπιστὴς τοῦ Τσάρου, ἀναλαμβάνει ἀπ' τὸν ἀπεσταλμένο τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας τὴν ἀρχηγίαν τοῦ μυστικοῦ κινήματος πού κυοφοροῦσε ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Χρόνια τώρα οἱ ἀπόστολοι τῆς Ἑταιρείας ἔβαναν τοὺς Ἕλληνας στὸν ὄρκο τοῦ Φιλικοῦ, μὲ τὴν πίστι στὴ βοήθεια καὶ ἀρχηγίαν ἑνὸς ἀρχηγοῦ-σύμβολο. Χρειαζόταν ἡ αἴγλη καὶ τὸ κύρος ἑνὸς Ἑλλήνα πού θὰ μπορούσε νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν εὐμένεια καὶ βοήθεια τοῦ μόνου ὀρθόδοξου αὐτοκράτορα Τσάρου

Νικολάου. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ εἶδησις ὅτι ὁ πρίγκιπας Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ὑπασπιστὴς τοῦ Τσάρου, ἀνέλαθε τὴν ἡγεσίαν τοῦ ἀγῶνα, χωρὶς νὰ παραιτηθῆ τοῦ Ρωσικοῦ στρατοῦ — πράγμα πού τοῦ ἔδιδε περισσότερη αἴγλη — γέμισε τὶς καρδιές τῶν πανελλήνων μὲ ἄκρατο ἐνθουσιασμό.

Τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1821 ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ὁ θερμὸς καὶ ἀγνὸς πατριώτης, θρίσκειαι στὶς παραδουναβίαιες χῶρες ἐνθουσιάζοντας, παρακινῶντας, ἐμπνέοντας, ὑποσχόμενος. Προσφέρει ὅ,τι μπορεῖ, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸ εἶναι πολὺ λίγο μπροστὰ στὶς ἀνάγκες τοῦ γένους πού ἐπαναστατεῖ.

Οἱ πρῶτοι πού ἔτρεξαν στὸ κάλεσμα τοῦ ἀρχηγοῦ ἦταν οἱ γεμάτοι φλόγα νέοι, κυρίως σπουδασταὶ ἀπὸ τὰς πλησιεστέραις πόλεις τῆς μεσημβρινῆς Ρωσσίας, ὅπως τὴν Ὀδησὸ κ. ἄ. Ἔτσι ἀρχισε νὰ συγκροτῆται ὁ πρῶτος τακτικὸς στρατὸς στὴν ἱστορία τῆς ἐπανάστασεως, ἀπ' αὐτοὺς τοὺς νέους οἱ περισσότεροι τῶν ὁποίων ἄφησαν τὰ βιθλία γιὰ νὰ τρέξουν στὸ κάλεσμα τῆς πατρίδας. Τὸ σύνταγμά τους ὠνομάσθηκε κατὰ μίμησι τοῦ Θεβαϊκοῦ, ΙΕΡΟΣ ΛΟΧΟΣ.

Ὁ Ἰωάννης Φιλήμων στὸ «Δοκίμιον τῆς ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως» (!) λέγει: «Θαυμασία καὶ λίαν κατάλληλος συνελήφθη ἡ ἰδέα αὕτη, διότι οὐ μόνον ἦν ἡ νέαν μετὰ τῆς παλαιᾶς ἐθνικῆς ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ τοὺς νέους, φρονηματίζουσα εἰς νέους τῶν Λευκτρῶν θριάμβους, συνέδεεν, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς καλῆς ἀνατροφῆς, τῆς ἀγάπης καὶ συνυπερασπίσεως, εἰς στρατὸν ἱερὸν ἀληθῶς καὶ ἐξαίρετον».

(1) Φιλήμωνος Ἰω: Δοκίμιον Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τ. Β' σ. 92.

Τὴν 26ην Φεβρουαρίου πανηγυρικῶς εὐλογήθηκε ἡ σημαία τοῦ Ἱεροῦ Λόχου στὸ νὰ τῆς μονῆς τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν στὸ Ἱάσι, ὅπου ὁ Μητροπολίτης περιέζωσε τὸν Ὑψηλάντην τὸ ξίφος καὶ οἱ ἱερολοχίται ὠρκίσθησαν τὸν ὄρκον. Ἀποσπάσματα τοῦ ὄρκου εἶναι ἐνδεικτικὰ τοῦ ἰδεολογικοῦ περιεχομένου αὐτῆς τῆς φοιτητικῆς ἐπαναστάσεως: «Ὡς χριστιανὸς Ὁρθόδοξος καὶ υἱὸς τῆς ἡμετέρας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ὀρκίζομαι εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Παντοδυνάμου μας Θεοῦ, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος, νὰ διαμείνω πιστὸς εἰς τὴν θρησκείαν μου καὶ εἰς τὴν πατρίδα μου.

... Ὁρκίζομαι νὰ χύσω καὶ αὐτὴν τὴν ὑστέραν ρανίδα τοῦ αἵματός μου ὑπὲρ τῆς θρησκείας καὶ τῆς πατρίδος μου.

... Νὰ χύσω τὸ αἷμα μου, ἵνα νικήσω τοὺς ἐχθροὺς τῆς θρησκείας μου, ἢ νὰ ἀποθάνω ὡς μάρτυς διὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν»⁽²⁾.

Μὲ τέτοιους στόχους ξεκινούσαν γιὰ ἕναν ἀγῶνα τοῦ ὁποίου μόνο ἡ ἀρχὴ ἦταν γνωστὴ. Μιά συμφωνία ὑπέγραψαν μπροστὰ στὸ Θεὸ καὶ τοὺς ἀνθρώπους μὲ λύτρο τὸ αἷμα τους.

Ἡ συνέχεια τῆς μάχης ποὺ ὁ ἱερὸς λόχος ἐπῆρε τὸ θάπτισμα τοῦ πυρός, πρώτη καὶ τελευταία δοκιμασία, στὸ Δραγατσάνι εἶναι γνωστὴ. Ἐνας φιλόδοξος τυχοδιωκτικὸς ἀρχηγὸς ὁ Καραβιάς, ἀπὸ δική του πρωτοβουλία καὶ χωρὶς ὁ Ὑψηλάντης νὰ διατάξῃ ἐπιθεῖν, δίδει τὸ σύνθημα, μέσα σὲ μιὰ γενική σύγχυση, τῆς ἐπιθέσεως καὶ συμπαρασύρει καὶ τὸν ἀρχηγὸ τοῦ ἱεροῦ λόχου σὲ μιὰ ἀκαταλόγηστη περιπέτεια. Καὶ ὅταν τὰ πράγματα ἀπὸ τὸ κύκλωμα τῶν πολυαριθμοτέρων Τούρκων ἔδειχναν τὸ φρικτὸ τέλος, ὁ Καραβιάς μὲ τοὺς δικούς του ὑποχωρεῖ, ἀφήνοντας ἐκτεθειμένους στὴ λύσσα τῶν ἐχθρῶν τοὺς ἱερολοχίτας. Μπορούσαν νὰ ὑποχωρήσουν καὶ φεύγοντας νὰ σωθοῦν. Ὁ Πα-

παρρηγόπουλος λέγει⁽³⁾: «Οἱ νεαροὶ ἐκείνοι μαχηταί, οἱ πρῶτοι οὓς ἔφεραν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης ἢ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς παιδείσεως παραγομένη ἐνθουσιώδης πρὸς τὸ καθῆκον καὶ τὴν ἐθνικὴν τιμὴν ἀφοσίωσις, καίτοι εἰς πεντακοσίους ἀριθμοῦσι, δὲν κατέλιπον τὰς τάξεις, ἀλλὰ καρτερικῶς ἀντιταχθέντες εἰς τετραπλάσιαν δύναμιν, ἔπεσον οἱ πλεῖστοι ἐπαξίως τοῦ ὀνόματος ὅπερ ἔφερε τὸ τάγμα αὐτῶν».

★ ★ ★

Αὐτὸ ἦταν τὸ μόνο ποὺ μέχρι σήμερα ξέραμε. Τὴν πύρινη ὑπογραφή μὲ τὴν ὁποία ὑπέγραψε ὁ Ἱερὸς Λόχος τὸν ὄρκο του. Δὲν ξέραμε τίποτε ἄλλο, οὔτε γιὰ τὶς ιδέες του, οὔτε γιὰ τὴν πνευματικὴ του συγκρότησι. Ὅταν ἐντελῶς τυχαῖα διαβάσαμε σ' ἕνα ἄρθρο τοῦ Peter Topping στὸ «L' Hellenisme contemporain» μὲ τὸν τίτλο: «La bibliothèque Γεννάδειος» τὸ ἐξῆς⁽⁴⁾: «Βρίσκει ἐπίσης στὴ σειρά τῶν θεολογικῶν στὴ Γεννάδειο ἕνα μικρὸ τόμο 28 σελίδων, τοῦ ὁποίου τὸ ἱστορικὸ ἐνδιαφέρον εἶναι ἰδιαίτερος ἐξάιρετον. Πρόκειται γιὰ μιὰ συλλογὴ προσευχῶν, «Συναπταί, καὶ ἐκτενεῖς, λεγόμεναι ἐν καιρῷ πολέμου κατ' ἐθνὸν ἐπερχομένων ἡμῖν...», ἐκδοθεῖσαι δὲ διὰ τῶν κόπων, δαπάνη τῆς ἐν Ἱασιῶ φιλογενοῦς ἑταιρείας τῶν φιλικῶν, χάριν τῶν ὁμογενῶν». Κανένα ἄλλο ὑπάρχον ἀντίτυπο δὲν ἔχει σημειωθῆ. Ἐτυπώθη τὸ 1821 εἰδικὰ γιὰ χρῆσι τῶν νέων ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι ἀπῆρτιζον τὸν ἱερὸ λόχο. Ἀναμφισβήτητα ἡ πλειονότης τῶν ἀντιτύπων κατεστράφησαν συγχρόνως μὲ τοὺς δυστυχεῖς οἱ ὁποῖοι τὰ κρατοῦσαν μαζί τους κατὰ τὴν διάρκειά τῆς μάχης τοῦ Δραγατσανίου (7 Ἰουνίου 1821).

Ἡ πληροφορία μᾶς φέρνει ἕνα ρίγος συγκινήσεως. Ὑπάρχει ἕνα ἐγκόλπιο προσευχῶν ἑνὸς ἀγνώστου ἱερολοχίτου

(3) Κων. Παπαρρηγοπούλου: «Ἱστορία τοῦ Ἑλλήν. Ἐθνους», τ. 6ος σ. 17.

(4) Peter Topping, La bibliothèque Γεννάδειος, Hellenisme contemporain, σ. 142.

(2) Φιλῆμονος Ἰώ: «Δοκίμιον Ἱστορικόν», τ. Β', σ. 294.

στή Γεννάδειο (5). Τὸ ξεφύλλισμα ἔγινε μὲ τὸ δέος πού ἀκουμπᾶ κανεὶς ἕνα κειμήλιο αἱματοθαμμένο. Εἶναι δεήσεις καὶ προσευχῆς πού λέγονται στὸν Ἑσπερινό, τὸν Ὅρθρο καὶ τὴ Λειτουργία. Φαίνεται πὼς παράλληλα μὲ τὴν ὀλιγόμηνον στρατιωτικὴν ἐκπαίδευσιν οἱ ἱερολοχίται κατεύφευγαν στὸ θυσιαστήριο γιὰ νὰ συνδέσουν τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία τους μὲ τὴν παντοδυναμία τοῦ Οὐρανοῦ. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία κάνει αὐτὴ τὴν ἔκτακτο ἔκδοσι γιὰ νὰ δώσῃ πνευματικὴ τροφή σ' αὐτὰ τὰ παλληκάρια πού μεταμορφώθηκαν σὲ στρατὸ πολεμικὸ.

Οἱ εὐχῆς καὶ δεήσεις δίνουν ἀνάγλυφη τὴν σκέψι καὶ τὴν ψυχὴ αὐτῶν τῶν νέων ἀνθρώπων.

Σ' αὐτὸ τὸ φυλλάδιο τῶν 28 σελίδων ὑπάρχουν 12 φορές δεήσεις γιὰ τὸν πρίγκιπα Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη. Θᾶλεγε κανεὶς πὼς εἶναι τόσο ἀδόκητη ἢ χαρὰ πού ἡ ἀνωτάτη ἀρχὴ πῆρε σάρκα καὶ ὀστέα στὸ πρόσωπο τοῦ φιλοχρίστου πρίγκιπα, πού ἐπαναλαμβάνουν τὸνομά του γιὰ νὰ τὸ πιστέψουν καὶ οἱ ἴδιοι καὶ νὰ τ' ἀκούσῃ ὅλος ὁ κόσμος πὼς οἱ Ἕλληνες ἔχουν Ἀρχηγό στὸν πόλεμο μὲ τὸν ἀντίχριστο. Βρίσκουμε πολλές φορές «ὑπὲρ τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ φιλοχρίστου ἡμῶν πρίγκιπος, καὶ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ ὀρθοδόξου ἔθνους, Ἀλεξάνδρου Κωνσταντινίδου Ὑψηλάντου, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν».

Γιὰ νὰ καταλήξουν σὲ μιὰ προσευχὴ πιὸ ἐκφραστικὴ:

«Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων, Σοῦ δεόμεθα, καὶ σὲ παρακαλοῦμεν σῶσον τὸν πρίγκιπα ἡμῶν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην ὃν ἐδικαίωσας Ἀρχηγὸν γενέσθαι τῆς κατὰ τῶν ἀσεβῶν ἐκστρατείας. Φύλαξον αὐτὸν ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς σῆς χρησιότητος. Ὑπόταξον αὐτῷ

πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον, χάρισαι αὐτῷ εἰρηνικὴν ζωὴν, καὶ τὰ εὐάρεστά σοι ποιεῖν διὰ παντὸς καταξίωσον, τοὺς ὑπ' αὐτὸν διοικητὰς τοῦ στρατοῦ ἐν ὑπακοῇ καὶ φόβῳ ἀπροσωπολήπτως συντήρησον. Τὸν στρατὸν αὐτοῦ κατὰ πάντων τῶν ἀντικειμένων ἐνίσχυσον. Τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ τὸν δῆμον ἐν εἰρήνῃ καὶ εὐφροσύνῃ διάγειν εὐδόκησον, πᾶν ἀγαθὸν εὐφορίας τῆς ἀπὸ γῆς, ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ χαριζόμενος».

Καὶ ὅταν ἄλλοι εὐχονται «ὑπὲρ τῶν εὐσεβῶν Στρατηγῶν, Πολεμάρχων, Χιλιάρχων, Ὑποχιλιάρχων, παντὸς τοῦ εὐσεβοῦς καὶ ὀρθοδόξου στρατοῦ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν» ὅπως καὶ «ὑπὲρ τῶν εὐσεβῶν πατριωτῶν τῆς Ἑταιρείας τῶν Φιλικῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν» συγκροτοῦν ὅλη τὴν ἱεραρχία ἑνὸς ἔθνους πού γεννιέται ἀπὸ τὴ στάχτη του γιὰ νὰ ὑπάρξῃ. Εἶναι ὄλοι παρόντες, ὁ Ἀρχηγός, οἱ Πολεμάρχοι, ὁ ὀρθόδοξος στρατός, οἱ Φιλικοί, ὅλος ὁ ὀργανισμὸς τῆς καινούργιας Ἑλλάδος πού δέονται γονατιστοί. Πόσο ἀφάνταστα ὑποβλητικὴ θᾶταν τούτῃ ἡ ἱερὴ στιγμή!

Ὁ πόλεμος δὲν εἶναι διεκδίκησις προνομίων ἢ προσωπικῶν συμφερόντων, εἶναι ἀγώνας πίστεως. Γιὰ ἕνα τέτοιο ἱερό πόλεμο ἄφησαν τὰ πάντα οἱ ἱερολοχίται, ὄχι γιὰ προσωπικὲς φιλοδοξίες.

«Ὑπὲρ τοῦ καταισχυῖναι τὸ τῶν πολεμούντων ἡμῖν βασιλείων, τῶν μὴ ἀνεχομένων ἰδεῖν τὸν Σταυρόν, καὶ δοξάσαι τὸν σταυροφόρον ἡμῶν πρίγκιπα καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ, ἐν τῇ κατ' αὐτῶν νίκη, τῇ δυνάμει τοῦ Σταυροῦ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν».

Ἐνας τέτοιος πόλεμος δὲν πρόκειται νὰ κερδηθῇ μὲ τὴν δύναμιν τῶν ὀπλων ἢ τὴν προσωπικὴν παλληκάρια. Στὴ σελίδα 11 διαβάζομεν:

«Ὅν ἐπὶ τῷ τόξῳ ἡμῶν ἐλπιούμεν Κύριε, οὐδὲ ἡ ρομφαία ἡμῶν σώσει ἡμᾶς, ἀλλὰ τὴν σὴν παντοδύναμον βοήθειαν αιτούμενοι καὶ τὴν σὴν δυναστείαν θαρροῦντες, κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν κρατιούμεθα, καὶ τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον ἐν πίστει

(5) Θερμὲς εὐχαριστίες καὶ ἀπὸ τῆ θέσι αὐτῇ στὴ βιβλιοθηκάρια δ. Δημητρακοπούλου πού διευκόλυνε στὸ διάβασμα τοῦ φυλλαδίου.

ἐπικαλούμεθα, καὶ ἐν κατανύξει δε-
όμενοι, Παντοδύναμε Κύριε, ἐν ἐ-
λέει καὶ οἰκτιρμοῖς ἐπάκουσον ἡμῶν
καὶ ἐλέησον ἡμᾶς».

Καὶ στή συνέχεια:

«Υπερασπιστὰ τῶν πιστῶν, ἐξα-
πόστειλον τὰ βέλη σου, καὶ τοὺς ἐ-
χθροὺς ἡμῶν πάταξον, ἄστραπον ἄ-
στραπήν, καὶ διασκόρπισον αὐτούς,
ἐξαπόστειλον τὴν χεῖρα σου ἐξ ὕ-
ψους, καὶ θραῦσον αὐτούς, καὶ πα-
ραδούς εἰς χεῖρας τοῦ πιστοῦ στρα-
τοῦ σου, τῷ φιλοχρίστῳ πρίγκιπι ἡ-
μῶν καθυπόταξον. Δεόμεθά σου ἐ-
πάκουσον καὶ ἐλέησον».

Ἡ στροφή στά ἱστορικά γεγονότα τῆς
Βίβλου ἐμψυχώνει καὶ ἐδραιώνει αὐτὴν
τὴν πίστιν. Καὶ στή σελίδα 13:

«Ὁ τῷ Μωϋσῆ κατὰ Ἀμαλήκ,
καὶ Σαμψὼν κατὰ ἄλλοφύλων, καὶ
Δαβίδ κατὰ Γολιάθ νίκην κραταίαν
δωρησάμενος αὐτὸς καὶ νῦν ὡς δυ-
νατὸς ἐν ἰσχύϊ, τὰ ἐπανιστάμενα ἡ-
μῖν τῶν εἰκονομάχων ἔθνη, θραῦ-
σον, καὶ τὸ θράσος αὐτῶν εἰς φυγὴν
καὶ δειλίαν μετάβαλε, καὶ ὑπὸ τοὺς
πόδας τοῦ σταυροφόρου ἡμῶν πρίγ-
κιπος καὶ τοῦ φιλοχρίστου στρατοῦ
αὐτοῦ, καθυπόταξον αὐτά, δεόμεθά
σου».

Μὲ τέτοιο περιεχόμενο καὶ μὲ τέτοιο
στήριγμα ἐτοιμαζόταν ὁ ἀγῶνας τῶν
ἱερολοχιτῶν. Καὶ θάλεγε κανεὶς πῶς ἐνῶ
ἡ λειτουργία προχωροῦσε καὶ τὸ θάρρος
τοῦ ἐπερχομένου πολέμου φτερούγιζε
στὶς ἄπειρες νεανικὲς καρδιές, καὶ ἐνῶ
τὰ γόνατα λύγιζαν καὶ τὰ μάτια θόλω-
ναν, τὰ χεῖλη γεμάτα ἐμπιστοσύνη ψι-
θύριζαν:

«Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ δυνατὸς
καὶ ἰσχυρὸς ἐν πολέμοις, ἡμεῖς οἱ ἀ-
νάξιοι σὲ ἐπικαλούμεθα εἰς βοήθει-
αν, καὶ ταπεινῶς ἱκετεύομεν. Ἀνά-
λαβε τὸ ὄπλον τῆς ἰσχύος σου, καὶ
τὸν θυρεὸν τῆς ἐπισκέψεώς σου, καὶ

ἀνάστηθι εἰς βοήθειαν ἡμῶν, καὶ τῷ
φιλοχρίστῳ στρατῷ νίκας παράσχου
κατὰ τῶν πολεμίων τρόπαια μετὰ
δακρῶν δεόμεθά σου, ἐπάκουσον
καὶ ἐλέησον»⁽⁶⁾.

Τώρα περισσότερο καταλαβαίνουμε
αὐτὸ ποῦ ἔλεγαν στὸν ὄρκο: «νὰ ἀπο-
θάνω ὡς μάρτυς διὰ τὸν Ἰησοῦν Χρι-
στὸν». Ἡ ἐκκλησία τῶν μαρτύρων ποῦ
ὕμνολογῶντας τὸν Θεὸ ἐμπαινε στὸ Κο-
λοσσαῖο νὰ πεθάνη γιὰ τὴν πίστι, θρί-
σκει ἐδῶ τὴν καλλίτερη συνέχειά της.
Τώρα δὲν εἶναι ἀνεξήγητο μυστήριο ποῦ
βρῆκαν τὴ δύναμι νὰ μείνουν σταθερὰ
στὸ πεδίο τῆς τιμῆς, αὐτὰ τὰ ἀπραγα
παλληκάρια ποῦ ἄλλοτε θὰ τρώμαζαν
ἀπὸ μιὰ τυχαία ντουφεκιά.

Μιὰ τέτοια ἐπανάστασις ἐμπνευσμέ-
νη ἀπ' τὰ ἰδανικά τῆς πίστεως καὶ τρο-
φοδοτημένη ἀπ' τὴ δύναμι τούρανου δὲν
μποροῦσε παρὰ ν' ἀνήκη στὴν αἰωνιό-
τητα.

Γι' αὐτὸ ἐξέφραζε μιὰ μεγάλη ἀλή-
θεια, ὅταν μετὰ τὴν καταστροφή στὸ
Δραγατσάνι, ὁ Ὑψηλάντης γράφει σὲ
διακοίνωσί του γιὰ τὸν ἱερό λόγο(7).

«Σεῖς δὲ σκιαὶ τῶν γνησίων Ἑλλή-
νων ἐκ τοῦ Ἱεροῦ Λόχου ὅσοι προδοθέν-
τες ἐπέσατε θύματα διὰ τὴν εὐδαιμονί-
αν τῆς πατρίδος, δεχθῆτε δι' ἐμοῦ τὰς
εὐχαριστίας τῶν ὁμογενῶν σας. Ὁλίγος
καιρὸς καὶ στήλη θὰ ἀνεγερθῆ νὰ διαι-
ωνίση τὰ δνόματά σας».

Πρόκειται γιὰ τὴν πύρινη στήλη ποῦ
χαράκτηκε σὲ κάθε ἑλληνικὴ καρδιά
γιὰ νὰ φωτίζη καὶ νὰ δείχνη τὸ δρόμο
γιὰ τοὺς ἀληθινούς ἀγῶνες.

ΖΩΗ ΓΚΕΝΑΚΟΥ — ΜΟΥΡΟΥΤΗ

(6) Συναπταὶ καὶ ἐκτενεῖς... χάριν
τῶν ὁμογενῶν. Ἰάσιον 1821, σ. 14.

(7) Φιλῆμονος Ἰω: Δοκίμιον, τ. Β',
σ. 185.

ΠΟΡΕΙΑ ΣΤΗΝ ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΗ

‘Ο Σολωμός και οι ‘Ελεύθεροι Πολιορκημένοι

1. Πνοή ζωής.

Οι ιερές συγκινήσεις γεννᾶνε τὰ ὠραιότερα ποιήματα. ‘Ο ψυχικός κραδασμός είναι ἡ πρώτη ἀρχή. ‘Υστερα θὰ ῥθει ἡ δόνηση. Κι ἡ δόνηση θὰ προκαλέσει τὴν ἐγκάρσια τομὴ στὸν ψυχικὸ κόσμο τοῦ ποιητῆ, ἀπ’ ὅπου θὰ ξεπηδήσει κ α θ α ρ ὀ καί π α ν ὠ ρ ι ο τὸ ποίημα.

Τούτος ὁ κραδασμός γεννιέται ἀπὸ κάποιο ἐρέθισμα. Τὸ ἐρέθισμα ἔρχεται εἴτε ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμο, εἴτε ἀπὸ τὸν ἐσώκοσμο τοῦ ποιητῆ. ‘Ενα γεγονός, μιὰ σκέψη, μιὰ συγκίνηση, ἕνας πόνος, μιὰ χαρά, ἕνα πάθος, μποροῦν νὰ γεννήσουν τὸ ἐρέθισμα. Καί κείνο νὰ φέρει τὸν κραδασμό. Κι ὁ κραδασμός τῆ δόνηση. Κι ἡ δόνηση τὴν ἐγκάρσια τομὴ. ‘Αλλὰ ὁ κύκλος δὲν σταματᾷ ἐδῶ. ‘Εδῶ κλείνει ἡ ἀρχή. ‘Η συγκίνηση πού εἶναι ἡ ἀρχή, πρέπει νὰ περάσει ἀπὸ τὸ λογικὸ, γιὰ νὰ δώσει πνεῦμα ζωῆς στὴν ιδέα, πού εἶναι ἡ ψυχὴ στὸ ποίημα.

Σχηματικά θὰ πηροῦσαμε νὰ παραστήσουμε τούτην τὴν ψυχικὴ ἐνέργεια μὲ τὸ μυστήριο τῆς δημιουργίας. ‘Η εἰκόνα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶναι μοναδική, ἴσως, πού μᾶς ξεσκεπάζει τὸ μυστήριο, σὲ τρόπο πού τὸ βλέπουμε καί μὲ τὰ ὕλικά μάτια μας. Διαθάζουμε στὴν Παλαιὰ Διαθήκη: «Καί ἐπλάσεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καί ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ π ν ο ἦ ν ζ ω ἦ ς καί ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν».

Αὐτὴ ἡ «πνοὴ ζωῆς» εἶναι ἡ ιδέα, ἡ ψυχὴ στὸ ποίημα, πού τὸ λογικὸ τοῦ ποιητῆ θὰ «ἐμφυσησῆ» «εἰς τὸ πρόσωπον» στὴν ἀρχικὴ δηλαδὴ συγκίνηση, πού γέννησε τὸ ποίημα.

2. ‘Η κοσμοθεωριακὴ θέση τοῦ Σολωμοῦ.

‘Ο Διονύσιος Σολωμός εἶναι ὁ ποιητῆς πού ἐπιμένει σ’ αὐτὴ τὴ γραμμὴ. Θεωρεῖ ἀναντίρρητη προϋπόθεση γιὰ τὸ ποίημα τὴ «σωματοποίηση» τῆς ιδέας. Καί ἡ σωστὴ ἐνοσάρκωση γίνεται μὲ τὴ σωστὴ λογικὴ ἐπεξεργασία τῆς ιδέας, ὄχι σὰν ξερὴ λογικὴ πράξι, ἀλλὰ σὰν κοσμοθεωριακὴ θέση.

Αὐτὴν τὴν θέση εἶχε πάρει ἀπ’ τὰ νεανικά του χρόνια ὁ ποιητῆς. Σπουδαστὴς ἀκόμα στὴν Ἰταλία, ὑποστηρίζει μὲ σθένος ἀπὸ τὲς τὶς ιδέες. Τὸ βλέπουμε καθαρὰ στὴ συζήτησή του μὲ τὸν Μόντι, στὸ Μιλάνο. ‘Ο Μόντι, μέγας τότε δάσκαλος καί ποιητῆς, φοβερὰ ἐρεθισμένος ἀπὸ τὴν ἔρμηνεία τοῦ Σολωμοῦ σ’ ἕνα χωρίο τοῦ

Δάντη, τὸν διακόπτει καί τοῦ λέγει:

—«Δὲν πρέπει τινὰς νὰ συλλογίζεται τὸσον, πρέπει νὰ αἰσθάνεται, νὰ αἰσθάνεται».

Κι ὁ Σολωμός, δίχως δισταγμὸ, τοῦ ἀπαντᾷ:

—«Πρέπει πρῶτα μὲ δύναμη νὰ συλλάβει ὁ νοῦς, κι ἔπειτα ἡ καρδιὰ θερμὰ νὰ αἰσθανθεῖ ὅ,τι ὁ νοῦς συνέλαβε».

Θέση ἀπαράδεκτη γιὰ τὸν Μόντι καί τὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς. Πρωταρχικὴ γιὰ τὸ Σολωμὸ καί τὴν ἀληθινὴ ποίηση. ‘Ο Μόντι δέχεται πῶς μόνο τὸ συναίσθημα γεννᾷ τὸ ποίημα. ‘Ο Σολωμός ὑποστηρίζει πῶς ἡ σωματοποίηση τῆς ιδέας δίνει ψυχὴ στὸ ποίημα. ‘Ο χρόνος δικαιώνει τὸν Σολωμὸ. Καί ἦταν, τότε, μόνον 18 ὡς 20 χρονῶν.

‘Ο Σολωμός, ἀπὸ τὰ νεανικά του χρόνια, δέχεται πῶς μόνον ἡ δολοκληρωμένη προσωπικότητα τοῦ ποιητῆ μπορεῖ νὰ δώσει ποίημα μὲ χρονικὴ διάρκεια, κι ὄχι φανταχτερό κι ἐτοιμοθάνατο, καθὼς σπάνιο λουλουδί πού γεννιέται ὠραῖο γιὰ νὰ πεθάνει. ‘Η ψυχικὴ μόρφωση κρατᾷ τὸν ἄνθρωπο στὴ ζωὴ. ‘Αλλοιῶς ὁ ἄνθρωπος πεθαίνει πρὶν ἀκόμα κατέβει στὸν τάφο.

‘Ο Σολωμός δέχεται πῶς ὁ ἐχθρὸς φωλιάζει μέσα μας. Καί τὸ ὑποστηρίζει μὲ θάρρος. Σ’ ἕνα σχεδιάσμα ἐπιταφίου λόγου, πού φαίνεται ἐξεφώνηση στοῦς συμμαθητὲς του στὴν Ἰταλία καί πού μᾶς διέσωσε ὁ Πολυλάς, γράφει: «‘Αν πάλι τολμήσουν οἱ ἄνδρες καί σὰς ὕβρισουν γιὰ νὰ σκεπάσουν τοὺς πολλοὺς φόβους, οἱ ὁποῖοι φωλιάζουν μέσ’ στὴν καρδιά τους τότε, ναι, σηκώσατε τὴν κεφαλὴ μὲ ὀλην τὴν δύναμη πῶχει καί θὰ ἰδῆτε ὅτι θὰ πέσει εὐθὺς ἐκείνη ἡ αὐθάδεια, ἐπειδὴ εἶναι μικρόψυχη αὐθάδεια». ‘Αφορμὴ γιὰ κάθε πνευματικὸ θάνατο «εἶναι οἱ διάφοροι φόβοι καί ἡ ψευτιά» πού κυριεύουν τὸν ἄνθρωπο. Κι αὐτὴ τὴ θέση τὴ θρῖσκουμε, ἀργότερα, σ’ ὀλάκερη τὴ Σολωμικὴ ποίηση.

3. Τὸ Εἰκοσιένα σὰν ποιητικὸ ἐρέθισμα.

Τὸ Εἰκοσιένα εἶναι τὸ πρῶτο ἐρέθισμα. Στάθηκε ἡ ἀρχὴ στὸ Σολωμὸ γιὰ τὴ μεγάλη πνευματικὴ του δημιουργία. ‘Η τραγωδία πού παίζεται στὸ Μεσολόγγι τὸν συγκλονίζει. Τὰ γεγονότα τὰ βλέπει μὲ μάτι καθαρὸ. ‘Η ἐπανάσταση δὲν εἶταν ἕνα ἀστικὸ κίνημα. ‘Ηταν ἡ ἀνάσταση ἐνὸς Γένους. ‘Οι ραγιαδὲς δὲ ζητοῦσαν νὰ διώξουν τὸν Τούρκο γιὰ νὰ ἀποχτήσουν τὴν πολιτειακὴ τους μόνον λευτεριά, γιὰ νὰ κάμουν κράτος ἑλληνικὸ. ‘Η πολιτειακὴ

ἐλευθερία δὲν εἶταν τὸ ὑπέρτατο ἀγαθὸ πού εἶχαν χάσει. Γιατί ποτέ δὲν τὸ εἶχαν γνωρίσει. Ὅλοι εἶχαν γεννηθεῖ σκλάβοι. Οἱ ἥρωες τοῦ Εἰκοσιένα δὲν πολεμοῦσαν ν' ἀποκτήσουν ἕνα ἀγαθὸ ἄγνωστο σ' αὐτοὺς. Δὲν πολεμοῦσαν γιὰ τὴν σωματικὴ ἀνάσταση τῆς Πατρίδας. Πολεμοῦσαν γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνάσταση τοῦ Γένους. Ἡ πολιτειακὴ ἐλευθερία εἶταν ἀπλῶς ἕνα ἀγαθὸ. Ἡ πνευματικὴ ἐλευθερία εἶταν τὸ ὑπέρτατο ἀγαθὸ.

Οἱ πολιορκημένοι στὸ Μεσολόγγι εἶναι τὰ τραγικὰ πρόσωπα τῆς μεγαλύτερης τραγωδίας πού πέχτηκε πάνω στὴ γῆ. Ἡ Ἔξοδος δὲν ἔχει τὸ ὅμοιο τῆς στήν Ἱστορία. Ἡ ἔξοδος τῶν πολιορκημένων εἶναι ἔξοδος πρὸς τὴν ἐλευθερία. Ἐκεῖνοι πού μένουν εἶναι ἡ ἀπόδειξη αὐτῆς τῆς ἀλήθειας. Ἄν ἀγωνίζονταν γιὰ τὴν σωματικὴ ἀνάσταση τῆς Πατρίδας, γιὰ τὴν πολιτειακὴ ἐλευθερία, τότε θὰ ἔπρεπε νὰ φροντίσουν νὰ φυλάξουν τὴν ζωὴ τους ἀπ' τὸν θάνατο, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ ἀπολαύσουν αὐτὴν τὴν ἐλευθερία. Ὅμως οἱ πολιορκημένοι θαδίζουν γιὰ τὸ θάνατο, μὲ τὴν θεβαιότητα ὅτι αὐτὴ ἡ πράξη εἶναι πράξη ἀπολυτρωτικὴ. Ὅσοι μένουν, τραβᾶνε νὰ συναντήσουν τὸν θάνατο, καὶ δὲν παραδίδονται στὸν Τοῦρκο. Ὁ γέρο-Καψάλης, πού δὲν δέχεται ὀρμήνεια ἀπ' τοὺς γιούς του, θάξει φωτιὰ στὴν μπαρουταποθήκη, κι ὁ παλιὸς ἀνεμόμυλος ἀνατινάσσεται γιὰ νὰ φωτίσει τὸν δρόμο τῆς Λευτεριάς.

Μετὰ τὰ συγκλονιστικὰ γεγονότα, στίς 20 τοῦ Ἀπριλίου στὰ 1826, ὁ Σολωμὸς σχεδιάζει τὸ ποίημα τοῦ χρέους, τοὺς Ἐλευθεροῦς Πολιορκημένους. Σ' αὐτὸ τὸ ποίημα θὰ ἐνσαρκώσει τὸ οὐσιαστικώτερο καὶ ὑψηλότερο περιεχόμενο τῆς ἀληθινῆς ἀνθρώπινης φύσης, τὴν Πατρίδα καὶ τὴν Πίστη. Τὸ γράφει ὁ ἴδιος στοὺς στοχασμούς του πάνω σ' αὐτὸ τὸ ποίημα. «Σκέψου — γράφει — βαθιὰ καὶ σταθερὰ τὴ φύση τῆς Ἰδέας πρὶν πραγματοποιήσεις τὸ ποίημα. Εἰς αὐτὸ θὰ ἐνσαρκωθεί τὸ οὐσιαστικώτερο καὶ ὑψηλότερο περιεχόμενο τῆς ἀληθινῆς ἀνθρώπινης φύσης, ἡ Πατρίδα καὶ ἡ Πίστη».

4. Ἡ «σωματοποίηση» τῆς ἰδέας.

Ὁ ποιητὴς ξεκινᾶ ἀπὸ ὀλίγερα διαφορετικὸ δρόμο στὴν ποιητικὴ του δημιουργία, ἀπ' ὅτι ξεκίνησαν ὅσοι ἔγραφαν πρὶν ἀπ' αὐτόν. Δὲν ζητάει μόνον νὰ ὀλοκληρώσει τὰ ἐξωτερικὰ στοιχεῖα τοῦ ποίημα — μέτρο, ρυθμὸ κλπ. — ἀλλὰ νὰ ἐνσαρκώσει μιά ὑψηλότερη «ἰδέα» σ' αὐτό. Σκοπὸς του δὲν εἶναι μόνον νὰ «τέρψει» τὸν ἀναγνώστη ἀλλὰ νὰ τὸν «διδάξει» — μὲ τὴν ἔννοια πού ἔχει ἡ λέξη γιὰ

ἕνα πνευματικὸ ἡγέτη — ἀνεβάζοντάς τον σὲ ἀνώτερες σφαίρες. Ἐδῶ δὲ θὰ ξεσπᾶσει ποτὲ σὲ ὑποκειμενικὴ εὐαισθησία, ἀλλὰ θὰ φροντίσει νὰ κρατήσῃ ἀμόλευτο τὸ ἰδανικὸ ἀπὸ πάθη καὶ ὑποκειμενισμούς. Οἱ πολιορκημένοι εἶναι ἄνθρωποι μὲ ὅλα τὰ ἀνθρώπινα στοιχεῖα:

Ἄγάπη κι ἔρωτας καλοῦ τὰ σπλάχνα
τοὺς τινάζουν'
Τὰ σπλάχνα τους κι ἡ θάλασσα ποτὲ
δὲν ἡσυχάζει.

Οἱ ἀδυναμίες τους, οἱ ἀνθρώπινες ἀδυναμίες, φανερώθηκαν μὲ τρόπο καταστρεπτικὸ, τὴν ὥρα πού ἔγινε ἡ Ἔξοδος. Οἱ ἱστορικοὶ ἀναφέρουν πῶς τὰ πλήθη δὲν ἀκολούθησαν πιστὰ τὶς ὁδηγίες — δὲν εἶταν μπορετὸ νὰ τὶς ἀκολουθήσουν — καὶ ἡ Ἔξοδος γίνεκε μὲ ἀρκετὴ καθυστέρηση, ἔτσι πού βγήκε τὸ φεγγάρι καὶ καταύγασε μὲ τὸ φῶς του τὸ δραματικὸ τοπίο. Ὁ Ἰμβραῆμ κι ὁ Κιουταχῆς βρῆκαν τὴν εὐκαιρία καὶ κόψανε τὶς ἀνθρώπινες κολῶνες στὴ μέση.

Ὁ Σολωμὸς στὸ ποίημα τοῦ Χρέους θὰ σωματοποιήσει μιά βασικὴ ἔννοια: τὴ ν π ἰ σ τ η. Γιὰ νὰ τὸ κατορθώσει αὐτό, χρησιμοποιεῖ τὴν ἔννοια τῆς Πατρίδας. Σ' αὐτὸ τὸ ποίημα θέλει, ἀκριβῶς, νὰ ὀλοκληρώσει αὐτὴν τὴν ἰδέα. Δὲν θὰ γράφει ἱστορικὴ πραγματεία. Θὰ χρησιμοποιεῖ ἀπλῶς τὸν ἱστορικὸ γῶρο, τὰ δραματικὰ γεγονότα καὶ τὰ μαρτυρικὰ πρόσωπα. Γι' αὐτὸ σημειώνει στοὺς Στοχασμούς του: «Ἀπὸ τῆς μικρότητάς του τόπου — ἔννοεῖ τὸ μικρὸ ἱστορικὸ κύκλο — θέλει ἔξθουν οἱ μεγάλες οὐσίες. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ὑπόθεση δένεται μὲ παγκόσμιο σύστημα». Ὁ θρίαμβος τῆς ἠθικῆς ἀνεξαρτησίας εἶναι ἡ κεντρικὴ του ἰδέα. Τὰ ἄλλα στοιχεῖα τὰ χρησιμοποιεῖ ὁ Σολωμὸς μόνον καὶ μόνο γιὰ νὰ τονίσει ἢ καλλίτερα νὰ παρουσιάσει ὀλοζώντανη αὐτὴν τὴν ἰδέα. «Ἡ πεῖνα — γράφει ὁ ἴδιος — δὲν μπαίνει εἰς αὐτὸν τὸν κύκλον εἰ μὴ μόνον ὡς ἐξωτερικὴ δύναμη τὴν ὁποῖαν ὑπερνικοῦν καθὼς τὶς ἄλλες». Ἔτσι, ἐκεῖνο πού ζητάει, ὁ Σολωμὸς, εἶναι κάτι βαθύτερο: ἡ ὀ λ ο κ λ ἡ ρ ω σ η.

5. Ἡ ποιητικὴ ὀλοκλήρωση.

Ἄλλὰ ποιὰ εἶναι τὰ στοιχεῖα πού ὀδηγοῦν στὴν ὀλοκλήρωση.

Μᾶς τὰ ἀναφέρει ὁ ποιητὴς στοὺς Ἐλευθεροῦς Πολιορκημένους. «Τὸ ποίημα — γράφει — ἄς ἔχει ἀσώματη ψυχὴ, ἡ ὁποία ἀπορρέει ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ ἀφοῦ σωματοποιηθεῖ εἰς τὰ ὄργανα καιροῦ, τόπου, ἐθνικότητος, γλώσσης, μὲ τοὺς διαφορετικούς στοχασμούς, κλίσεις κ. ἄ. (ἄς γε-

νεί ένας μικρός σωματικός κόσμος (ικανός να την φανερώσει), τέλος έπιστρέφει εις τόν Θεόν».

‘Ο Σολωμός χρησιμοποιεί τόν σωματικόν αυτόν κόσμο μόνο και μόνο για νά «σωματοποιήσει» μέσα σ’ αυτόν την ποιητική ψυχή. Με άλλα λόγια για νά θεμελιώσει κοσμοθεωριακά τὸ ποίημα. Κι αὐτὴ ἡ κοσμοθεωριακὴ θεμελίωση δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ.

Στὸ ποίημα τοῦ Χρέους, ὁ Σολωμός, ἔχει λυτρωθεῖ ἀπὸ τὸν νεανικὸ ἐνθουσιασμό του, πού κυριαρχεῖ στὸ ποίημα τῆς Ἐλευθερίας, τὸν Ἑθνικὸ ὕμνο. Ἐκεῖ θιάζεται νὰ τὰ πεῖ ὅλα. Θέλει μὲ κάθε λεπτομέρεια νὰ περιγράψει τὰ ἱστορικὰ γεγονότα. Βλέπει τὰ γεγονότα μὲ τὰ μάτια τοῦ σώματος. Ἐδῶ θὰ φωτίσει τὴ λαχτάρα γιὰ τὴ λευτεριά, ὅπως τὴ φώτιζε ἡ φλόγα πού ἀναψε στὴν καρδιά ὀλάκερου τοῦ Γένους ὁ Ἀγώνας τοῦ Εἰκοσιένα. Οἱ ἐλεύθεροι πολιορκημένοι ἀντικατοπτρίζουν τὸ σύνολον τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων.

6. ‘Ο Σολωμός και τὸ Μεσολόγγι.

Τοὺς ἤξερε τοὺς Μεσολογγίτες ὁ Σολωμός. Τοὺς εἶχε ζήσει. Τοὺς εἶχε πονέσει. Εἶχε ζήσει τὰ χτυποκάρδια καὶ τοὺς ἀγῶνες τοὺς. Κάποτε, ἕνα μεσημέρι, σάν ἄκουσε τίς κανονιές φερμένες ἀπ’ τὸ Μεσολόγγι, πετάχτηκε ἀπ’ τὴν κάμαρὴ του καὶ στάθηκε ψηλὰ σ’ ἕνα λόφο. Στήλωσε τὰ μάτια κι ἔμεινε γιὰ πολλὴν ὥρα νὰ κοιτάζει πέρα κατὰ τὴ μαρτυρικὴ πόλη. Ἡ καρδιά του πῆγε νὰ σπάσει ἀπὸ συγκίνηση. Δὲ θάσταξε. Ἀνασήκωσε τὰ χέρια στὸν οὐρανὸ καὶ φώναξε δυνατὰ.

—Βάστα, καυμένο Μεσολόγγι, βάστα!

Ἦστερα ξέσπασε σὲ δυνατό κλάμμα μὲ λυγμούς κι ἔκλαιγε σάν μικρὸ παιδί. Τὸ ἴδιο ἔγινε κι ἄλλῃ μιὰ φορὰ, ὅταν καθισμένος στὴ ρίζα ἐνὸς δέντρου ἔκανε χίλιες σκέψεις γιὰ τοὺς Μεσολογγίτες. Σὲ λίγο φώναξε τὸν ὑπῆρέτη του.

—Λάμπρο, τί νὰ γίνονται ἐκεῖ κάτω τ’ ἀδέρφια μας; εἶπε καὶ τὰ μάτια του θούρκωσαν.

Τὸν καιρὸ τῆς φοβερῆς πολιορκίας, δὲ θέλησε νὰ φάει, σάν σκέφτονταν τὴν πείνα πού θέριζε τοὺς Μεσολογγίτες. Θεώρησε τὸν ἑαυτὸν του μειωμένο, νὰ βρίσκεται σὲ πλεονεκτικώτερη θέση ἀπ’ τοὺς ἡρώες. Γι’ αὐτὸ εἶπε στὸν ὑπῆρέτη του, νὰ δώσει τὸ φαγητὸ του στοὺς χωριανούς.

—Ἐτούτῃ τὴν ὥρα, Λάμπρο, πόσοι ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς μας στὸ Μεσολόγγι πεινᾶνε, δὲ θέλω περισσότερο!

Καὶ πραγματικά ἐκεῖνη τὴ μέρα ἔφαγε μόνον ψωμί κι ἔληές. Νόμιζε πὼς ἦταν καθήκον του νὰ συμπάσχει κι αὐτὸς μαζί τους.

Ἡ Ἑλλάδα καὶ τὸ μέλλον τῆς κυριαρχεῖ στὴ σκέψη του. Εἰς τὸν πατὸς τῆς εἰκόνας — γράφει στοὺς στοχασμούς του — πάντα ἡ Ἑλλάδα μὲ τὸ μέλλον τῆς. Ὁ ἴδιος ἔλεγε συχνά: «Κλείσε μέσα στὴν ψυχὴ σου τὴν Ἑλλάδα καὶ θὰ αἰσθανθεῖς μέσα σου νὰ λαχταρίζει κάθε εἶδους μεγαλεῖο».

Ὁ Ἀγώνας τοῦ Εἰκοσιένα, γιὰ τὸ Σολωμό, ἀντικατοπτρίζει τὸ ἀνθρώπινο κύκλωμα γιὰ τὴν ἀπολύτρωση ἀπὸ τὴ σκλαβιά. Μοιάζει μὲ τὴν πορεία στὸ Γολγοθᾶ. Θυμίζει τὸν ἀγῶνα τῆς ψυχῆς ν’ ἀτενίσει τὸ φῶς.

7. Τὸ εὐλογημένο κλειδί.

«Οἱ «Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι» — ὑπογραμμίζει ὁ Γιάννης Ἀποστολάκης — εἶναι ὁ ὕψηλός ὕμνος στὸ ἀνεγτίμητο καλὸ τοῦ ἀνθρώπου, στὴ θέληση. Ἐκεῖ μέσα ὁ Σολωμός μᾶς φανέρωσε τὸ τρομερὸ μυστικὸ τῆς: Θέληση σημαίνει χρέος. Θέλει μόνον ἐκεῖνος ὁ ἀνθρώπος, πού εἶναι πρόθυμος νὰ πάθει: Τὴ στιγμὴ πού ἐλαττωθεῖ ἡ προθυμία του ἀδυνατίζει ἡ θέλησή του».

Τὸ Μεσολόγγι, ἡ τραγικὴ μαρτυρία τοῦ Εἰκοσιένα, στάθηκε, γιὰ τὸ Σολωμό, τὸ συγκλονιστικώτερο παράδειγμα τοῦ ἀνθρώπινου ἀγῶνα γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς λευτερίας. Ἡ Ἐξοδος ἀντικατοπτρίζει τὴν Ἐξοδο τοῦ ἀνθρώπου στὴν Αἰωνιότητα. Γιὰ τοὺς Μεσολογγίτες στάθηκε ὁ θάνατος. Ἀλλὰ ὁ θάνατος εἶναι ἡ ἀνυπέβλητη θύρα πού πρέπει νὰ διαβεῖ ὁ ἀνθρώπος γιὰ νὰ φτάσει στὸν παράδεισο. «Εἰς τὸ ποίημα τοῦ Χρέους — γράφει σ’ ἕνα στοχασμὸ του ὁ Σολωμός — μακρυνὴ πρέπει νὰ εἶναι ἡ φριχτὴ ἀγωνία μέσα εἰς τὴν δυστυχία καὶ τοὺς πόνους, ὅπως ἐκεῖθε φανερωθεῖ ἀπειραχτὴ καὶ ἄγια ἡ διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ παράδεισος».

Τὸ Μεσολόγγι γίνηκε τὸ εὐλογημένο κλειδί πού ἀνοίξε στὸ Σολωμὸ τὴν πύλη τοῦ Παραδείσου. Κρίμα πού δὲν ἔχουμε ὀλάκερο τὸ ποίημα τοῦ Χρέους. Χάσαμε ἕνα ἀριστούργημα τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας. Μέσα σ’ αὐτὸ, ὁ Σολωμός, θὰ εἶχε κλείσει ἀκέραιο τὸν ἀγῶνα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, θὰ μᾶς εἶχε δώσει τὴν μυστικὴν πορεία στὴν ἀπολύτρωση καὶ θὰ μᾶς εἶχε φανεώσει τὸ ἠθικὸ μεγαλεῖο τοῦ Παραδείσου.

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

ΑΚΤΙΝΕΣ ΜΑΡΤΙΟΣ 1969

ΤΟ ΤΙΜΗΜΑ

Ὁ νέος ἄνθρωπος τοῦ 20οῦ αἰῶνος δίνει μεγάλη σημασία στοῦ παροδικοῦ ἀποκτήματα καὶ δὲν λογαριάζει τὸ τίμημα, πὺ θὰ προσφέρει. Ἡ μανιακὴ ἀναζήτησις τῆς προσωπικῆς προβολῆς καὶ ἡ μὲ κάθε μέσο, θεμιτὸ ἢ ἀθέμιτο, ἐπιδιώξις τῆς εὐτυχίας εἶναι συχνὰ οἱ στόχοι του. Σκοπὸς του εἶναι τὸ μεσουράνημα, πόθος του εἶναι νὰ πιῇ ὡς τὸν πάτο τὸ ποτήρι τῆς ἀμαρτωλῆς χαρᾶς, ἔστω καὶ μέσα στὴν παγωνιά τοῦ ἠθικοῦ κενοῦ, ἔστω καὶ μέσα στοῦ ἀναστάτωμα τῆς συνειδήσεως, στὴν ἀγωνία, πὺ φέρνει ἢ καταπάτησις κάθε ἠθικοῦ νόμου. Αὐτὰ εἶναι τὸ τίμημα γιὰ μιὰ ἐπιφανειακὴ ἄνοδο, τίμημα βαρὺ, μὰ κι' ἔχει σχέση μὲ τὴν πνευματικὴ σφαῖρα τοῦ ἀνθρώπου. Μὰ τοῦτο, συχνὰ, τὰ νειᾶτα δὲν τὸ πολυπροσέχουν. Δὲν τοῦ δίνουν σημασία. Διότι ἡ σφαῖρα τοῦ πνεύματος, ἡ περιοχὴ τῆς ψυχῆς ἔχει γίνε γι' αὐτὰ μιὰ «ἄγνωστη γῆ». Τὴν ἀγνοοῦν ἢ τὴν προσπερνοῦν ἢ ἐθελουσιφλοῦν μπρὸς στὴν πραγματικότητα τῆς.

Ἔτσι πολλοὶ νέοι εἶναι ἔτοιμοι στὴν πρώτη ζήτησι νὰ πουλήσουν τὴν ψυχὴ τους «γιὰ ἓνα πιάτο φακῆς». Καὶ πόσα τέτοια «πιάτα» δὲν προσφέρει ὁ ὕλιστικὸς μας κόσμος, κάθε μέρα στὰ νειᾶτα! Ἡ εὐκόλη ἄνοδος, ἡ σεξουαλικὴ ἀσυδοσία, ἡ καταπάτησις κάθε ἠθικῆς ἀρχῆς εἶναι μόνο μερικά.

Καὶ δίνουν κάθε τι τὸ πολύτιμο πὺ ἔχουν οἱ νέοι, τὴν ἀγνοότητά τους, τὴν ἄδολη ψυχὴ τους, τὴν τιμιότητά τους, τὴν φυσικὴ κάποτε καλωσύνη τους «λύτρα» στοῦ ἀμαρτωλοῦ κόσμου τὶς προσκλήσεις γιὰ ν' ἀνεβοῦν ψηλότερα, ν' ἀκουσθοῦν, νὰ γίνον διασημοὶ. Παραβιάζον κάθε ἠθικὸ νόμο, πὺ ἔμαθαν καὶ κάποτε ἐγκολπώθη-

καν, γιὰ νὰ δοκιμάσουν κάθε «ἀπηγορευμένο» καρπὸ.

Ὁ νέος πὺ ἀνεβαίνει μὲ ἀθέμιτα μέσα, καταπατώντας κάθε τι πὺ ἀνήκει στοῦ «πλησίον» του, ἴσως θὰ ἀκούση κολακείες, θὰ φανῆ γιὰ λίγο ἢ περισσότερο, ἐπιτυχημένος ἀνάμεσα στοῦς συναδέλφους του, μὰ θὰ ἔρθη ἡ ὥρα, πὺ θὰ δεχθῆ τὴν βαρεία, μὰ ἀληθινὴ κουβέντα, πὺς ὑπῆρξε ἄνθρωπος χωρὶς ἀρχές, χωρὶς κανένα ἠθικὸ ἔθρα, ἔνας ἀριβίστας. Πούλησες τὰ «ἀτίμητα»—τὴν εὐλιχρίνεια, τὴν τιμιότητα—γιὰ ἓνα «πιάτο φακῆς», τώρα δρέπεις τοῦς καρπούς. Ὁ νέος πὺ καταπατᾷ κάθε ἠθικὸ νόμο, πὺ βουτᾷ στὰ τέλματα τοῦ κακοῦ, πὺ θεωρεῖ τὸν γάμο σὰν προσωρινή... ἐπιχείρησι, πὺ χαμογελάει σὰν τολμήσετε καὶ τοῦ μιλήσετε γιὰ ἀγνοότητα, γιὰ πιστότητα συζυγικῆ, ἔρχεται ὥρα πὺ θὰ θερίση ζιζάνια. Ἴσως δὲν θὰ θερίση τύψεις—ἂν κατώρθωσε νὰ τις καταπνίξη—θὰ ἔχη ὅμως συγκομιδὴ ἀπὸ τὴν ἀρρώστια ὡς τὰ ψυχικὰ ἐκεῖνα συμπλέγματα πὺ βασανίζουν τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο: τὴν ἀγωνία καὶ τὸ ἀγχος. Θυσίασαν τὰ «ἀτίμητα», περιφρόνησαν τὸ τίμημα, τώρα δρέπουν τοῦς πικροῦς καρπούς στὴ γῆ αὐτῆ, ἂν δὲν ἐπεκταθοῦν καὶ στὴν αἰωνιότητα.

Πόσο ὅμως διαφορετικὴ εἶναι ἡ πορεία τοῦ νέου, ὅταν λογαριάσῃ τὸ «τίμημα», πὺ προσφέρει στὴν ἁμαρτία. Ὅταν ἐκτιμήσῃ τὰ ἀνεκτίμητα! Καὶ γιὰ χάρι τους ἀρνηθῆ τὴν εὐκόλη πορεία. Περιφρόνησι τὴν πλατεία λεωφόρο. Καὶ διαλέξῃ τὴν «πύλη τὴν στενή», πὺ ὁδηγεῖ στοῦ μονοπάτι τοῦ Θεοῦ!

Ἰ. Γ. Ἀλεξίου

ΑΣ ΣΤΑΜΑΤΗΣΩΜΕ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΜΕΤΑΞΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

Ὁ Σεβασμιώτατος Ἀβελζάρ, Πρόεδρος τοῦ Λατινοαμερικανικοῦ Ἐπισκοπάτου (CELAM) καὶ ὁ ἀδελφός Roger, ἡγούμενος τοῦ Ταϊζέ, ἀπευθύνουν ἀπὸ συμφωνοῦ μίαν κοινὴν ἔκκλησιν:

«Ἐνόνομεν τὰς ἀσθενεῖς φωνάς μας διὰ νὰ ζητήσωμεν νὰ σταματήσῃ ὁ πόλεμος μεταξὺ Χριστιανῶν. Διὰ νὰ κάμωμεν τὴν γῆν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν κατοικήσιμον, ἄς σταματήσωμεν τὸν πόλεμόν μας.

Ἡ γῆ δὲν εἶναι κατοικήσιμος. Ὁ κόσμος ἔχει ἐξαρθρωθῆ ἀπὸ τὴν κακὴν χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου. Δύο δισεκατομμύρια ἀνθρωπίνων ὄντων πεινοῦν. Δὲν εἶναι καιρὸς πλέον διὰ τοὺς Χριστιανοὺς καὶ δι' ὅλους ν' ἀπελευθερωθοῦν ἀπὸ ἰδεολογίας καὶ νὰ ἀρνηθοῦν εἰς ἑαυτοὺς τὴν πολυτέλειαν νὰ διασκορπίζουσαν ἐνεργητικότητα τόσο ἀπαραίτητον διὰ νὰ γίνῃ ἡ γῆ κατοικήσιμος;

Τόσον μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν, ὅσον καὶ μεταξὺ τῶν ἀθέων, πάρα πολλὰ ζωτικὰ δυνάμεις δαπανῶνται διὰ τὴν οἰκοδομὴν θεωρητικῶς ἰδανικῶν κοινωνιῶν. Καὶ εἰς τὸ τέλος, αἱ ἰδέαι μὲν εἶναι πολλὰ, ἀλλὰ τίποτε τὸ συγκεκριμένον δὲν πραγματοποιεῖται διὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Ἀκόμη καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ πνεῦμα κριτικῆς, τὸ παγκόσμιον αὐτὸ φαινόμενον, μέσα εἰς τὴν κοινωνίαν, καθὼς καὶ εἰς τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ, καταντᾷ μὲ τὴν σειρὰν του εἰς μίαν ἰδεολογίαν καὶ παύει νὰ εἶναι δημιουργικὴ κριτικὴ. Ὅταν κατακρατῆ ἐν ἑαυτῷ τὸν σκοπὸν του, δημιουργεῖ ἕνα ρεῦμα διαχωριστικῶν καὶ καθιστᾷ τὴν δημιουργικότητα ἀδύνατον διὰ τὴν ἀνθρωπότητα.

Καὶ ὅμως, ἐπιθυμοῦμεν, μέσῳ τόσοσιν πολλῶν νέων, οἱ ὁποῖοι φλέγονται ἀπὸ τὴν «ὀρμὴν τοῦ εἰρηνοποιοῦ» νὰ ἀκούωμεν τὸν προφητικὸν λόγον». Ἐὰν παραμείνουσιν εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὴν μοναδικὴν αὐτὴν ζύμην ἐνώσεως ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ Εὐαγγέλιον θὰ εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θὰ διαμάχεται καθημερινῶς μέσα

εἰς τὸν καθένα τους καὶ θὰ ἀναπτύσῃ ἕνα πάθος πάντοτε δημιουργικόν.

Κάθε ἄνθρωπος εἶναι ἕνας δημιουργός. Καὶ διὰ τῆς ἱκανότητός του αὐτῆς ἡμπορεῖ νὰ ἀνοικοδομήσῃ αὐτὸν τὸν κόσμον καὶ νὰ τὸν κάμῃ ἀδελφικώτερον μὲ ἔργα εἰρήνης καὶ ἀλληλεγγύης.

Νὰ κάμωμε ἔργα εἰρήνης. Εἰς τὴν ἐποχὴν μας, διαιρέσεις μεταξὺ Χριστιανῶν ὡς καὶ νέοι χωρισμοὶ προβάλλουν ἀπὸ παντοῦ, μέχρι τοῦ σημείου ὥστε νὰ καθιστοῦν καὶ αὐτὴν τὴν Ἐκκλησίαν τόπον ὅπου νὰ μὴ ἡμπορῆ κανεὶς νὰ ζήσῃ. Χριστιανοὶ οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται εἰς πόλεμον μεταξὺ τῶν δὲν ἡμποροῦν νὰ ἔχουν τὴν ἀπαίτησιν νὰ φέρουν τὴν ἐπὶ γῆς εἰρήνην, οὔτε νὰ ἐξαφανίσουν τὰς αἰτίας τοῦ πολέμου. Οὔτε ἡμποροῦν νὰ χρησιμοποιήσουσιν ὅλην τὴν ἐνεργητικότητά των διὰ μίαν μεταμόρφωσιν τῶν θεμελιακῶν σημάτων, τὰ ὁποῖα εἶναι τόσο ἀπαραίτητα εἰς τὸ νότιον ἡμισφαίριον, ὅσον καὶ εἰς τὸ βόρειον ἡμισφαίριον, τὸ ὁποῖον ἐπλούτισε ἐν μέρει εἰς βάρος τῶν πτωχῶν χωρῶν, καὶ ἀπὸ ἄλλας αἰτίας καὶ διὰ τῆς ἀγορᾶς ἀπὸ τὰς χώρας αὐτάς, τῶν πρώτων ὕλων των εἰς τιμὰς χαμηλάς.

Πῶς νὰ σταματήσωμε τὸν πόλεμον μεταξὺ Χριστιανῶν; Ἄς ἀναλάβουσι οἱ Χριστιανοὶ ἐπὶ ἐν ἔτος νὰ μοιράζονται συχνὰ τὸ γεῦμα των μὲ ἄλλους Χριστιανούς, πεποιθήσεων ἀντιθέτων πρὸς τὰς ἰδικὰς των, κάμνοντες ἀρχὴν ἀπὸ τὴν ἰδικὴν των Ἐκκλησίαν. Ἄς ζητήσουσιν ὄχι τόσοσιν τὸ νὰ πείσουσιν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, ὅσον τὸ νὰ κατανοήσουσιν τί εἶναι ἐκεῖνο ποῦ ὠθεῖ τὸν ἄλλον εἰς τὰ βάθη τοῦ εἶναι του. Διαφορετικὰ καὶ αὐτὸς ὁ οἰκουμενισμὸς ἀκόμη, ὅπως καὶ κάθε μεγάλη γενναῖοφρον ἰδέα ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ ἀφορμὴ διαιρέσεως, ἐὰν ἐπιβληθῆ εἰς τὸν ἄλλον, χωρὶς ἀγάπην, μὲ ἀδιαλλαξίαν καὶ ἀντάρκειαν.

Νὰ κάμωμεν πράξεις ἀληλεγγύης. Νὰ ἀνταλλάξωμεν τὰ ἀ-

Ἐπιστολαί

Ἀγαπητές «Ἀκτίνες»,

Η ΗΜΕΡΑ ΑΓΑΠΗΣ

Αὐτὴ τὴν ὀνομασία πῆρε ἡ 17η Δεκεμβρίου στὴν Θεσσαλονίκη: «Ἡμέρα Ἀγάπης». Μεγαλύτερη ὀνομασία δὲν μποροῦσε νὰ ἔχη. Ἀλλὰ καὶ μεγαλύτερο σκοπὸ δὲν μποροῦσε νὰ ἐπιτελέσῃ. «Συμπαράστασις καὶ βοήθεια στὸν πτωχό. Κανένας δὲν πρέπει νὰ πεινάτῃ τὰ Χριστούγεννα». Αὐτὸ ἦταν τὸ κήρυγμα τοῦ Μητροπολίτου κ. Λεωνίδα.

Καὶ μὲ αὐτὸ τὸ ὠραῖο καὶ δυνατὸ κήρυγμα καὶ σύνθημα τοῦ Μητροπολίτου, τὰ μέλη τῶν Φιλικῶν Κύκλων καὶ τῶν Φιλοπτῶων, πλαισιούμενα ἀπὸ μαθήτριες τῶν μεγάλων τάξεων τοῦ Γυμνασίου καὶ καθοδηγούμενες ἀπὸ τοὺς ἐφημέριους ἐκάστης ἐνορίας, περιῆλθον σὲ λίγες ὧρες ὀλόκληρη σχεδὸν τὴν πόλι τῆς Θεσσαλονίκης. Δὲν ἔμεινε δρομάκι ποῦ νὰ μὴν τὸ περάσῃ κάποια ὁμάδα καὶ δὲν ἔμεινε θύρα ποῦ δὲν ἄκουσε τὸ ἱερὸ προσκλητήριό τῆς ἀγάπης.

Κι' ἐκεῖ ποῦ κατὰ λάθος τὸ μάτι δὲν εἶδε κάποια πόρτα καὶ προσπέρασε, ὁ ἐνοικος ἔτρεχε μόνος του νὰ ἀνοίξῃ γιὰ νὰ μὴ στερηθῇ τὴν εὐλογία αὐτῆ τοῦ Θεοῦ. Κι' ὅπου ἡ ἀπουσία ἦτο ἀναγκαία, τὴν ἐπιμένει κατέφθανε στὴν Μητρόπολι ἢ στὸν ἱερέα τῆς ἐνορίας του ἢ στὸ χριστιανικὸ Σύλλογο, γιὰ νὰ καταθέσῃ τῆς ἀγάπης τὴν προσφορά. «Κανεὶς δὲν πρέπει νὰ μείνῃ νηστικός τὰ Χριστούγεννα». Αὐτὸ χτυπᾷ στὴν καρδιά καὶ ὀδηγεῖ στὴν ἐκτέλεσι τοῦ χρέους. Ἔτσι τὰ κομπάνια τῶν συνεργείων δὲν ἔφθασαν. Αἱ εἰσπράξεις ὑπερέβησαν κάθε προσδοκίαν καὶ τὸ δέμα τοῦ

πτωχοῦ ἀδελφοῦ ἦταν ἐξαιρετικὰ ἱκανοποιητικό. Τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων ἓνα διαρκὲς πήγαινε ἔλα ἦταν στὰ γραφεῖα τῶν ἐνοριῶν καὶ τὰ σπῆτια τῶν πτωχῶν.

Κι' ὁ ἐπίλογος; α) Οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἔτοιμοι νὰ προσφέρουν πολλά. Εἶναι πρόθυμοι καὶ ἐκ τοῦ ὑστερήματος νὰ δώσουν. β) Ζητοῦν ἐμπιστοσύνην στὰ χέρια ποῦ τὰ δίνουν. Ζητοῦν νὰ ἔχουν σιγουριά ὅτι αὐτὰ ποῦ δίνουν θὰ πιάσουν τόπο. Καὶ εὐτυχῶς ὅτι ὑπάρχουν ὅλες αὐτὲς οἱ προϋποθέσεις στὴν Ἐκκλησία μας σήμερα. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ λαὸς περιμένει πολλά, ὅπως δίνει πολλά.

Μὲ ἀγάπην
Λ. Κ.
Θεο)νίκη

ΖΩΗ ΧΩΡΙΣ ΙΔΑΝΙΚΟ...

Κύριε Διευθυντά,

Ἡ σελίδα μὲ τοὺς νέους τοῦ π. Ἰωάννου Ἀλεξίου (τεύχος 298), μὲ ἐνθουσίασε. Ὁχι μόνον συμφωνῶ, ἀλλὰ χειροκροτῶ τὴν ἀλήθεια τοῦ ἄρθρου. Ζωὴ χωρὶς κάποιο ἰδανικό, εἶναι μιὰ ἀληθινὴ τραγωδία. Ὅταν κυλᾷ ἡ ἡμέρα, οἱ ὄψεις, χωρὶς νὰ ἔχω κάνει τίποτε, χωρὶς νὰ ἔχω μιὰ σκέψι στό μυαλό μου, τότε τὴ ἀξία ἔχω; Ὅταν τὰ νοσοκομεῖα εἶναι γεμᾶτα καὶ περιμένουν μιὰ κουθέντα, μιὰ στοργὴ ἀπὸ μὲνα καὶ ἐγὼ δὲν κάνω τίποτε, τότε ποῖο εἶναι τὸ ἰδανικό μου; Ἀξίζει ἄρα γὰ νὰ ζῶ;

Ὅταν ὁ συνάνθρωπός μου δίπλα ἀπλῶναι τὸ χέρι γιὰ μιὰ βοήθεια, καὶ ἐγὼ κῶ ἓνα θῆμα πιὸ πίσω, τότε ποῖο εἶναι τὸ νόημα στὴ ζωὴ μου; Τί ζητῶ ἐγώ; Τί πε-

γαθὰ μας μὲ τοιοῦτον τρόπον ὥστε ἡ Νότιος Ἀμερικὴ π.χ. νὰ μὴν εἶναι ἓνα δευτερεύον προϊόν (byproduct), ἔστω καὶ πνευματικόν, τῆς Εὐρώπης; Ἐὰν ἡ ἀμοιβαία συμμετοχὴ γίνεται μονομερῶς, ἀποξενώνει. Τὸ νὰ ζητήσωμεν τὴν ἀμοιβαιότητα εἶναι τὸ νὰ ἐπανεύρωμεν εἰς τὴν Λατινικὴν Ἀμερικὴν ἐκεῖνο τὸ χάρισμα, μὲ τὸ ὁποῖον θὰ ὑποδεχόμεθα ἄλλους λαούς, καὶ ἐκείνην τὴν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ἄδολον ἐμπιστοσύνην, τὰ ὁποῖα τόσον ἔχουν ὑποτιμηθῇ εἰς τὴν κοινωνίαν τῆς καταναλώσεως.

Ὡς μία πρώτη κίνησης ἀμοιβαίας συμμετοχῆς τῶν Νοτιοαμερικανῶν εἶναι ἡ ὑ-

ποστήριξις πτωχῶν μεταναστῶν τῆς Εὐρώπης. Οἱ Εὐρωπαῖοι πάλιν ἀπὸ τὴν ἰδικὴν των πλευρὰν ἄς δώσουν μιάν βοήθειαν δι' ἔργα, τὰ ὁποῖα ἐν συνεχείᾳ θὰ αὐτοχρηματοδοτοῦνται: ἀνέγερσις οἰκιῶν, ἀγροτικοὶ ὀργανισμοὶ κ.λ.π. Ἐὰν οἱ Εὐρωπαῖοι ἀνελάμβανον νὰ δώσουν τὸ 1% τῶν προσόδων των διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν, τοῦτο θὰ ἦτο ἤδη μιὰ δυνατότης διὰ περαιτέρω πρόοδον».

Ὁ Καρδινάλιος Silva, Ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Santiago, Chile καὶ ἄλλοι Ἐπίσκοποι τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς ἔχουν ὑπογράψει τὴν ἔκκλησιν αὐτῇ.

ριμένω; Γιατί νά εΐμαστε άτομισαί;

Διάβασα σέ ένα βιβλίον πώς «δταν άφί-
νουμε νά περνᾷ ἔστω καί ένα λεπτό ἄδειο,
χωρίς κάτι πού νά εΐναι βοήθεια γιά τούς
ἄλλους, αὐτή εΐναι ἡ μεγαλύτερη ἁμαρ-
τία». Δέν φτάνει πώς κάπου - κάπου τούς
σκεφτόμαστε, πώς κάπου - κάπου τούς θυ-
μόμαστε στήν προσευχή μας. Τί κάνω ἐγώ
γι' αὐτούς; Τί κάνω γιά ὄλους πού ζητοῦν
λίγη ἀγάπη καί καλωσύνη ἀπό μένα; Γιατί
ὁ Θεός δέν μᾶς ἔδωσε τήν ζωὴ ἀποκλειστι-
κά δική μας. Γιά δική μας διασκέδασι.
Καθηκόν καί ὑποχρέωσίς μας εΐναι ὄλος
ὁ κόσμος γύρω.

Ἀλήθεια εΐναι δύσκολο καί χρειάζεται
ἀγῶνας νά ὑπερητηδήσουμε τόν ἑαυτό μας
νά τόν ξεχάσουμε, γιά νά δώσουμε ὅσο πιό
πολλή χαρά μπορούμε γύρω μας. "Ὅσο πιό
πολλή Ἀγάπη.

Ποιὸ ἐπίκαιρη καί ἡ ὁμιλία τοῦ Φολλε-
ρώ: «Τὸ σύνθημά μας ἀγάπη. Νά φτιάξου-
με μιὰ ἀρρώστεια πού νά εΐναι πιό κολλητι-
κή ἀπὸ τὴν λέπρα καί νά ὀνομάζεται ἀ γ ἄ π η.
Γιατί αὐτὸ μᾶς ἐδίδαξε ὁ Κύριος, πού
ὅλη ἡ ζωὴ Του ἦταν ἀ γ ἄ π η».

Δύσκολο τὸ μονοπάτι, μὰ σάν φτάσουμε
στήν κορυφή τὸ στεφάνι μᾶς περιμένει.

Μετὰ τιμῆς

K. ΡΟΔΙΟΥ

ΜΕΓΑΛΟΙ ΠΟΥ ΦΕΥΓΟΥΝ

Ἀγαπητὲ κ. Διευθυντά,

Δυστυχῶς ὁ ἡμερήσιος τύπος τῆς πατρί-
δος μας σπανίως ἀναφέρει μεγάλα καί οὐ-
σιαστικά γεγονότα πού ἔχουν σχέσιν μὲ
σπουδαίους ἀνθρώπους τοῦ παρελθόντος
καί τοῦ παρόντος.

Ἐλάχιστα ἐγράφησαν εἰς τὰ «ψιλὰ» τῶν
ἐφημερίδων περὶ τῆς ἀναχωρήσεως ἐκ τοῦ
παρόντος κόσμου κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος
μεγάλων ὄντως ἀνδρῶν.

Τὸ ἰδικόν μας περιοδικόν, ἐπειδὴ ἀγω-
νίζεται διὰ τὴν πνευματικὴν ἐξέψωσιν τῶν

Ἑλλήνων, ὀφείλει συντόμως νά ἐμφανίση
τὰς προσωπικότητας τῶν ἀπελθόντων.

Οὗτοι εἶναι:

1) Ὁ Νεγροαμερικανὸς πάστῳρ Μάρτιν-
Λούθερ Κίνγκ, τοῦ ὁποίου ἡ βαθεΐα χρι-
στιανικὴ πίστις καί οἱ ἀγῶνες διὰ τὴν ἀ-
ποκατάστασιν τῶν νέγρων εἶναι παγκοσμί-
ως γνωστοί.

2) Ὁ Γερμανὸς φιλόσοφος καί ἱερεὺς
Ρομάνο Γκουαρντίνι, γνωστὸς ἀπὸ τὸ ἔρ-
γον του «Ὁ Κύριος».

3) Ὁ Γερμανὸς καρδινάλιος Αὐγουστῖ-
νος Μπέα, ὁ ὁποῖος ἠγωνίσθη θετικῶς καί
σθεναρῶς διὰ τὴν προσέγγισιν τῶν Ἑκ-
κλησιῶν καί τὸν ὑγιή οἰκουμενικὸν διάλο-
γον.

4) Ὁ Γερμανὸς βυζαντινολόγος Φράντς
Νταϊλγγκερ, ὅστις προήγαγε κατὰ πολὺ
τὰς ἐπιστημονικὰς ἐρεῦνας περὶ τοῦ βυ-
ζαντινοῦ πολιτισμοῦ.

5) Ὁ Γερμανὸς θεολόγος Κάρλ Μπάρτ,
ὁ ὁποῖος μὲ παρρησίαν ἠγωνίσθη κατὰ τῶν
ἀκροτήτων τοῦ Προτεσταντισμοῦ.

6) Ὁ Ἀμερικανὸς μοναχὸς Τόμας Μέρ-
τον, διακεκριμένος συγγραφεὺς, μοναχὸς
μονῆς αὐστηροτάτων ἀρχῶν εἰς τὴν σύγ-
χρονον Ἀμερικὴν.

7) Ὁ ὀρθόδοξος ἱερεὺς καί ἱατρός, ρω-
σικῆς καταγωγῆς, Πέτρος Στροῦβε, λίαν
γνωστὸς εἰς Παρισίους ἀπὸ τὴν μεγάλην
καί θετικὴν προβολὴν τῆς ὀρθοδοξίας μας
διὰ τῶν μελετῶν του καί κυρίως διὰ τοῦ
παραδείγματός του.

Καί 8) Ἡ εἰς ὅλην τὴν ὑφήλιον διάση-
μος τυφλὴ καί κωφάλαος Ἑλέν Κέλλερ,
ἡ ὁποία κατέπληξεν ὄλους τούς ἔχοντας
πλήρη ἀρτιμέλειαν καί ὑγιεῖς ἀπάσας τὰς
αἰσθήσεις.

Ἴδου λοιπὸν καιρὸς προβολῆς καί με-
λέτης τῶν ἀνωτέρω πρὸς μίμησιν καί συνέ-
χισιν τοῦ μεγάλου καί λίαν ὠφελίμου ἔρ-
γου των.

Μὲ πολλὴν ἀγάπην

ΒΑΣΙΛ. Θ. ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου: «ΚΥΠΡΟΣ Η ΑΓΙΑ ΝΗΣΟΣ».

Ὅταν ἀναλογισθῆ κανεὶς τὶς πολύμοχθες καὶ θαυράτες εὐθύνες—ἐκκλησιαστικές, ἔθνικες καὶ πολιτικές—ποῦ ὁ Κυπριακὸς λαὸς ἔχει ἐμπιστευθῆ εἰς τὸν Μακαριώτατον Ἀρχιεπίσκοπον καὶ Ἐθνάρχην Κύπρου κ. Μακάριον, ἀντιλαμβάνεται σαφέστερα καὶ ἐκτιμᾷ θαυότερα τὸ ἐξαιρετὸ γεγονός ὅτι, παράλληλα πρὸς τὶς εὐθύνες αὐτές, αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη καὶ θρῖσκει τὸν καιρὸ καὶ τὴ δύναμη ν' ἀσχολῆται καὶ μὲ καθαρῶς πνευματικὴ καὶ συγγραφικὴ ἐράση. Ὑπάρχουν λόγοι τοῦ γιὰ ἐκπαιδευτικὰ καὶ πιὸ πλατιά πνευματικὰ, ἀκόμη καὶ λογοτεχνικὰ θέματα, ποῦ ἀποτελοῦν μελέτες συμπυκνωμένες καὶ οὐσιαστικές. Καὶ εἶναι ἰδιαίτερος χαρακτηριστικὴ ἡ πρόσφατη ἐργασία τοῦ: «Κύπρος ἡ ἅγια Νῆσος», ποῦ ἔχει ἐκδοθῆ ὡς ἀνάτυπον ἀπὸ τὸ ἀφιερωμένον εἰς τὸν καθηγητὴν Βασίλειον Μ. Βέλλαν, «Πόνημα εὐγνώμων».

Εἶχα τὴν τιμὴ, πρὶν ἀπὸ δύο σχεδὸν χρόνια, ν' ἀκούσω ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Μακαριώτατο τὴν προετοιμασίαν τῆς μελέτης αὐτῆς καὶ ν' ἀντιληφθῶ τὴ σημασία καὶ τὴν ἀξίαν τῆς. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ὁμολογήσω ὅτι δὲν ἐφανταζόμουν ὅτι ἡ μελέτη αὐτὴ θὰ ἔπαιρνε τὴν ἔκταση, τὸ θάρρος καὶ τὸ κύρος, ποῦ τῆς ἔδωσε ἡ σοβαρὴ, ἀκούραστη, ἐξονυχιστικὴ καὶ ἄρτια ἐργασία τοῦ Μακαριωτάτου.

Φτάνει νὰ σκεφθῆ κανεὶς ὅτι σ' αὐτὴν τὴ μελέτη καταγράφονται, μὲ περιεκτικὴς πληροφορίες γιὰ τὴ χριστιανικὴ τους δράση καὶ τὸν μαρτυρικὸ συχνὰ θάνατό τους, διακόσιοι τριάντα ἑννέα ἅγιοι καὶ μάρτυρες· καὶ νὰ σκεφθῆ ἀκόμη ὅτι πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἀγνοοῦνται ἀπὸ τοὺς συναξαριστές, καὶ ἔπρεπε ἐπομένως νὰ γίνῃ ἰδιαίτερη

ἐρευνα, γιὰ νὰ διαπιστωθῆ ἡ ὑπαρξὴ τους· νὰ ἀνατρέξῃ τέλος στὴ σχετικὴ βιβλιογραφία, ποῦ ἀναγράφει ἕκατὸν σαράντα πέντε ἔργα καὶ «ἀκολουθίες» Ἑλλήνων καὶ ξένων συγγραφέων καὶ συναξαριστῶν φτάνουν λοιπὸν καὶ μόνο οἱ παρατηρήσεις καὶ διαπιστώσεις αὐτές, γιὰ ν' ἀντιληφθῆ κανεὶς τὸν μόχθο, τὴν ἐρευνα καὶ τὴ μελέτη, ποῦ ἀπαιτήθηκαν γι' αὐτὴν τὴν ἐργασία, καὶ νὰ ἐννοήσῃ τὴ μεγάλη καὶ πολύτιμη προσφορὰ τῆς στὴν ἐκκλησιαστικὴ καὶ στὴν ὄλη γενικὰ ἱστορία τῆς Κύπρου.

Ἰδιαίτερη σημασία ἔχει ἡ γραμμένη μὲ φωτεινὴ κρίση καὶ σεμνὴ περηφάνεια γιὰ τὴν «ἅγια νῆσο» εἰσαγωγή τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου, ποῦ δίδει σαφεῖς καὶ σημαντικὴς πληροφορίες, καθὼς καὶ ὁ σύντομος ἐπίλογός τοῦ, ποῦ καταλήγει μὲ τὸ ἱστορικὸ διαπιστωμένον γεγονός ὅτι «εἰς τὴν μακρὰν καὶ περιπετειώδη ἱστορίαν τῆς ἡ Κύπρος ὑπετάγη ἀλληλοδιαδόχως εἰς διαφόρους λαούς, διετήρησεν ὅμως ἀλώθητον τὸν ἑλληνικὸν αὐτῆς χαρακτήρα, ἐκδηλον ἐν παντὶ καὶ μαρτυροῦντα τὴν ἐνότητα τῶν Ἑλλήνων, ἦτις, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ἀποδεικνύεται διὰ «τὸ ὄμαιμον, τὸ ὀμόθησκον, τὸ ὀμόγλωσσον καὶ τὸ ὀμότροπον».

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Μητροπολίτου Τρίκκης καὶ Σταγῶν κ. Διονυσίου: «ΠΑΤΕΡΙΚΟΝ ΚΥΡΙΑΚΟΔΡΟΜΙΟΝ», τόμος πρῶτος, Ἀθήναι 1968.

Πολλὰ τὰ Κυριακοδρόμια ποῦ κυκλοφοροῦν καὶ δὲν θὰ εἶχε ἴσως πολλὴ σημασία ἂν προσετίθετο κι' ἕνα ἀκόμα. Ἀλλὰ τὸ νέο Κυριακοδρόμιο, ποῦ παρουσιάζουμε ἔχει μιὰ πρωτοτυπία γιὰ τοὺς καιροὺς μας. Εἶναι Πατερικόν. Μιλᾷ κάθε Κυριακὴ καὶ ἕνας μεγάλος τῆς Ἐκκλησίας μας Πατέρα καὶ μάλιστα ὁ ἱερός Χρυσόστομος.

Τὸ ἔργο αὐτὸ εἶναι ἔμπνευσις καὶ παρου-

σάσις του άκαταπονήτου Ίεράρχου κ. Διονυσίου. Δεκάδες έργων μάς έχει ως τώρα χαρίσει και τώρα μάς δίδει τό τελευταίο δείγμα της πολυπλεύρου μορφώσεώς του τό «Πατερικόν Κυριακοδρομίον». Από πολλές διημιλίες διάλεξε την καλύτερη και μάς παρουσιάζει τόσο τό άρχαιο κείμενο, όσο και την ώραία μετάφρασι του φιλολόγου κ. Ί. Σακαλή. Ή όλη εργασία έχει μεγάλη σημασία, τόσο για τους Κήρυκας, όσο και για τό λαό. Διότι μάς φέρνει ένα ακόμα σήμα πιό κοντά στους Πατέρας.

Σημειώνει στον πρόλογο ό Σεβασμιώτατος: «Η σύγχρονος Θεολογία δύναται νά χαρακτηρησθή ως κατ' έξοχήν Πατερική Θεολογία. Έάν ή Άγία Γραφή άποτελή την ρίζαν, οί Πατέρες άποτελούν τόν κορμόν, έκ του όποίου βλαστάνουν πάντες οί επί μέρους κλάδοι. Και άποτελεί ιδιαίτέρως παρήγορον γεγονός ότι ή άλήθεια αυτή έξαίρεται σήμεραν υπό Χριστιανών πάντων τών δογμάτων και ή στροφή προς τους Πατέρας είναι όντως καθολική».

Ή στροφή αυτή και ή άγωνία του συγχρόνου ανθρώπου, ώθησαν τόν Μητροπολίτην Τρίκκης κ. Διονύσιον, νά μάς δώση τόν πρώτο τόμο του Πατερικού του Κυριακοδρομίου. Πάντα, μά και σήμερα οί Πατέρες είναι πηγή έμπνεύσεως. Ή πίστις τους στον Θεό, ή άγάπη τους στον άνθρωπο, ή άπέραντος σοφία τους, τό άστραφερό τους πνεύμα, συχνά γοητεύουν και πάντα οικοδομούν. Έμβασθύνουν στην κάθε εύαγγελική περικοπή, την παρουσιάζουν ζωντανή, έπεκτείνουν σά καθημερινά προβλήματα τά διδάγματά τους.

Άξιόλογη ή προσφορά του Σεβασμιωτάτου, τόν όποιο συνοδεύει ή ευχή, ώς γρήγορα όλοκληρωθή τό έργο αυτό.

★ ★ ★

Dr. Demetrios J. Constantelos: «Byzantine Philanthropy and Social Welfare», Έκδοσις Rutgers University, U.S.A. 1968.

Στις Ήνωμένες Πολιτείες κυκλοφόρησαν τό 1968 δώδεκα έπιστημονικά άυτοτελή συγγράμματα για την Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Άνάμεσά τους σημαίνουσα θέσι κατέχει τό έργο του καθηγητού π. Δημητρίου Κωνσταντέλου: «Byzantine Philanthropy and Social Welfare» (Φιλανθρωπία και Κοινωνική Πρόνοια στο Βυζάντιο), πού κυκλοφόρησε από τό μεγάλο και διάσημο Πανεπιστήμιο της Άμερικης, του Rutgers, στη σειρά τών Βυζαντινών Μελετών, πού διευθίνει ό Έλληνοαμερικανός καθηγητής κ. Π. Χαραλής.

Τό βιβλίον χαιρετίσθηκε στην Άμερική με πολύ εύνοικά σχόλια. Είναι έπιστημονι-

κό έργο μόχθου πολλού, πού εμφανίζει τόν συγγραφέα του, Ήρθόδοξο κληρικό καθηγητή στην Θεολογική Σχολή της Βοστώνης, θαθύ μελετητή της Βυζαντινης μας Ίστορίας και άνθρωπο με άσίγαστη πνευματική δραστηριότητα.

Τό έργο διαρρείται σε τρία μέρη: Στο πρώτο μέρος έξετάζεται ή θεωρία της φιλανθρωπίας και ή φιλανθρωπία σάν φιλοσοφικοθεολογική έννοια στη βυζαντινή διάνοησι. Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται ή έξάσκησης της φιλανθρωπίας από την Έκκλησία, τό Κράτος κ.λ.π. Και στο τρίτο μέρος έξουμε τά όρφανοτροφεία, νοσοκομεία, γηροκομεία, πτωχοκομεία, ξενώνες, και τόσα άλλα έργα κοινωνικής εύποιίας, πού είχε τό «παραγνωρισμένο» Βυζάντιον. Ό συγγραφέας δέν παραλείπει νά παρουσιάση και την «άπανθρωπία» πού ένιστε παρουσιάσθηκε στη χιλιετή του ζωή. Έτσι μάς δίνει μιá ίσορροπημένη εικόνα, πού κλείνει με την πλουσιωτάτη βιβλιογραφία πού παραθέτει.

Θά μπορούσε ίσως κανείς νά σημειώση ότι τό θέμα της μελέτης του π. Δ. Κωνσταντέλου είναι στους ειδικούς γνωστό, τό περισσότερο ύλικό παρουσιασμένο και από άλλους—και ίσως υπάρχουν άλλοι τομείς της Βυζαντινης μας ίστορίας άνεξερευνητοι ακόμα—πάντως ή έπιμελημένη του εργασία μάς τό κωδικοποιεί και μάς τό ζωντανεύει. Όποιος θέλει νά μελετήση τό θέμα της έμφανίσεως της άγάπης στον Βυζαντινό Έλληνισμό δέν έχει παρά ν' ανατρέξη στον τόμο αυτό «Φιλανθρωπία και Κοινωνική Πρόνοια στο Βυζάντιο».

Έπαινος άνήκει στον άκαταπόνητο έπιστήμονα - κληρικό για τόν κόπο της συλλογής και μελέτης τόσο ύλικού και για την άντικειμενική και άυστηρά έπιστημονική παρουσιάσι του. Έπαινος τόν όποιον άς κατακλείσουμε με την ευχή: Κι' άλλα τέτοια έργα νά μάς δώση, έργα πού μάς θυμίζουν την θαρεία μας κληρονομιά!

★ ★ ★

Φάνη Μιχαλοπούλου: «ΚΟΣΜΑΣ Ο ΑΙΤΩΛΟΣ, Ο ΕΘΝΑΠΟΣΤΟΛΟΣ», έκδοσις Ίεράς Μητροπόλεως Αιτωλίας και Άκαρνανίας, Άθήναι 1969.

Μάς έξάφνιασε ή έκδοσις του νέου τούτου βιβλίου «Κοσμάς ό Αιτωλός», του άειμνήστου Φάνη Μιχαλοπούλου. Όλοι ίσως θυμώμαστε και πολλοί είχαμε έντρυφήσι στο όμότιτλο έργο του, πού χρόνια τώρα έχει έξαντληθή. Ή σημερινή έκδοσις έχει την ίστορία της όπως μάς την διηγείται στον πρόλογό του ό Σεβ. Μητροπολίτης κ. Θεόκλητος: «Ό άείμνηστος Φ. Μιχαλόπουλος, πού είναι γνωστός από την περι-

φημον έργασίαν του διὰ τὸν ἅγιον Κοσμάν («Κοσμάς ὁ Αἰτωλός», Ἀθήναι 1940), εἶχε γράφει καὶ μίαν ἄλλην ἐργασίαν διὰ τὸν ἅγιον Κοσμάν, ἡ ὁποία ὁμοιάζει θεσβαίως πολὺ μὲν τὴν πρώτην. Τὰ χειρόγραφα τῆς ἐργασίας αὐτῆς τὰ εἶχε δωρήσει εἰς τὴν Ἑρακικήν Ἐπιτροπὴν διὰ τὴν ἀνέγερσιν ἐκκλησίας ἐν Θέρμῳ εἰς μνήμην Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ (Βασίλ. Διάταγμα 7.10.52) διὰ νὰ τὰ ἐκδώσῃ εἰς βιβλίον. Ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν ἠδυνήθη νὰ προβῇ εἰς τὴν ἐκδοσιν... Διὰ τοῦτο τὴν ἐργασίαν αὐτὴν, εὐγενῶς παραχωρηθεῖσαν, ἀνέλαθε νὰ ἐκδώσῃ ἡ καθ' ἡμᾶς Ἱερά Μητρόπολις Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας μὲ τὸ ἑξῆς Κεφάλαιον τῆς βοήθειας καὶ τὴν εὐχὴν τοῦ Ἁγίου».

Τὸ ἔργο ἔχει ὅλα τὰ γνωρίσματα τῆς γλαφυρᾶς πέννας τοῦ θαυμασίου Φ. Μιχαλόπουλου: ὕφος ζωντανό, διαύγεια, πίστι θερμὴ, ἀγάπη στὸν μεγάλον Ἅγιο, ποὺ αὐτὸς καθιέρωσε στὰ χρόνια μας. Περιγράφει τὴ ζωὴ του, μᾶς δίνει ζωτανὰ τὴ διδασχὴ του, ἐξιστορεῖ τὸ μαρτύριό του. Μᾶς τονίζει γιὰ ἄλλη μιὰ φορά: «Ὅταν ἀποβλέψουμε σ' ὄλους τοὺς μάρτυρες τῆς Τουρκοκρατίας, σ' ὄλους τοὺς ἐθνικοὺς ἥρωες, ποὺ παρασκεύασαν τὴν ἀναγέννησι τῆς Ἐθνότητος, ἐπὶ κεφαλῆς τούτων θὰ διακρίνομε τὸν ἅγιο Κοσμά. Ζυγιάζοντας τὰ πράγματα κι' ἀπονέμοντας δικαιοσύνη, τολμοῦμε νὰ ποῦμε πὼς ὑπῆρξε ἡ ἐπιθλητικώτερη φυσιογνωμία τῶν τελευταίων χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας. Καὶ τὸ λέγει ἄνθρωπος ποὺ ἔχει ὅλη τὴ συναίσθησι, ὅλη τὴ γνῶσι τῶν χρόνων ἐκείνων τῆς δουλείας».

Πολλοὶ μετὰ τὸν Φ. Μιχαλόπουλο ἀσχολήθηκαν μὲ τὸν ἅγιο Κοσμά. Μὰ πάντα ἡ φωνὴ του ἔχει κάτι τὸ ἐξαιρετικόν, τὸ γνήσιο, τὸ γεμάτο παλμό. Καὶ γι' αὐτὸ ἔπαινος ὀφείλεται σ' ὄσους συνέβαλαν γιὰ νὰ μᾶς ξαναχαρίσουν τούτῃ τὴ φωνή!

I. Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

Λέοντος I. Μελά: «ΜΙΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ, ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ», Ἀθήναι 1967. Βραβεῖον Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Εἰς ἓνα ὀγκώδη τόμον ὁ κ. Λέων I. Μελάς ἐπιχειρεῖ ἓνα πραγματικὸν ἄθλον. Προσφέρει εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἀναγνωστικὸν κοινὸν ἓνα ἱστορικὸν σύγγραμμα ποὺ πα-

ρέχει ἀνάγλυφον τὴν παρουσίαν τῆς οικογενείας τῶν Μελάδων εἰς μίαν διαδρομὴν τριῶν περίπου αἰώνων.

Ἡ ἱστορικὴ μνήμη ἀποτελεῖ πάντοτε ἀστεῖρευτον πηγὴν ἐμπνεύσεων ἐνθουσιασμοῦ καὶ συγκινήσεων. Ζωντανευμένη ἀπὸ τὴν γραφίδα, τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν ἱεράν ἀγάπην τοῦ κ. Α. Μελά πρὸς τὸ ἀντικείμενον τῆς συγγραφῆς του, ἡ μνήμη αὐτὴ γίνεται ἐναργῆς παρουσίαν καὶ πλημμυρίζει τὴν ψυχὴν τοῦ ἀναγνώστου μὲ αἰσθήματα θαυμασμοῦ.

Μὲ ἐπίκεντρον τὴν ἡρωϊκὴν Ἠπειρον τὰ μέλη τῆς οικογενείας Μελά, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, δίδουν τὸ παρὸν εἰς ὅλας τὰς δυσκόλους περιστάσεις τοῦ ἐθνικοῦ θίου ὄπου καὶ ἂν εὐρίσκωνται. Ἀπὸ τῶν προεπαναστατικῶν χρόνων καὶ τῶν χρόνων τῆς ἐθνεγερσίας τοῦ 1821 μέχρι τῆς νεωτέρας ἐποχῆς καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἡ ἰδία ὑψηλὴ συναίσθησις τοῦ χρέους πρὸς τὴν πατρίδα καὶ πρὸς μίαν οικογενειακὴν παράδοσιν προσφορᾶς καὶ θυσίας.

Μὲ πληθὸς στοιχείων, ἐγγράφων, ἐπιστολῶν καὶ λοιπῶν κειμένων, τὰ ὅποια ὁ συγγραφεὺς συνέλεξε μὲ ὑπομονὴν καὶ ἐπιμέλειαν ἀπὸ δεξιά καὶ ἰδιωτικὰ ἀρχεῖα καὶ βιβλιοθήκας πλαισιώνει τὴν παρουσίαν τῶν γόνων τῆς ἱστορικῆς οικογενείας. Μὲ συγκρατημένην καὶ σεμνὴν ὑπερφημίαν ἀφιερῶν περισσότερας σελίδας εἰς τοὺς ἐπιφανεστέρους καὶ ἐνδοξοτέρους ἐκπροσώπους τῆς λεβεντογενείας, ὅπως ὁ Ἰωάννης Α. Μελάς, ὁ Λέων Γ. Μελάς ὁ ἐμπνευσμένος συγγραφεὺς τοῦ «Γεροστάθη» καὶ ὁ Παῦλος Μ. Μελάς, ὁ ἐθνικὸς ἥρωας τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος.

Πόσας ἀναμνήσεις φέρε εἰς τὸν ἀναγνώστην τὸ ὠραῖον βιβλίον! Καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἀκόμη, ἡ προσφορὰ τοῦ συγγραφέως ἡμπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῇ ἀνεπιφυλάκτως ὡς ἀφιέρωμα ἑνὸς ἐθνικοῦ κειμηλίου, ποὺ χρειάζεται κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν σύγχρονον πορείαν τοῦ ἔθνους καὶ ἰδίως ὡς παρακαταθήκη διὰ τὴν νέαν γενεάν. Διότι αἱ ὑψηλαὶ ἀρχαὶ τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τῆς καλωσύνης, τὰς ὁποίας ἐμπνέει ἡ ἀνάγνωσις τοῦ βιβλίου ἡμποροῦν καὶ πρέπει νὰ ἀποτελέσουν ἀρχὰς κατευθυντηρίου καὶ διὰ τοὺς συγχρόνους καὶ διὰ τοὺς ἐπιγενομένους Ἕλληνας ποὺ πιστεύουν εἰς τὰς δυνατότητας καὶ εἰς τὸ μέλλον τῆς φυλῆς.

I. A. K.

Μηνιαῖον Περιοδικὸν «ΑΚΤΙΝΕΣ». Ἐκδοσις Χριστιανικῆς Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Ἀκαδημίας 45, Ἀθήναι 135 (Τηλ. 624-233). —Θεσσαλονίκης: Ἀγίας Σοφίας 39. —Ἐπιμέτοχος: Γ. Δ. Ἰατροῦ, κατοικία Μισσαλιώτου 13 Ἀθήναι (402). Ἐπιμέτοχος Τυπογραφείου: Βλ. Σταματοπούλου, Ἰπποκράτους 189 Ἀθήναι (708). Ἐτησίαν συνδρομὴ δεχ. 70, ἔξωτ. \$ 5. Χειρόγραφα, δημοσιεύματα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

ΕΥΓ. Ο'ΝΗΛ: «*Μέρες δίχως τέλος*».

Ἡ «Ἐταιρεία Χριστιανικοῦ Θεάτρου» εἶχε τὴν ἔμπνευση νὰ μᾶς παρουσιάσει ἕνα ἔργο ἀπὸ τὰ πιὸ σημαντικά του μεγάλου ἀμερικανοῦ θεατρικοῦ συγγραφέα Εὐγενίου Ο'Νήλ, ποὺ τὸ βλέπουμε γιὰ πρώτη φορά σὲ σκηνὴ ἀθηναϊκοῦ θεάτρου. Ἡ πρωτοβουλία αὐτὴ τιμᾶ ἀσφαλῶς τὰ πρόσωπα ποὺ ἀπαρτίζουν τὴ διοίκηση τῆς «Ἐταιρείας». Χωρὶς καμμιά παρέκκλιση ἀπὸ τοὺς σκοποὺς τῆς, με συνέπεια καὶ ζῆλο, ἐξακολουθεῖ μιά προσπάθεια ποὺ πρέπει τὸ κοινὸ μας, νὰ τὴν περιβάλει μὲ ὅλη του τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ὑποστήριξή του. Θέλει νὰ προσφέρει στὸ σημερινὸ θεατὴ, ἐκτὸς ἀπ' τὴν αἰσθητικὴ χαρὰ καὶ συγκίνηση, τὸ μήνυμα τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐλπίδας, παρουσιάζοντας ἔργα ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ διδασκαλία, ποὺ νὰ θρέψουν τὴν ψυχὴ του καὶ νὰ τοῦ δώσουν πνευματικὴ ἀνάταση καὶ ἀπόκριση στὰ σημερινὰ ἐναγώνια ἐρωτηματικά του. Καὶ τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ Ο'Νήλ ὑπηρετεῖ κατὰ τὸν καλύτερο τρόπο, τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ ἰδανικά τῆς «Ἐταιρείας Χριστιανικοῦ Θεάτρου».

★ ★ ★

Στὸ «Μέρες δίχως τέλος» ὁ Ο'Νήλ θέτει τὸ πρόβλημα τῆς διχασμένης ἀνθρώπινης προσωπικότητας. Ξεκινώντας ἀπ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴ διάσπαση, θέλησε σὲ πολλὰ ἀπὸ τὰ ἔργα του (ὅπως τὸ περίφημο «Παράξενο Ἰντερμέζο» κ. ἄ.), ὄχι μόνον νὰ μελετήσει τὸν ἄνθρωπο στὴν ἐξωτερικὴ συμπεριφορὰ του, ἀλλὰ νὰ τὸν «δεῖ» μέσα του, ἀνατέμνοντας τὴν ψυχὴ του καὶ συλλαμβάνοντας τὶς ἐσωτερικὲς ἀντιδράσεις του καὶ τὶς μυστικὲς ἀντιλογίες του. Γιὰ νὰ μᾶς δώσει ἐναργέστερα καὶ ἀναγλυφικότερα, αὐτὴ τὴν ἐσωτερικὴ διάσπαση τοῦ ἀνθρώπου, πειραματιζόμενος ἀπὸ ἔργο σὲ ἔργο, γιὰ μιά πιὸ πειστικὴ καὶ συγκλονιστικὴ θεατρικὴ ἔκφραση, ἔφτασε στὸ «Μέρες δίχως τέλος», ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο, νὰ τὸ στήσῃ πάνω στὴ σκηνή, μετὰ δύο πρόσωπα. Ἔτσι ἐνῶ ὁ ἥρωας τοῦ ἔργου εἶναι ὁ Τζῶν Λόβινγκ, μετὰ τὸν ἔντονο διχασμὸ τῆς προσωπικότητάς του, βλέπουμε μπροστὰ μας τὸν Τζῶν καὶ τὸν Λόβινγκ χωριστά, ἔτσι ὥστε ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο νὰ τὸ ὑποδύονται πάνω στὴ σκηνὴ δύο ἡθοποιοί. Ὁ ἕνας εἶναι ὁ συμβατικός, ὁ ἐξωτερικός, ὁ ψεύτικος Τζῶν Λόβινγκ, ὁ ἄλλος εἶναι ὁ αὐχίος, ὁ θαυότερος καὶ εἰλικρινέστερος ἑαυτὸς του. Πάνω σ' ἕναν καμβά, ὑφαίνει ὁ συγγραφέας μετὰ πολλὴ μαεστρία, μετὰ δξύτατες ψυχολογικὲς παρατηρήσεις, μετὰ πολλὰ αὐτοβιογραφικά

στοιχεῖα, αὐτὸ τὸ «μοντέρνο θαῦμα», ὅπως χαρακτηρίζετὶ τὸ ἔργο του. Ὁ Τζῶν Λόβινγκ γράφει ἕνα μυθιστόρημα καὶ τὸν ἀπασχολεῖ πολὺ τὸ τέλος ποὺ θὰ τοῦ δώσει. Ἀλλὰ καθὼς συμπλέκεται τὸ μυθιστόρημα αὐτὸ, μετὰ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ του, ἀποκαλύπτεται στὴ γυναίκα του, τὴν Ἔλσα, ποὺ τὴν ἀγαπᾷ πολὺ, μιά ἀπιστία του. Αὐτὸ εἶναι ἀρκετὸ, γιὰ νὰ τὴν πληγώσει θανάσιμα. Ὅλα γκρεμίζονται μέσα τῆς καὶ θέλει νὰ δώσει τέρμα στὴ ζωὴ τῆς, ἐπιθυμώντας κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ δεῖξῃ στὸν Τζῶν καὶ τὸ τέλος τοῦ μυθιστορημάτος του. Ὁ Τζῶν πληγώνεται, συλλογίζεται ὅτι θὰ χάσῃ τὴν Ἔλσα καὶ μάλιστα, χωρὶς νὰ τὸν συχωρέσει. Ἐπαναστατεῖ μέσα του, γεμάτος πόνου καὶ μεταμέλεια, αὐτὸς ὁ ἀπιστος, ποὺ σκότωσε μέσα του τὸ Θεὸ καὶ ἀπομάκρυνε τὴν πίστη του ἀπὸ κάθε μεταφυσικὸ στήριγμα, αὐτὸς ποὺ περιπλανήθηκε στὴ ζωὴ του, ἀπὸ τὸν ἀθεϊσμὸ στὸ σοσιαλισμὸ καὶ ἀπὸ τὸν ἀναρχισμὸ στὸν ὕλισμὸ καὶ τὸν νιτσεισμὸ καὶ πὶο πέρα ἀκόμα. Αὐτὸς ὁ ἀπιστος, λοιπὸν, μπροστὰ σ' αὐτὸ τὸ κενὸ, σ' αὐτὸ τὸ ψυχικὸ θάραθρο ποὺ ἀντιμετωπίζει, ξαναγυρίζει στὸ Θεὸ τῶν παιδικῶν του χρόνων, καὶ σὰν σπρωγμένος ἀπὸ μιὰν ἀκατανίκητη ψυχικὴ παρόρμηση, μέσῃ στὴν πλήρη ἀπόγνωσή του, θὰ τρέξει στὴν ἐκκλησίαν καὶ θὰ γονατίσῃ μπροστὰ στὸν Ἐσταυρωμένον, γιὰ νὰ προσευχηθεῖ. Ἡ Ἔλσα θὰ τὸν συχωρέσει, θὰ σωθεῖ, κι' ὁ ἄλλος ἑαυτοῦς του, ὁ Λόβινγκ, ποὺ τὸν ἀκολουθοῦσε σὲ κάθε του βήμα, γιὰ νὰ τὸν προτρέπει πάντα στὴν ἀπιστία καὶ τὴν περιφρόνηση τοῦ Θεοῦ, θὰ συντριφετὶ, ἐκεῖ δίπλα στὸ Σταυρὸ, τὴν ὥρα ποὺ προσεύχεται ὁ Τζῶν, ὁ ὁποῖος στὸ τέλος ἀναφανεῖ: «Εἶμαι ὁ Τζῶν Λόβινγκ». Ἡ διάσπαση καὶ ὁ διχασμὸς τῆς προσωπικότητάς του ξεπεράστηκε, ἔφτασε στὴν ἐνότητα τοῦ ἑαυτοῦ του. «Ἡ ζωὴ γελᾷ καὶ πάλι μετὰ τὸ γέλιο τοῦ Θεοῦ» θὰ συμπληρώσει. Ὁ Ο'Νήλ μετὰ τὸ ἔργο του αὐτὸ, ἐξέφρασε κατὰ τὸν καλύτερο καὶ συγκλονιστικώτερο τρόπο, τὸν ἄνθρωπο τῆς ἐποχῆς μας, ποὺ παραδέρνει χωρὶς πίστη μακριὰ ἀπὸ τὸ Θεὸ, παρ' ὅλο ποὺ μέσα στὸ ἀδιέξοδο, ποὺ ὁ ἴδιος ἔχει δημιουργήσει, νιώθει τὴν ἀνάγκη τῆς ἐπιστροφῆς.

Τὸ ἔργο ἀποδόθηκε ἀπὸ τοὺς ἡθοποιούς τῆς «Ἐταιρείας Χριστιανικοῦ Θεάτρου» μετὰ κατανόηση καὶ εὐσυνειδησία. Γενικά οἱ τόσο νέοι ἡθοποιοὶ ποὺ ἐρμήνευσαν αὐτὸ τὸ ἀληθινὰ δύσκολο στὴν ὑποκριτικὴν ἀπόδοσή του ἔργο, κατόρθωσαν νὰ μὴ λυγίσουν οὔτε στιγμὴ. Τὰ σκηνικά καὶ ἡ μουσικὴ ὑπόκρουση τοῦ ἔργου, βοήθησαν στὸ νὰ δοῦμε μιά παράσταση, μετὰ ἀτμόσφαιρα.

Ε. Ν. ΜΟΣΧΟΣ